

Maksettu yöuni

**Sosiaalityöntekijöiden arkea ja selviytymistä
vapaamuotoisena varallaolona toteutetussa
sosiaalipäivystyksessä 2000-luvun vaihteessa**

Seija Inkeri Pohjola
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Valtiotieteellinen tiedekunta		Sosiaalitytieteiden laitos
Seija Inkeri Pohjola		
<i>Maksettu yöuni</i> – Sosiaalityöntekijöiden arkea ja selviytymistä vapaamuotoisena varallaolona toteutetussa sosiaalipäivystyksessä 200-luvun vaihteessa		
Sosiaalityö		
Pro gradu -tutkielma	Marraskuu 2020	83 sivua
<p>Tutkielman tarkoituksena on selvittää Salon seudun sosiaalipäivystyskokeiluun 1.4.1996-31.3.2001 osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemuksia vapaamuotoisena varallaolona toteutetusta sosiaalipäivystyksestä. Tutkielmassa etsitään vastauksia siihen, miten sosiaalityöntekijät ovat onnistuneet päivätyön ja sosiaalipäivystyksen yhdistämisessä, miten sosiaalityöntekijät ovat onnistuneet vapaa-ajan ja sosiaalipäivystyksen yhdistämisessä, millaisia tunteita päivystystyö herättää ja miten sosiaalityöntekijät kehittävät päivystystyötä.</p> <p>Tutkielman aineisto koostuu lomakekyselystä, kolmesta ryhmähaastattelusta ja päivystysvuoroilla kirjoitetuista päiväkirjoista. Lomakekysely toteutettiin tammikuussa 2000, päiväkirjoja pyydettiin ajalla 14.6.2000-31.1.2001 ja ryhmähaastattelut toteutettiin marraskuussa 2000. Kysely postitettiin 24 sosiaalityöntekijälle ja sen palautti 22 sosiaalityöntekijää. Ryhmähaastatteluista kahteen osallistui neljä sosiaalityöntekijää ja yhteen viisi sosiaalityöntekijää. Päiväkirjoja palautettiin yhdeksän. Aineiston analyysissä on käytetty framework-menetelmää.</p> <p>Sosiaalityöntekijät kokivat vapaamuotoisena varallaolona toteutetun sosiaalipäivystyksen rajoittavan vapaa-aikaa ja vaikuttavan myös perheenjäsenien elämään. Mahdollisen tehtävän odottaminen aiheutti jännitystä. Sosiaalityöntekijät pelkäsivät erityisesti herätyksiä keskellä yötä ja tehtäviä, jotka kokivat liian vaikeiksi itselleen. Yksin tehtävän työn sosiaalityöntekijät kokivat haastavaksi. Hyvin hoidetuista tehtävistä sosiaalityöntekijät kokivat onnistumisen iloa. Sosiaalityöntekijöiden päivätyöhön sosiaalipäivystys vaikutti siten, että yöunet saattoivat jäädä vähäisiksi ja sen vuoksi päivätyössä väsytti. Myös päivystystehtävän raportointiin liittyviä tehtäviä oli vaikea sovittaa normaaliin päivätyöhön. Sosiaalityöntekijöiden kehittämisohdotuksia päivystysmallille olivat työpari, yhteinen asiakastietojärjestelmä ja aktiivisuuden perustuvan päivystysyksikön perustaminen.</p> <p>Tutkielman aineisto on kerätty vuonna 2000, joten tutkielma on paitsi sosiaalityöntekijöiden kokemuksia avaava raportti myös historiakuvaus Salon alueen sosiaalipäivystyksen järjestämisen alkutaipaleesta.</p>		
Avainsanat: sosiaalipäivystys, vapaamuotoinen varallaolo, koherenssin tunne, selviytyminen, selviytymiskokemukset		
Ohjaaja tai ohjaajat: Synnöve Karvonen, Kari Huotari, Aino Kääriäinen, Maritta Törrönen		
Säilytyspaikka:		
Helsingin yliopiston kirjasto, Helsingfors universitets bibliotek, Helsinki University Library		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 LÄHTÖTILANNE.....	5
2.1 Kaupungin puhelinliittymä ja koti lähellä poliisiasemaa	5
2.2 Satunnaisista puhelinsoitoista viralliseksi varallaoloksi	7
3 NÄKÖKULMIA SELVIITYMISEEN HAASTAVASSA TYÖSSÄ.....	8
3.1 Kun työtä tehdään vapaa-ajalla.....	8
3.2 Koherenssin tunne selviytymisen selittäjänä?	11
3.3 Kun työ vie mennessään: työn imu ja työnilo.....	13
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
4.1 Tutkimuskysymykset.....	15
4.2 Tutkimusaineisto ja menetelmät	16
4.2.1 Kysely	16
4.2.2 Ryhmähaastattelut	17
4.2.3 Päiväkirjat	18
4.3 Aineiston analysointi	19
4.3.1 Kyselyaineisto	19
4.3.2 Ryhmähaastattelu- ja päiväkirja-aineisto.....	19
5 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSET JA MIELIPITEET	
SOSIAALIPÄIVYSTYKSESTÄ KYSELYN PERUSTEELLA	20
5.1 Sosiaalipäivystyksen jatkon kannattajien perustelut.....	21
5.2 Sosiaalipäivystyksen jatkon vastustajien perustelut.....	23
5.3 Sosiaalipäivystyksen jatkoon neutraalisti suhtautuvien vastaajien perustelut.....	24
5.4 Sosiaalipäivystyksen hyvät ja huonot puolet kyselyn perusteella	25
5.4.1 Hyvät puolet.....	25
5.4.2 Huonot puolet.....	27
5.5 Kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden kehittämis ehdotukset sosiaalipäivystykselle	29
5.6 Sosiaalipäivystys sosiaalityöntekijöiden näkemänä Salon seudulla vuonna 200032	
6 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSET SOSIAALIPÄIVYSTYKSESTÄ	
RYHMÄHAASTATTELUIJEN JA PÄIVÄKIRJOJEN PERUSTEELLA.....	34
6.1 Kaksi työtä: sosiaalityöntekijä ja sosiaalipäivystäjä	34
6.1.1 Yllätyksiä yksin yössä - ammattitaito puntarissa	34
6.1.2 Virka-aikana väsyttää ja raportointi takkuu.....	40
6.1.3 Sosiaalipäivystystoimisto ja pääsy salaisiin kansioihin – keskeiset kehittämis ideat	42
6.2 Vapaa-aika: puhelimen, perheen ja päivystäjän kolmiodraama.....	44
6.2.1 Viikon karanteeniaika	45
6.2.2 Arjen hallinta ja varallaolo - sosiaalipäivystäjän Niksi-Pirkka.....	49
6.2.3 Maksettu yöuni.....	53
6.2.4 Päivystävät perheenjäsenet	58
6.3 Tunteet kuumina: voiko tästä selviytyä?	65
6.3.1 Perhospäivä	65
6.3.2 Helpotuksen huokaus ja onnistumisen ilo	68

7 YHTEENVETO	70
7.1 Sosiaalipäivystys osana sosiaalityöntekijöiden virkatyötä.....	70
7.2 Sosiaalipäivystys ja sosiaalityöntekijöiden vapaa-aika.....	71
7.3 Tunteet ja kehittämisideat.....	72
7.4 Johtopäätökset ja pohdinta.....	73
7.4 Lopuksi: historianäkökulma	75
Lähteet.....	80
Liitteet	82

1 JOHDANTO

Sosiaali- ja terveysministeriö toteutti vuosina 2003–2007 Sosiaalialan kehittämishankkeen, jonka tavoitteena oli kattavien sosiaalipalvelujen järjestäminen valtakunnallisesti. Hankkeen avulla haluttiin varmistaa, että ihmiset saavat korkeatasoisia sosiaalipalveluja maan eri osissa. Palveluja tuli parantaa lasten ja perheiden palveluista ikäihmisten palveluihin ja uudistaa palvelujärjestelmää niin, että se paremmin vastaisi ajan tarpeisiin. (STM esitteitä 2006:4).

Kehittämishankkeen yhtenä valtakunnallisena tavoitteena oli, että vuoden 2007 alussa ympärivuorokautinen sosiaalipäivystys on järjestetty kaikissa Suomen kunnissa. Sosiaalipäivystyksen järjestämisessä oli tuolloin valtakunnallisesti huomattavia eroja. Sosiaali- ja terveysministeriön raportin (2006) mukaan tilanne 1.1.2007 oli huonoin Varsinais-Suomessa. Vuodenvaihteessa Varsinais-Suomen hätäkeskuksen toiminta-alueen 53 kunnasta 24 oli järjestänyt sosiaalipäivystyksen (Varsinais-Suomen hätäkeskuksen tilasto vuodelta 2006).

Nykyinen, vuoden 2009 kuntaliitoksen myötä laajentunut Salon kaupunki ja Somero kaupunki olivat edelläkävijöitä pienten kuntien sosiaalipäivystyksen järjestämisessä. Ennen kuntaliitosta Salon seuduksi nimitetyn seutukunnan 11 kuntaa (Halikko, Kiikala, Kisko, Kuusjoki, Muurla, Perniö, Pertteli, Salo, Somero, Suomensjärvi ja Särkisalo) perustivat vuonna 1996 yhteisen ringin sosiaalipäivystyksen järjestämiseksi. Päivystys oli aluksi kokeilu ajalla 1.4.1996–31.3.2001 ja se oli osa laajempaa hätäkeskuskokeilua. Kokeilun päätyttyä toimintaa jatkettiin, joten Salon seutu saavutti kehittämishankkeen tavoitteen ongelmitta.

Salon seudun sosiaalipäivystys päätettiin toteuttaa *vapaamuotoisena varallaolona* siten, että mukana olevien kuntien sosiaalityöntekijöistä yksi päivystää virka-ajan ulkopuolella aina viikon kerrallaan. Päivystysviikot jaettiin kuntien kesken asukaslukujen mukaisessa suhteessa. Sosiaalipäivystäjään sai yhteyden hätäkeskuksen kautta. Varallaolon voi suo-

rittaa haluamallaan tavalla, kuitenkin siten, että saatuaan tehtävän hätäkeskukselta oli sosiaalipäivystäjän tunnin sisällä ryhdyttävä tehtävän edellyttämiin toimenpiteisiin. (Sopimus Salon seudun sosiaalipäivystyksestä, 2007.)

Salon seutu oli ensimmäisiä kyseisen mallin mukaan sosiaalipäivystyksen järjestäneitä alueita Suomessa. Malli oli kunnille varsin edullinen: päivystävälle sosiaalityöntekijälle maksettiin varallaolosta 30 prosenttia peruspalkasta ja ainoastaan aktiivisuudesta täysi korvaus (Sopimus Salon seudun sosiaalipäivystyksestä, 2007). Tästä syystä malli soveltuu hyvin alueille, joissa väestöpohja on suhteellisen pieni ja päivystyksen tarve satunnaista ja vähäistä. Salon seudun kunnissa asukkaita oli vuonna 2006 yhteensä noin 63 000. Samana vuonna Varsinais-Suomen hätäkeskus välitti Salon seudun sosiaalipäivystykselle 97 tehtävää (Varsinais-Suomen hätäkeskuksen tilasto vuodelta 2006).

Olin itse Salon seudulla sosiaalityöntekijänä lähes yhtäjaksoisesti vuosina 1998–2013. Koska olin opiskelija työuraa aloitellessani eikä minulla ollut minkäänlaista ajatusta loppuustyöstä, minulle ehdotettiin aiheeksi seudun sosiaalipäivystyskokeilua. Kokeilun päättymiseen oli vielä aikaa, mutta siitä tarvittiin hyvissä ajoin tietoa jatkoon suunnittelua varten. Innostuin aiheesta, koska olin itse jonkin verran päivystänyt. Minusta oli tärkeää, että kuntien päättäjillä olisi sosiaalityöntekijöiden kokemus, näkemys ja mielipiteet käytettävissään, kun jatkosta tehtäisiin päätöksiä.

Kuusjoen kunnan sosiaalisihtööri Anne Liimatainen kirjoitti kokeilusta loppuraportin, jossa mm. vertaillaan eri vaihtoehtoja sosiaalipäivystyksen järjestämiseksi. Raportissa ihannemalliksi nimitetään *aktiivipäivystykseen perustuvaa mallia* (Liimatainen, 2001). Malli arvioitiin kuitenkin Salon seudun kunnissa niin kalliiksi suhteessa päivystyksen tarpeeseen, etteivät kunnat lähteneet edes selvittämään vaihtoehtoisia tapoja järjestää sosiaalipäivystys. Vapaamuotoisena varallaolona järjestetystä sosiaalipäivystyksestä tuli kokeilun päätyttyä pysyvää toimintaa.

Olin ja olen sikäli tyypillinen sosiaalityön opiskelija, että töitä oli jatkuvasti tarjolla, työ vei minut täysin mennessään enkä jaksanut keskittyä opintoihin vaativan työn ohella. Graduni ei siis ollut käytettävissä, kun alueen sosiaalipäivystyksen järjestämisestä kokeiluajan jälkeen tehtiin päätöksiä. Tietoa kyllä oli: tein kyselyn kokemuksista ja jatkoha-

lukkuudesta päivystykseen osallistuneille sosiaalityöntekijöille, järjestin kolme ryhmähaastattelua, joissa sosiaalityöntekijät pohtivat kokemuksiaan syvällisemmin sekä pyysin päivystäviä sosiaalityöntekijöitä pitämään päiväkirjaa päivystysviikolla. Onnistuin siis keräämään melko monipuolisen aineiston. Kyselyn tuloksia pääsin esittelemään seudun sosiaalijohtajille.

Olin osallistunut jo ennen tutkielman aiheen löytymistä sosiaalipäivystäjien yhteisiin tapaamisiin säännöllisesti. Havaitsin, että sosiaalipäivystys herättää paljon keskustelua ja voimakkaita *tunteita*. Keskusteluissa vilisivät kiukku vapaa-aikaa rajoittavaa toimintaa kohtaan, epävarmuus omasta osaamisesta ja yksin tehtävistä ratkaisuksista yllättävissä tilanteissa, jatkuva orastava jännitys siitä, ettei voi tietää koska puhelin hälyttää töihin tai minkälaisen tehtävän hälytys tuo tullessaan, ahdistus vaikeista tapauksista kuten lapsen kuolemaan johtanut onnettomuus, murhan ja siihen liittyvän nuorten kidnappaustilanteen jälkiselvittely tai kuolinviestin vieminen yhdessä poliisin kanssa. Toisaalta taas hyvin hoidettu tehtävä tuotti onnistumisen tunteen ja sillä oli voimaannuttava vaikutus.

Havaitsin myös, että sosiaalityöntekijät keskustelivat mielellään työn sisällöstä ja vaihtoivat kokemuksia esimerkiksi matkapuhelimen käyttöön liittyvistä ongelmista, yhteistyöstä poliisin kanssa tai näkemyksistään siitä, millaiset tehtävät voi hoitaa puhelimitse ja milloin tehtävää pitää lähteä hoitamaan paikan päälle. Vaikka sosiaalityöntekijät kokivat työn melko yksinäiseksi, vapaa-aikaa rajoittavaksi ja näiden seikkojen vuoksi rankakkin, he puhuivat myös paljon erilaisista tavoista *selviytyä* työn haasteista. Näiden tapoimisten perusteella valitsin yhdeksi aineistonkeruumenetelmäksi ryhmähaastattelut. Yksin tehtävästä työstä tuntui ryhmässä syntyvän paljon puhetta ja sen puheen halusin tallentaa.

Koska minulla siis oli hallussani mielenkiintoinen aineisto, jota ei ollut käytetty mihinkään tutkimukseen, halusin vielä pitkän ajan jälkeenkin hyödyntää sen tähän työhön. *Työssä jaksaminen ja selviytymiskeinot* haastavassa työssä ovat olleet teemoja, joiden äärelle olen usein pysähtynyt sosiaalityötä pohtiessani. Esimerkiksi Wanja Astvik ja Marika Melin ovat kartoittaneet selviytymiskeinoja (coping strategies) tilanteissa, joissa työn vaatimukset ja käytettävissä olevat resurssit ovat epätasapainossa. Tutkimukseen osallistuneet työskentelivät sosiaalityössä, varhaiskasvatuksessa ja vanhustenhuollossa. (Astvik ja Melin 2013, 337.) Tutkimassani päivystysmallissa käytettävissä oleva resurssi on läh-

tökohtaisesti yksi sosiaalityöntekijä, joten tilanteesta riippuen resurssin ja työn vaatimusten välillä voi olla suurikin epäsuhta.

Työn ja perhe-elämän yhdistämisestä muodostuva kaksoistaakka vaikuttaa merkittävästi naisten masennuksen ja työuupumuksen syntymiseen (Rikala 2013, 164). Tällainen kaksoistaakka on ilmeinen seuraus tilanteesta, jossa työn tekoa jatketaan vapaa-ajalla. Eri-tyisen mielenkiintoista onkin tämän vuoksi tarkastella haastavan ja jaksamista koettelevan työn tekemistä päivätyön ohella vapaa-aikana ja siitä selviytymistä.

Tarkastelin kandidaatin tutkielmassani työssä jaksamista ja tutustuin *koherenssin tunteeseen*. Koherenssin tunteen ulottuvuudet *hallittavuus*, *ymmärrettävyys* ja *mielekkyys* (ks. Raitasalo 1996, 64) ovat tunnistettavissa tutkimukseni sosiaalityöntekijöiden työtään koskevissa pohdinnoissa. Työn ja perhe-elämän yhdistämisen ohella tarkastelen siis tässä tutkielmassa myös koherenssin tunnetta ja pohdin pystynkö aineistoni perusteella arvioimaan tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden koherenssin tunnetta.

Itselleni osin yllättäen ja sitä tietoisesti tavoittelematta tutkimuksessani on myös historiallinen aspekti. On mielenkiintoista palata 20 vuotta sitten keräämäni aineiston pariin. Tuossa ajassa sosiaalityössä on tapahtunut paljon: teknologian kehittymisen myötä myös sosiaalityön tekniset työvälineet ovat muuttuneet, lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain muutokset ovat vaikuttaneet työtapoihin ja myös muuta sisällöllistä työn kehittymistä ja kehittämistä on luonnollisesti tapahtunut. Tarkastelen tätä historianäkökulmaa tarkemmin tutkielman lopussa.

Oma tutkijapositioni asetti minulle aineistoa kerätessäni erityisiä haasteita. Olin tuolloin samassa tilanteessa kuin tutkittavani, Salon seudulla työssä oleva sosiaalipäivystykseen osallistuva sosiaalityöntekijä. Osallisuuttani suurempi haaste kuitenkin oli silloinen asenteeni sosiaalipäivystystä kohtaan. Varsinkin työurani alussa suhtauduin siihen erittäin kielteisesti. Työkokemuksen karttumisen myötä oma suhtautumiseni on muuttunut. Myös aika on auttanut etäisyyden ottamisessa, samoin se, että olen vaihtanut työpaikkaa eikä virka-ajan ulkopuolinen päivystys ole enää vuosiin kuulunut työtehtäviini. Uskon siis objektiivisuuteni suhteessa aineistoon lisääntyneen.

Tutkimuskysymykset käsittelevät sosiaalityöntekijöiden kokemuksia sosiaalipäivystyksestä. Kysymyksillä selvitetään sosiaalityöntekijöiden kokemuksia sosiaalipäivystyksen sovittamisesta osaksi työelämää ja vapaa-aikaa sekä sosiaalityöntekijöiden kokemia tunteita ja esiin nousevia kehittämisehdotuksia sosiaalipäivystyksen järjestämiselle. Tavoitteena on myös pohtia koherenssin tunnetta sosiaalityöntekijöiden selviytymiskokemuksia selittävänä tekijänä.

Tutkielmani etenee siten, että luvussa 2 hahmottelen taustoja tutkimukselleni esittelemällä varallaolomuotoisen sosiaalipäivystyksen alkutaipaletta Salon seudulla. Luvussa kolme tarkastelen työssä jaksamiseen ja selviytymisen kokemukseen liittyviä teemoja. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuskysymykset, aineiston ja tutkimusmenetelmät. Luvussa 5 ja 6 esittelen tutkimuksen tulokset: sosiaalityöntekijöille tehdyn kyselyn tulokset viidennessä luvussa ja luvussa 6 ryhmähaastattelut ja päiväkirjat. Seitsemäs luku sisältää johtopäätöksiä ja tulosten pohdintaa.

2 LÄHTÖTILANNE

Käsittelin johdannossa lähtökohtiani tämän tutkimuksen tekemiselle. Tarkastelen tässä tarkemmin Salon seudun sosiaalipäivystyksen alkuvaiheita aineiston keruuaikaisen kontekstin hahmottamiseksi. Maailma, jossa sosiaalityöntekijät tuolloin toimivat, on melko lailla toinen kuin nykypäivänä.

2.1 Kaupungin puhelinliittymä ja koti lähellä poliisiasemaa

Ennen sosiaalipäivystyskokeilua virka-ajan ulkopuolinen sosiaalityöntekijän tarve Salon seudulla oli hoidettu pääasiassa periaatteella ”jos minut puhelimitse, ovikelloani soittamalla tai vaikka keskellä katuria joku onnistuu tavoittamaan, olen käytettävissä”. Seudun kuntien valmius virka-ajan ulkopuolisiin sosiaalialan tehtäviin oli tuolloin vaihteleva. Joidenkin kuntien asukkaita palveli Suomen Mielenterveysseuran alainen kriisikeskus, jolla oli päivystystoimintaa, mutta ei virkavastuulla toimivia sosiaalityöntekijöitä päivystäjinä. (Liimatainen 2001, 3.)

Koska virallista sosiaalipäivystystä seudulla ei ollut, oli olemassa epävirallisia reittejä asioiden hoitamiseksi. Jo vuosia sitten eläkkeelle jäänyt kollegani muisteli usein, että työsuhte-etuna saatu kaupungin puhelinliittymä edellytti puhelinnumeron antamista puhelinluetteloon. Tämän lisäksi hän asui suhteellisen lähellä poliisiasemaa, joten hänelle usein soitettiin kotiin, kun tarvittiin sosiaalityöntekijää virka-ajan ulkopuolella. Toinen kollega taas muisteli, että poliisi oli jostain onkinut hänen salaisen puhelinnumerosa ja myös osoitteen, ja saattoi tulla hakemaan kotiovelta mukaansa tarvittaessa.

Epävirallisesta tuli virallista sisäasiainministeriön viisivuotisen Hätaikeskuskokeilun myötä. Kokeilun aloitti 1.4.1996 neljä aluetta: Pohjois-Karjalan hätaikeskus Joensuussa, Keski-Suomen hätaikeskus Jyväskylässä, Salon seudun hätaikeskus Salossa ja Jokilaakson hätaikeskus Ylivieskassa. Kokeilussa hätaikeskus määriteltiin eri turvallisuusviranomais-ten yhteiseksi kehittämishankkeeksi ja tavoitteena oli selvittää, onnistuisiko hätäavunpyyntöjen vastaanottaminen ja välittäminen eri viranomaisten yhteisen hätaikeskuksen avulla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 11–12.)

Hätaikeskuskokeilun valtakunnallinen päämäärä oli sosiaali-, terveys- ja ympäristöpalvelujen saattaminen systemaattiseksi osaksi kehittyviä yhteisiä hätäjärjestelmiä ja palveluketjuja. Kokeilulle määriteltiin myös yksityiskohtaiset tulostavoitteet. Yksi tavoitteista oli se, että kansalainen saa erilaisissa hätätilanteissa tarvitsemansa päivystyspalvelun eri vuorokauden aikoina. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 14–15.) Tavoitteessa on kiteytetynä koko järjestelmän tarkoitus, samoin kuin myös sosiaalipäivystyksen tarkoitus.

Hätaikeskuskokeiluun osallistuneilla alueilla oli tarvetta nimenomaan sosiaalitoimen päivystysvalmiuksien ja –palvelujen kehittämistyölle. Tämä johtui siitä, että muilla hätaikeskuksen alaisilla toimijoilla (poliisi, palo- ja pelastusviranomaiset, terveydenhuolto, sairaankuljetus) päivystysvalmiudet olivat olleet jo pitkään olemassa ja päivystysluonteinen työ on merkittävä osa niiden vakiintunutta toimintaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 17). Sosiaalityö on luonteeltaan toisenlaista. Sosiaalityöntekijän kulkuneuvossa ei ole sinisiä valoja eikä hälytyssireeniä, koska avun tarvitsijoilla ei päivystysaikaankaan ole välitöntä hengenvaaraa. Tällaisen avun he ovat jo saaneet muilta auttajilta.

2.2 Satunnaisista puhelinsoitoista viralliseksi varallaoloksi

Sosiaali- ja terveysministeriö listasi kehittämishankkeessaan viisi erilaista sosiaalipäivystysmallia: *sosiaalityöntekijöiden päivystys aktiiviyönä, varallaoloon perustuva päivystysrinki, sosiaalipäivystys etu- ja takapäivystäjien yhteistyönä, kaksinapainen malli ja sosiaalipäivystys osana muuta toimintaa* (Sosiaalipäivystyksen kehittäminen 2006, 11). Mallit eroavat toisistaan sen suhteen kuka päivystää, missä sosiaalipäivystys tapahtuu ja miten sosiaalipäivystäjään saa yhteyden.

Salon seudulle siis perustettiin varallaoloon perustuva päivystysrinki, jonka myötä satunnaiset yhteydenotot sosiaalityöntekijöihin virka-ajan ulkopuolella loppuivat. Sosiaalipäivystyksen järjestämistä käsiteltiin ensimmäisen kerran alueen kuntien sosiaalijohdon työkokouksessa 2.6.1995. Kunnat olivat saaneet terveystieteiden ja erikoissairaanhoidon kautta kyselyn sosiaalitoimen päivystysvalmiuksista. Kartoitusta liittyi aiemmin mainittuun valtakunnalliseen hätäkeskuskokeiluun. (Liimatainen 2001, 3.)

Sosiaalipäivystyksen käytännön toteutusta suunnittelemaan perustettiin työkokouksen jälkeen työryhmä, johon kuului seudun sosiaalijohtajia, sosiaalisihteereitä, sosiaalityöntekijöitä ja kriisikeskuksen toiminnanjohtaja. Yhteistyötä tehtiin hätäkeskuksen, poliisin ja kuntaliiton erityisasiantuntijan kanssa. Työryhmä laati sosiaalipäivystysmallin ja kuntien välisen sopimusluonnoksen. Tavoitteeksi toiminnalle asetettiin sosiaalityön ammattilaisen tavoittaminen virka-ajan ulkopuolella, seudun asukkaiden palvelutason parantaminen ja yhteistyön parantaminen viranomaisten kesken. (Liimatainen 2001, 3.)

Luodussa mallissa vapaamuotoinen varallaolo alkoi perjantaina kello 14 jatkuen yhtäjaksoisesti maanantaiaamuun kello yhdeksään. Varallaolo jatkui taas kello 15 jatkuen seuraavaan aamuun kello yhdeksään. Sama toistui joka arki-ilta ja -yö, ja vapaamuotoinen varallaolo päättyi perjantaiaamuna kello yhdeksän. Varallaolosta maksettiin prosenttiosuus peruspalkasta ja aktiiviyö korvattiin täysimääräisesti kultakin alkavalta puolelta tunnilta. Sopimuksessa todettiin lisäksi päivystäjän toimivalta yli kuntarajojen. (Sopimus Salon seudun sosiaalipäivystyksestä vuodelta 2007.)

Seudun sosiaalityöntekijöillä oli tämän virallisen sopimuksen ohella myös yhdessä sovittuja käytäntöjä, joita ei ollut kirjattu viralliseen sopimukseen. Päivystykseen osallistuvilla sosiaalityöntekijöillä oli käytössään lähes kaikkien seudun sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaiset yhteystiedot mahdollista konsultaatiotarvetta varten. Useimmat myös lähtivät matalalla kynnyksellä päivystäjän työpariksi, vaikka virallista velvoitetta näin toimimiseen ei ollut. Usein työkaverit ilmoittivat jo etukäteen päivystäjälle mahdollisuudestaan olla tarvittaessa avuksi.

Tutkimukseen vuonna 2000 osallistuneet sosiaalityöntekijät työskentelivät maailmassa, jossa matkapuhelimet olivat vasta yleistymässä ja monelle, kuten myös itselleni, päivystyspuhelin oli ensimmäinen työkäytössä ollut matkapuhelin. Päivystysalue oli laajahko, esimerkiksi Someron pohjoisosista Särkisalon eteläosiin matkaa on noin 100 km. Työtä tehtiin vapaa-ajalla oman päivätyön ohella ja tiedonsaanti tehtävästä oli hätäkeskuksen antamien tietojen ohella sen varassa, että onnistui tavoittamaan asiakkaan kotikunnan työntekijän. Kynnys herättää ei-päivystävä kollega keskellä yötä oli varmasti monelle korkea ja saattoi käydä myös niin, ettei kukaan vastannut eikä konsultaatiota tai työparia ollut saatavilla.

3 NÄKÖKULMIA SELVIYTYMISEEN HAASTAVASSA TYÖSSÄ

3.1 Kun työtä tehdään vapaa-ajalla

Lähes samanaikaisesti (vuosina 1996–2000) luvussa 2.1 mainitun Hätäkeskuskokeilun kanssa toteutettiin Stakesin, Tampereen yliopiston ja Työelämän tutkimuskeskuksen tutkimus- ja kehittämishanke ”Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen”. Hankkeen alkaessa Suomessa oli ollut jo pitkään toimiva perhevapaa- ja päivähoitojärjestelmä. Kuitenkin työelämän ja perherakenteen muutokset sekä palvelujen laatu ja riittävyys aiheuttivat huolta työntekijöiden jaksamisesta ja työn ja perhe-elämän yhteen sovittamisesta. Hankkeessa oli mukana 15 työpaikkaa, joiden työntekijöiden elämää tutkimuksessa kartoitettiin. (Salmi ja Lammi-Taskula 2004, viii-ix.)

Työn ja perhe-elämän yhdistäminen ei siis ole yksinkertaista. Työn ja kotitöiden muodostama *kaksoistaakka* onkin varsinkin naisten työssä uupumisen yksi keskeinen aiheuttaja. Sanna Rikala käyttää termiä *taakkaistuminen* puhuessaan uuvuttavien työolosuhteiden aiheuttamasta liikakuormituksesta. (Rikala 2013, 164.) Työuupumus diagnosoidaan usein masennukseksi, ja lääketieteellistä diagnoosia tehtäessä kuormittavat olosuhteet masennuksen taustalla jäävät huomiotta. Tästä saattaa aiheutua ristiriita työssä uupuneelle: toisaalta lääketieteellinen diagnoosi tarkoittaa, että kyse on ”oikeasta sairaudesta”, toisaalta taas yksilölliseksi sairaudeksi määritellään tila, jonka aiheuttajat ovat ulkoisissa olosuhteissa. (Rikala 2013, 166.)

Juha Antila on tutkinut työn ja yksityiselämän välistä rajapintaa. Hän havaitsi noin joka kymmenennellä palkansaajalla olevan vaikeuksia työstä irtaantumisessa. (Antila 2005, 114.) Antila totesi myös, että yli puolet palkansaajista koki riittämättömyyden tunnetta töissä ja melkein kaksi kolmasosaa kotona (Antila 2005, 100). Riittämättömyyden tunne saattaa syntyä tilanteessa, jossa työntekijä joutuu tinkimään itselleen merkityksellisistä laatuksista. Tällaisia ovat vaikkapa huolellinen ja vastuullinen työote. Työn ja kotitöiden muodostaman kaksoistaakan ohella olosuhteisiin nähden liian tunnollisesta ja vastuullisesta työotteesta aiheutuvaa ”kiltin tytön syndroomaa” voikin pitää selityksenä naisten työuupumukselle. (Rikala 2013, 90, 94.)

Wanja Astvik ja Marika Melin tutkivat sosiaalityössä, varhaiskasvatuksessa ja vanhustenhuollossa työskentelevien selviytymiskeinoja tilanteissa, jossa työn vaatimukset ovat liian suuret käytettävissä oleviin resursseihin nähden. Tutkimuksessa arvioitiin osallistujien tapoja selvitä liiallisesta työkuormasta ja vaikeuksista työssä. Astvik ja Melin nimesivät kolme selviytymisstrategiaa: kompensatio ja laadusta tinkiminen, avun pyytäminen ja oma-apu. Sosiaalityöntekijät sijoittuivat useimmiten ensimmäiseen ryhmään ja tässä ryhmässä myös työ oli monimutkaisinta. Tähän ryhmään kuuluvilla oli vähiten työkoke-
musta. (Astvik ja Melin, 2013, 342, 352–354.)

Vuosi 2020 ja koronapandemia ovat viimeistään osoittaneet, että myös sosiaalityön tekeminen etätyönä on mahdollista. Salon seudun sosiaalipäivystyskokeilun aikaan ei juurikaan puhuttu etätyöstä, vaikka itse asiassa varallaolomuotoinen sosiaalipäivystys toteutettiin etätyönä. Päivystys tapahtui kotona tai muussa vapaa-ajan viettopaikassa eikä työ-

paikalla. Etätyöstä käytiin Suomessa keskustelua jo 1970-luvulla, jolloin haaveiltiin tulevaisuuden paperittomista toimistoista. Viestintäteknologian kehittymisen myötä 1990-luvulla etätyölle avautui uudenlaisia mahdollisuuksia. (Kivimäki 1999, 152.) Esimerkki viestintäteknologian kehittymisestä on matkapuhelin, jota ilman varallaoloon perustuvaan sosiaalipäivystystä olisi ollut vaikea järjestää.

Etätyö mahdollistaa joustavamman arjen ja työn sujumisen, kun työntekijä voi valita miten yhdistää työ- ja perhe-elämän palat itselle sopivalla tavalla. Suomessa etätyö ei ole sukupuolittunut, vaan tarjoaa sekä miehille että naisille mahdollisuuden vaihtoehtoiseen tapaan tehdä töitä. Niissä Euroopan maissa, joissa kotirouvainstituutio on tavallisempi, on etätyö tarjonnut selkeämmin naisille mahdollisuuden ratkaista työn ja perhe-elämän yhdistämisen haasteita. (Kivimäki 1999, 156.)

Etätyötä tekevien arkea tutkineen Riikka Kivimäen mukaan niin yleisessä keskustelussa kuin hänen haastatteluissaan kolme teemaa nousee erityisesti esiin: etätyötä tekevän kokemus yhteisöllisyydestä, etätyön vapaaehtoisuus tai pakollisuus sekä työn ja muun elämän yhdistyminen etätyötä tekevän arjessa (Kivimäki 1999, 157). Haastatellut kokivat, että etätyö tekee työskentelystä tehokkaampaa. Pienten lasten perheissä sujuva etätyö tosin edellyttää toimivaa lastenhoitoa. Selkeä päivärytmi helpotti haastateltavien työn ja muun elämän yhteensovittamista. Jos työn ja vapaa-ajan rytmittämistä lipsuu, saattaa työ aiheuttaa elämän pilalle menemisen kokemuksen. Yhteisöllisyyden tunne on mahdollista saavuttaa myös virtuaalisesti, mutta se ei korvaa kasvotusten tapahtuvaa, aivoriihityypistä suunnittelua eikä ihmisten kohtaamista tunnetasolla. (Kivimäki 1999, 163–165.)

Työn ja perhe-elämän yhteensovittamisessa ajanpuute on keskeinen huolenaihe. Erityisesti pienten lasten perheissä läsnäolo on tärkeää. Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen –hankkeen vanhemmat, erityisesti äidit, halusivat viettää lasten kanssa enemmän aikaa kuin työ mahdollisti. Halu yhteiseen aikaan kasvoi suhteessa lapsen ikään: mitä pienempi lapsi, sitä suurempi oli tarve yhteiseen aikaan. Kolmasosa alle kouluikäisten lasten äideistä ja neljäsosa isistä koki usein tai jatkuvasti aikaa olevan liian vähän lapsille. (Lammi-Taskula ja Salmi 2004, 33, 35.)

Varallaolomuotoisessa sosiaalipäivystyksessä työtä tehdään kotona varsinaisen työajan

ulkopuolella, joten taakkaistuminen, kokemus kaksoistaakasta, työstä irtaantumisen vaikeus ja lapsille annettavan ajan puute ovat hyvinkin mahdollisia seurauksia. Mielenkiintoista on, että samalla kun valtakunnallisessa hankkeessa selvitettiin työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisen haasteita, pienehkö seutukunta Varsinais-Suomessa päätyi järjestämään virka-ajan ulkopuoliset sosiaalipalvelut yhdistämällä työntekijöiden työ- ja vapaa-ajan.

Varallaolomuotoisen päivystyksen toteuttamiseen Salon seudulla vaikuttivat ensisijaisesti taloudelliset ratkaisut, ennen kaikkea aktiivimallin kalleus suhteessa päivystyksen tarpeeseen (ks. luku 1), mutta valtakunnallinen keskustelu työn valumisesta vapaa-ajalle tuntui jääneen melko vähälle huomiolle päivystyksen toteutustapaa valitessa. Salon seutukunnan sosiaalipalvelut eivät olleet niiden 15 työpaikan joukossa, jotka olivat mukana Työelämän ja perhe-elämän yhteensovittaminen –hankkeessa (Salmi ja Lammi-Taskula 2004, 207).

3.2 Koherenssin tunne selviytymisen selittäjänä?

Haastatteluihini osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden puheissa vilisivät monenlaiset tunteet epätoivosta ja pelosta helpotukseen ja onnistumisen iloon. Kokonaisuutena välittyi kuitenkin tunnelma, että monenlaisista, mahdottomiltakin tuntuvista tilanteista selviydttiin. Sosiaalityöntekijöillä oli ”homma hanskassa”, ”tilanne hallussa”. *Koherenssin tunne* oli todennäköisesti kohtalaisen voimakas näillä sosiaalityöntekijöillä. Koherenssi on kokonaisvaltainen ja pysyvä, mutta samalla dynaaminen varmuuden tunne ympäristön ennustettavuudesta ja asioiden todennäköisestä sujumisesta parhaalla mahdollisella tavalla. *Elämänhallinta* ja *elämänhallintakyky* ovat koherenssista käytettyjä suomennoksia. (Feldt 1999, 47.)

Koherenssin tunne on keskeinen käsite Aaron Antonovskyn kehittämässä, elämänhallintaa arvioivassa, salutogeenisessä mallissa. Raimo Raitasalo esittelee Antonovskyn näemyksiä toimittamassaan julkaisussa *Elämänhallintaa etsimässä*. Koherenssin tunnetta määritellessä keskeisiä käsitteitä ovat 1) *ymmärrettävyys* eli ympäristön ärsykkeet ovat ennustettavissa, jäsentyneitä ja selitettävissä, 2) *hallittavuus* eli ihmisellä on voimavaroja

ärsykkeiden tuottamien vaatimusten käsittelyyn ja 3) *mielekkyys* eli vaatimukset motivoivat sitoutumaan niihin. (Raitasalo 1996, 64.) Näistä kolmesta ulottuvuudesta mielekkyys on olennaisin: keinoja löytyy aina, jos on riittävästi tahtoa (Hakanen 2004, 143).

Koherenssin tunne voimistuu onnistumisten ja hyvien elämäkokemusten myötä. Vahvalla koherenssin tunteella on myös terveysuhilta ja stressiltä suojaava vaikutus, koska joustava selviytymiskeinojen ja yleisten hallintavoimavarojen hyödyntäminen on luontevaa vahvan koherenssin tunteen omaaville. (Hakanen 2004, 143.) Yleiset hallintavoimavarat -käsitteen Antonovsky hahmotteli terveyden ymmärtämiseksi ja ne tarkoittavat esimerkiksi henkilökohtaisia ihmissuhteita, laajempaa sosiaalista verkostoa ja kulttuurista pysyvyyttä (Raitasalo 1996, 61). Antonovskyn mukaan koherenssin tunne on vastaus kysymykseen miksi nämä yleiset hallintavoimavarat edistävät terveyttä (Antonovsky 1993, 725).

Taru Feldt tutki väitöskirjassaan koherenssin rakennetta, pysyvyyttä ja terveyttä edistävää merkitystä työelämässä. Tutkimuksessa oli mukana oman tutkimukseni kannalta kiinnostava kohderyhmä: kunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät. Muut osallistujat olivat suunnittelijoita, opettajia, sekä tehtaan ja kaupan työntekijöitä (Feldt 1999, 22–25). Feldt pyrki selvittämään koherenssin pysyvyyttä sekä lomautus- ja työttömyyskokemusten yhteyttä koherenssin muutoksiin. Hän oletti, että optimaalinen kuormitus, mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja muut samankaltaiset työn hyvät piirteet vahvistavat koherenssia. (Feldt 1999, 47.)

Feldtin tutkimustulosten perusteella vahvan koherenssin ja hyvän organisaatioilmaston välillä on yhteys. Työntekijöiden koherenssin tunne voimistuu organisaatioilmaston kohentuessa. Samalla emotionaalinen uupumus ja psykosomaattiset oireet vähenevät. Työpaikan hyvät sosiaaliset suhteet tukevat erityisesti heikon koherenssin omaavia työntekijöitä. Työntekijöillä, joiden koherenssi on vahva, uupumusta on vähemmän ja työpaikan sosiaalisten suhteiden merkitys on pienempi. (Feldt 1999, 49–50.)

Odotetusti Feldt havaitsi koherenssin tunteen olevan täystyöllistetyillä korkeampi kuin työttömyyskokemuksia omaavilla. Sekä työttömyyden kokeneilla että täystyöllistetyillä koherenssin tasossa oli havaittavissa keskimääräinen nousu mittausajankohtina 1992 ja 1997. Taloudellisen laman helpottaminen kyseisenä ajankohtana selittänee koherenssin

tason nousua. Myös työllisyysaste ja yleinen työtilanne tutkimuksen kohteena olleilla aloilla paranivat. (Feldt 1999, 49.)

Työn imua ja työuupumusta tutkinut Jari Hakanen havaitsi koherenssin tunteen olevan käänteisessä yhteydessä työuupumusoireisiin. Elämään tyytyväisyyden ja koherenssin tunteen välillä oli vahva positiivien yhteys. Sen sijaan heikkojen työolojen vaikutukselta vahva koherenssi ei suojannut. (Hakanen 2004, 158.)

Taru Feldt toteaaakin, että työn epävarmuustekijöiden minimoiminen ja organisaatioilman hyvän laadun tavoittelu tukevat työntekijöiden koherenssia. Voimavarojen palauttamisen tukeminen lomautuksen tai työttömyyden jälkeen on myös tärkeää. Työtehtäviä suunnitellessa kannattaa huomioida työntekijöiden yksilöllisten erot, tavoitteet ja toiveet. Liian vaativa työ voi aiheuttaa ylimääräistä stressiä, mikäli työntekijän koherenssin taso on heikko. Sen sijaan vahvalla koherenssilla varustetulle työntekijälle sama vaatimustaso voi olla mielekäs ja hyvinvointia lisäävä voimavara. (Feldt 1999, 51.)

3.3 Kun työ vie mennessään: työn imu ja työnilo

Tutkimukseni ryhmähaastatteluissa kiireiset sosiaalityöntekijät jäivät istumaan virallisen osuuden jälkeen ja keskustelemaan työstä, innostuneina. Mikä on “se jokin”, joka saa työntekijät innostumaan työstä? Jari Hakanen käyttää suomennosta *työn imu* Hollannissa kehitetystä, työhyvinvointia positiivisena ilmiönä kuvaavasta käsitteestä ‘*work engagement*’ (Hakanen 2004, 28). Työn imu tarkoittaa aitoa työstä iloitsemista ja nauttimista. Työn imun rakenne on kolmiulotteinen: tarmokkuus, omistautuminen ja työhön uppoutuminen ovat sen tahot (Hakanen 2004, 241). Työlle omistautuminen ja tarmokas työote eivät ole työuupumuksen oireita, työholismi sen sijaan on hyvin lähellä työuupumusta. Työholismi ja ylisitoutunut ote työhön tuleekin erottaa työn imusta. (Hakanen 2004, 230.)

Hakanen tutki työn imua taustatekijöineen, sen seurauksia ja yhteyksiä käsitteelliseen vastakohtaan, työuupumukseen. Työuupumustutkimuksen vähän tutkittujen ja ilmiön ymmärtämisen kannalta keskeisten aihealueiden tutkiminen oli myös tutkimuksen tavoitteena. Hakanen tarkastelee työuupumusta ja yleistä hyvinvointia laajempänä kokonaisu-

tena, huomioiden työuran ohella myös yksityiselämän kuormituksen, persoonallisuustekijät, sosiaalisen taustan ja elämäntilanteen. (Hakanen 2004, 29.)

Hakanen tutkimuksessa työn imu osoittautui voimavaraksi, jolle ominaista on positiivinen, pysyvä ja kokonaisvaltainen kokemus tarmokkuudesta, omistautumisesta ja uppoutumisesta työhön. Työuupumuksen, työn lopettamisajatusten sekä stressin ja työn imun välillä oli käänteinen yhteys. Vastaavasti taas terveydellä, työkyvyllä ja työtyytyväisyydellä oli myönteinen yhteys työn imuun. (Hakanen 2004, 290.)

Hakanen havaitsi, että kerran tai kahdesti työpaikkaa vaihtaneet ja kerran 13 vuoden aikana työttömyyden kokeneet kokivat vähemmän työuupumusta kuin samassa työpaikassa vastaavan ajan olleet. On mahdollista, että voimavarojen menetys tuottaa uusia voimavaroja. Voimavarojen saavuttaminen taas vähentää jo olemassa olevien voimavarojen menettämisen uhkaa, koska uudet voimavarat helpottavat vaatimusten kohtaamista. (Hakanen 2004, 288.)

Työuupumuksen Hakanen tulkitsee voimavarojen menettämisestä muodostuneeksi kierteeksi. Taustalla on kenties useampia voimavarojen menetyksiä, esimerkiksi henkilöstöleikkauksia työpaikalla tai jopa työpaikan menetys. Näistä seuraa lisääntynyttä työpainetta ja epävarmuutta. Tällaisessa tilanteessa jo valmiiksi uupumusoireista kärsivät kulluttavat entistä enemmän voimavaroja työhön ja laiminlyövät ihmissuhteita ja harrastuksia, joista voisivat saada uusia voimavaroja. Pahimmillaan tilanne johtaa uupumusoireiden lisääntymiseen ja jopa itsetuhoisiin ajatuksiin. (Hakanen 2004, 286–287.)

Hakanen käsitteellistää työhyvinvoinnin *positiivisista lähtökohdista*: oletusarvoisesti työntekijät nauttivat työstään ja ovat siihen sitoutuneet. Työhyvinvoinnin edistäminen ei ole ainoastaan työssä jaksamisen ongelmien, kuten sairauspoissaolojen tai muiden pahoinvoinnin ja terveyspuutteiden ilmenemismuotojen, ehkäisemistä. Työyhteisöjen kehittämishankkeissa tulisi keskittyä hyvän edistämiseen ongelmien ehkäisyyn keskittämisen sijasta. Ongelmien tutkiminen tuottaa helposti tulokseksi lähinnä ongelmia. (Hakanen 2004, 20, 27.) Juuri tämän vuoksi olen omassa tutkimuksessani halunnut valita näkökulmaksi selviytymisen.

Työn imu selittää siis osaltaan työhön sitoutumista, siitä nauttimista ja iloitsemista. Varsinainen *työnilo* käsitteenä on kuitenkin sisällöltään hieman erilainen, hetkellinen tapahtuma. Työnilo tarkoittaa työntekijän työhön tai työympäristöön liittyvän tapahtuman kokemista itselleen poikkeuksellisen tärkeäksi ja myönteiseksi. Haastava ja mielenkiintoinen työ ei ole jatkuvaa työnilon kokemusta, hetkellisyys ja kokemuksen erityisyys on tyypillistä työnilolle. (Varila ja Viholainen 2000, 31.)

Työympäristöllä on usein positiivinen vaikutus työnilon kokemukseen. Myös työntekijän omalla toiminnalla on merkitystä: pitkäjänteinen, onnistunut työn suorittaminen koetaan myönteiseksi asiaksi ja tästä syntyy työnilo. Liian helppo, rutiininomainen työ tai passiivinen oleskelu työpaikalla eivät riitä tuottamaan työnilon kokemusta. Positiiviset työtuntemukset edellyttävät aktiivista työtotetta, riittävästi haastetta ja mahdollisuutta toteuttaa itseään. (Varila ja Viholainen 2000, 31.)

Työniloa voidaan käyttää näkökulmana kehittämiseen ja ennakoimattomaan oppimiseen. Erilaiset arkielämän tilanteet, jotka pitävät sisällään merkityksellisyyden kokemuksen, ovat tärkeitä ja myönteisiä oppimiskokemuksia. Tällaiset tilanteet vahvistavat työntekijän itseluottamusta ja kehittävät ammattitaitoa. Hyvä työyhteisö on tarpeen työnilon löytämiseksi, muiden ihmisten läsnäolo ja hyväksyvä sosiaalinen vuorovaikutus ovat työnilon tuntemisen edellytyksiä. Yksinollessa tai jouduttaessa piilottamaan hyvä kokemus näyttäisi myös työnilo katoavan. (Varila ja Viholainen 2000, 164.) Ehkä juuri tämän vuoksi oman tutkimukseni sosiaalityöntekijät viihtyivät niin hyvin haastattelutilanteessa. Kokemusten jakaminen ryhmässä mahdollisti heille työnilon tuntemisen.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymykset

1) Miten sosiaalityöntekijät ovat selviytyneet vapaanmuotoisen varallaolon sekä mahdollisen aktiivisuuden ja normaalin virkatyön yhteensovittamisesta?

Tämän tutkimuskysymyksen avulla on tarkoitus selvittää sosiaalipäivystyksen tuomia

haasteita sosiaalityöntekijöiden työlle. Päivystäessä on saattanut joutua keskellä yötä esimerkiksi tekemään kiireellisen huostaanoton (nykyään kiireellinen sijoitus) ja etsimään lapsille sijoituspaikan. Tästä huolimatta seuraavana aamuna pitää olla omalla työpaikalla ja valmiina keskittymään omaan työhön.

2) Miten sosiaalityöntekijät ovat onnistuneet sovittamaan vapaamuotoisen varallolon osaksi muuta vapaa-aikaa?

On selvää, että sosiaalipäivystysviikko poikkeaa normaalista työviikosta työn kannalta, mutta vielä enemmän se vaikuttaa vapaa-aikaan. Tutkimuskysymyksen avulla etsitään vastausta siihen, miten sosiaalityöntekijät kokevat sosiaalipäivystyksen vaikuttavan perhe-elämään, sosiaalisiin suhteisiin, harrastuksiin tai muuhun vapaa-ajan viettoon.

3) Miten sosiaalityöntekijät kuvaavat tunteita haastavassa työssä?

Tarkoitukseni on selvittää, minkälaisia tunteiden kuvauksia aineistosta löytyy. Etsin kuvauksia selviytymisestä ja selviytymisen tunteesta. Tarkoitukseni on myös selvittää, onko koherenssin tunne löydettävissä sosiaalityöntekijöiden puheesta.

4) Miten sosiaalityöntekijät kehittäisivät työtä kokemustensa perusteella?

Tutkimuksen lähtökohta oli sosiaalipäivystyskokeilun päättymisen ja kokeilusta saadun tiedon hyödyntäminen jatkoon suunnittelussa. Tutkimuskysymyksellä etsitään sosiaalityöntekijöiden kehittämisehdotuksia, jotka auttavat selviytymään paremmin haastavassa työssä.

4.2 Tutkimusaineisto ja menetelmät

Aineisto koostuu tammikuussa 2000 Salon seudun 11 kunnan sosiaalityöntekijöille tehdystä kyselystä, marraskuussa 2000 tehdyistä ryhmähaastatteluista ja päiväkirjoista, joita päivystävät sosiaalityöntekijät pitivät päivystysviikoillaan vuoden 2000 aikana.

4.2.1 Kysely

Tammikuussa 2000 Salon seudun kaikille sosiaalityöntekijöille postitettiin kysely (liite

1), jossa tiedusteltiin halukkuutta päivystyksen jatkamiseen varsinaisen kokeilun päätyttyä. Sosiaalityöntekijöitä oli seudulla tuolloin 24, joista 22 vastasi kyselyyn. Yksi kyselyn saanut sosiaalityöntekijä ilmoitti jättäneensä vastaamatta, koska ei ollut päivystänyt kertaakaan virkasuhteensa aikana.

Kyselyn tarkoitus oli antaa tietoa sosiaalityöntekijöiden mielipiteistä ja kokemuksista kuntien päättäjille, kun sosiaalipäivystyksen jatkoa selvitettiin. Esittelin kyselyn tulokset helmikuussa 2000 Salon seudun sosiaalijohtajien kokouksessa, jossa käsiteltiin sosiaalipäivystyksen jatkosuunnitelmia. Alkuperäinen tarkoitukseni ei ollut käyttää kyselyä tutkimukseni aineistona, mutta kysely vastauksineen on vaikuttanut ryhmähaastatteluiden ja päiväkirjojen suunnitteluun ja toteutukseen. Tästä syystä päätin liittää myös tämän kyselyn osaksi tutkimustani.

4.2.2 Ryhmähaastattelut

Ryhmähaastattelut toteutettiin 2.11., 16.11. ja 30.11.2000. Olin jo aikaisemmin lähettänyt päivystykseen osallistuneille sosiaalityöntekijöille kirjeen (liite 2), jossa kerrottiin tutkimuksesta ja pyydettiin pitämään päiväkirjaa. Lähetin syksyllä muistutusviestin ja ehdotuksen haastatteluaajoista. Ilmoittautuneista kokosin kolme ryhmää, joista kahdessa ensimmäisessä oli neljä osallistujaa ja kolmannessa viisi osallistujaa.

Haastattelut toteutettiin Salon sosiaalitoimiston neuvotteluhuoneessa. Pyrin tekemään haastattelutilanteesta rennon ja tunnelmaltaan välittömän, jotta sosiaalityöntekijät kertoisivat kokemuksistaan mahdollisimman avoimesti. Tämän vuoksi haastateltaville oli tarjolla kahvia ja hedelmiä. Haastattelutilaksi valitsin huoneen, jossa oli mukavat nojatuolit.

Haastattelurunko (liite 3) oli tarkoituksella avoin, kysymyksiä oli vain muutama. Ohjeistin keskustelemaan esitetyistä kysymyksistä vapaasti ja tärkeimmäksi tehtäväkseni jäi aikataulusta huolehtiminen. Kahdessa ensimmäisessä haastattelussa minulla oli työpari, joka huolehti haastattelun äänittämisestä ja teki lisäksi muistiinpanoja. Kukin haastattelu kesti noin puolitoista tuntia, ja litteroituna ykkösriviväliä ja kahden sentin marginaaleja käyttäen niistä tuli tekstiä yhteensä 60 sivua.

4.2.3 Päiväkirjat

Ryhmähaastattelu edellyttää osallistujalta avoimuutta ja rohkeutta kertoa mielipiteitään. Näin ollen oli vaarana, että jokin tutkimuksen kannalta olennainen asia jäisi tulematta päivänvaloon. Lisäksi ei ollut mahdollista saada kaikkia sosiaalityöntekijöitä mahtumaan haastatteluryhmiin. Vaikka olisin järjestänyt lisää haastattelu-aikoja, kaikki eivät joko halunneet tai ehtineet osallistua ryhmiin. Näitä sosiaalityöntekijöitä toivoin tavoittavani päiväkirjoin.

Pyysin siis sosiaalipäivystäjänä toimivia sosiaalityöntekijöitä pitämään päiväkirjaa päivystysviikolla. Päiväkirjaa sai pitää vapaamuotoisesti mutta toivottavaa oli, että kirjauksia tehtäisiin sekä virka-aikana, varallaoloaikana että aktiivityöaikana, sikäli kun se tehtävän hoidon kannalta oli mahdollista. Päiväkirjaan pyysin kirjaamaan ajatuksia ja tunteita, joita päivystys herättää. Lähetin pyynnön päiväkirjan pidosta (liite 2) jokaiselle seudun sosiaalityöntekijälle 14.6.2000 ja pyysin palauttamaan päiväkirjat viimeistään 31.1.2001. Päiväkirjoja palautettiin yhteensä yhdeksän. Selkeyden vuoksi kirjoitin kaikki päiväkirjat puhtaaksi ja yhdistin yhdeksi tiedostoksi. Kahden sentin marginaaleilla ja yksösrivivälillä niistä tuli tekstiä yhteensä 23 sivua.

Päiväkirjoista ei ilmene, miltä ajankohdalta ne ovat eikä myöskään kirjoittaja ole teksteistä tunnistettavissa. En siis voi esimerkiksi tietää, onko joku sosiaalityöntekijä kirjoittanut useamman päiväkirjan eri päivystysviikoilta. Päiväkirjat ovat tyyliltään hyvin erilaisia, joten uskoisin niiden olevan yhdeksältä eri kirjoittajalta. Osa työntekijöistä oli lähettänyt minulle terveisiä päiväkirjansa mukana, joten heidät tunnistin liitteenä olevan viestin perusteella. Pyysin palauttamaan päiväkirjat viiveellä, jotta päivystysvuorolistasta ei ollut mahdollista tarkistaa, kuka on ollut päivystysvuorossa.

Olin tutkimusta aloittaessani töissä Salon sosiaalivirastossa ja päivystin yhden viikon aikana, jolta pyysin päiväkirjoja. Näin ollen kirjoitin myös itse päiväkirjaa päivystysviikoltani ollen yksi yhdeksästä päiväkirjan palauttajasta. Oman päiväkirjan liittäminen osaksi aineistoa on tietoinen valinta.

4.3 Aineiston analysointi

4.3.1 Kyselyaineisto

Kyselyn analysoinnin pohjana käytin yhteenvedoa, jonka tein vastauksista vuonna 2000 Salon seudun sosiaalihoitajien kokousta varten. Yhteenvedoon olin koonnut ranskalaisin viivoin kysymyksittäin vastaajien mielipiteitä. Kirjoitin ensimmäisen raakatekstin yhteenvedon perusteella. Sen jälkeen luin vastauslomakkeet kysymys kerrallaan uudestaan läpi. Jaoin jokaisen kysymyksen vastaukset eri pinoihin vastauksen perusteella: päivystyksen jatkoon vastustajat ja kannattajat, hyvät ja huonot puolet sekä kehittämisehdotukset. Tarkastelin sitten yksityiskohtaisemmin, minkälaisia vastauksia kustakin pinosta löytyi. Lopuksi yhdistin erilaiset aineistosta tekemäni havainnot ja tarkastelin niitä kokonaisuutena.

4.3.2 Ryhmähaastattelu- ja päiväkirja-aineisto

Tutkimuksen varsinaisen aineiston analyysissä käytin framework- menetelmää (ks. Huotari, 1999). Päiväkirjat nimesin numeroin. Haastatteluista tein kolme erillistä asiakirjaa. Yritin aluksi muuttaa haastateltavien nimet jo litterointivaiheessa, mutta totesin sen mahdottomaksi, koska tunsin henkilökohtaisesti kaikki haastateltavat ja kirjoitin usein vahingossa oikean nimen. Selkeyden vuoksi käytin litteroinnissa oikeita nimiä ja tein haastateltavista taulukon, johon vaihdoin nimet ja josta tarvittaessa tarkistin muutetun nimen siteerauksia käyttäessäni. Kirjasin taulukkoon myös haastateltavien arvion päivystyskokemuksestaan.

Taulukko 2. Haastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät ja heidän arvionsa päivystyskokemuksesta.

Haastateltavan nimi	Päivystyskokemus viikkoina
Anna	4 (noin neljä vuotta mukana)
Taija	10–12 (alusta asti mukana)
Helena	6 (alusta asti mukana, ei –99-00)
Eija	9 (alusta asti mukana)

Eevi	13–16 (alusta asti mukana)
Hemmo	5 (alusta asti mukana)
Henni	3 (kolme vuotta mukana)
Marja	8–12 (alusta asti mukana, ei -00)
Silja	13 (alusta asti mukana)
Hilja	10 (alusta asti mukana)
Tuula	5 (kaksi vuotta mukana)
Irja	1 (alle vuoden mukana)
Janita	10 (kolme ja puoli vuotta mukana)

Luin sekä haastattelut ja päiväkirjat kertaalleen merkiten muistiin suhteellisen vapaasti huomioitani sitä mukaa kuin asiat tulivat vastaan. Toinen lukukerta oli systemaattisempi, luin sekä haastattelut että päiväkirjat merkiten niihin tutkimuskysymysten mukaisia teemoja eri värein. Pohdin samalla myös mihin teemaan ensimmäisellä lukukerralla tekemäni havainnot asettuivat vai muodostuisiko niistä omia, uusia teemoja.

Tein sekä haastatteluista että päiväkirjoista taulukot A4-kokoiselle paperille. Vasemmanpuoleiseen sarakkeeseen merkitsin jokaisen haastatteluun osallistuneen sekä päiväkirjat. Keräsin taulukkoon tutkimuskysymysten mukaisten teemojen sisällä paljon keskustelua herättäviä sekä useassa päiväkirjassa esiintyviä asioita.

Olen siis nimennyt haastatteluissa mukana olleet sosiaalityöntekijät uudelleen tunnistettavuuden estämiseksi. Sitaateista olen tarvittaessa poistanut paikan nimet ja muut yksityiskohdat, mikäli niistä olisi mahdollista tunnistaa haastatteluun osallistunut henkilö. Muokkaukset olen selittänyt suluissa muokatun kohdan jälkeen.

5 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSET JA MIELIPITEET SOSIAALIPÄIVYSTYKSESTÄ KYSELYN PERUSTEELLA

Tammikuussa 2000 Salon seudulla oli 24 sosiaalipäivystäjänä toimivaa sosiaalityöntekijää. Postitin kyselyn jokaiselle ja siihen vastasi 22 sosiaalityöntekijää. Vastaajista naisia oli 19 ja miehiä kolme. Seitsemän vastaajaa oli 25–44-vuotiaita ja 15 vastaajaa 45–60-vuotiaita (nuorin vastaaja oli 29- ja vanhin 59-vuotias). 13 vastaajaa ilmoitti työpaikkaan jonkin seudun isommista kunnista ja yhdeksän vastaajaa pikkukunnan.

Kyselyn tärkein tehtävä oli selvittää sosiaalityöntekijöiden päivystyshalukkuutta sosiaalipäivystyskokeilun päättymisen jälkeen. 12 vastaajaa eli vähän yli puolet oli valmis jatkamaan sosiaalipäivystystä kokeilun jälkeen, seitsemän vastaajaa ei halunnut jatkaa päivystystä. Kolme vastaajaa ei ottanut kantaa asiaan.

Mielipiteiden jakautuessa näin selkeästi kyselyn anti päättäjille tarkoittamassani mielessä ei ollut erityisen merkittävä. Kyselyn perusteella ei siis voinut olettaa, että kuntien päättäjät käyttäisivät ratkaisun tekemisessä apunaan sosiaalityöntekijöiden mielipidettä. Jos kaikki kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät olisivat olleet ehdottomasti kielteisellä kannalla, olisi mielipidettä ollut vaikea sivuuttaa. Myönteinen kanta taas olisi tukenut jatkopäätöksen tekoa. Esittelin tulokset Salon seudun sosiaalijohtajien ja -sihteerien kokouksessa 7.2.2000. Tietääkseni kyselyn tuloksia ei esitetty lautakunnille, kunnanhallituksille tai -valtuustoille.

5.1 Sosiaalipäivystyksen jatkon kannattajien perustelut

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin kyselyn aluksi kertomaan, ovatko he halukkaita jatkamaan sosiaalipäivystystä kokeilun jälkeen. Sosiaalityöntekijät perustelivat kyllä-vastausta tähän kysymykseen toiminnan tarpeellisuudella ja erityisosaamisella, jota ei ole muilla päivystävillä viranomaisilla.

Mielestäni sosiaalityön ammattilaista tarvitaan myös virka-ajan ulkopuolella kriisitilanteissa. (N 54, pikkukunta)

Hyvänä asiana pidettiin nopeaa puuttumista ongelmiin, jotka useimmiten esiintyvät virka-ajan ulkopuolella. Avun oikea-aikaisuus on paitsi tärkeää ja hyvää palvelua asiakkaalle myös helpottava tekijä jatkotyöskentelyä ajatellen.

*Kokeilu vastaa nykyajan tarpeisiin. Tärkeä ennaltaehkäisevä vaikutus, kun päästään esim. lastensuojeluongelmiin, perheväkivaltaan yms. kiinni/vai-
kuttamaan ajoissa. Ongelmat esiintyvät iltaisin ja viikonloppuisin, jolloin
hyvä olla palvelua tarjolla. (N 47, pikkukunta)*

Sosiaalipäivystyksen jatkamisen kannalla olevat sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan olleet valmiita jatkamaan toimintaa ehdoilla. Yksin päivystämisestä eivät pitäneet useamman sosiaalityöntekijän kunnassa työskentelevät sosiaalityöntekijät, mutta eivät myöskään ne sosiaalityöntekijät, jotka virka-aikaankin olivat tottuneet olemaan ammattikuntansa ainoita edustajia.

Kyllä, mutta... jos päivystystä aletaan 'mainostaa ja markkinoida' ei varallaolomuotoinen päivystys riitä. Takapäivystäjä tarvittaisiin. (N 38, pikkukunta)

Koko sosiaalipäivystyksen olemassaolon ajan sen suhteen oli pidetty matalaa profiilia, koska aktiivisen markkinoinnin on arveltu lisäävän paitsi päivystyksen tarvetta myös turhia yhteydenottoja, jotka kuormittavat sosiaalipäivystäjää, vaikka niistä selviääkin ilman työparia. Mitä ilmeisimmin vastaajat olivat kokeneet herrasmiessopimuksen, joka oikeuttaa häiritsemään kollegaa vapaa-aikana, hankalaksi, koska moni vastaaja kaipasi virallista työparia. Päivystysolosuhteisiin ja palkkaukseen kaivattiin myös parannuksia.

...mutta tietyin ehdoin: työparin saanti turvattava. Mahdollisuus auton käyttöön tarvittaessa, jos omaa autoa ei ole käytettävissä. Päivystyskorvauksissa etenkin aktiivisuuden osalta parantamisen tarvetta. Pakottavaa päivystysvelvoitetta ei voi luoda, koska kaikissa elämäntilanteissa ei voi sitoutua varallaoloon. (N 47, iso kunta)

Varallaolon pakollisuus tai vapaaehtoisuus mietitytti monia vastaajia. Tässä asiassa oli kuntakohtaisia eroja: joissakin kunnissa päivystyksestä kieltäytyminen oli mahdollista, joissakin kieltäytyminen edellytti lääkärintodistusta. Tässä asiassa eri kuntien sosiaalityöntekijät olivat eriarvoisessa asemassa, mikä saattoi aiheuttaa ristiriitoja. Tiedossani ei kuitenkaan ole, että päivystysvuorolistan täyttäminen olisi tuottanut vaikeuksia työntekijöiden päivystyshaluttomuuden vuoksi.

Koulutus oli teema, jonka vastaajat nostivat esiin. Oma kokemukseni on, että kyselyn toteuttamisaikana sosiaalipäivystyskoulutukset liittyivät ensisijaisesti päivystyskäytäntö-

jen opetteluun ja työn sisältöön paneuduttiin lähinnä läpikäymällä päivystystapauksia sosiaalipäivystäjien tapaamisessa. Sosiaalipäivystyksen jatkaminen edellytti muutaman vastaajan mielestä erityistä panostamista ammattitaitoon.

Tosin lisäkoulutusta kriisityöstä sekä kiireellisestä huostaanotosta tarvitaan, sillä nämä eivät juuri tule virka-aikana vastaan. Samoin perheväkivallan nopeat toimet mielellään työpäri. (N 34, pikkukunta)

Tämän asian kanssa joutuivat kamppailemaan niin isompien kuin pikkukuntienkin sosiaaliohjaajat. Joissakin seudun isommista kunnista tehtiin eriytettyä työtä, jolloin virka-aikana aikuissosiaalityötä tekevä sosiaaliohjaaja ei ehkä koe ammatillista vahvuutta lastensuojeluasioissa. Pienessä kunnassa taas yksi ohjaaja tekee kaiken mahdollisen, mutta saattaa mennä useita vuosiakin ilman että kunnassa on huostaanoton tarvetta.

5.2 Sosiaalipäivystyksen jatkon vastustajien perustelut

Sosiaalipäivystyksen jatkamista vastustavien sosiaaliohjaajien perustelut liittyivät paljolti jaksamiseen, terveyteen ja ikään. Muutama vastaajista koki yksinkertaisesti olevansa liian vanha päivystämään. Ikään liittyi kiinteästi myös kokemus omasta terveydentilasta.

Olen kokenut päivystyksen erittäin raskaaksi, heikentyneen terveydentilan vuoksi kaikki ylimääräinen on liikaa ja työ itsessäänkin on jo tarpeeksi rasittavaa. (M 55, pikkukunta)

Mielestäni olen liian vanha tehtävään, ei jaksa viikkoa yhtäjaksoisesti jännittää. (N 58, iso kunta)

Työn raskaus, kiireisyys ja vaativuus vaikuttivat suoraan päivystyshalukkuuteen. Sosiaaliohjaajat eivät halunneet mitään ylimääräisiä rasitteita, jos he kokivat päivätyön sellaisenaankin rasittavaksi. Työssä jaksaminen edellyttää mahdollisuutta irrottautua työstä, päivystysviikolla tämä ei ole mahdollista koska työ seuraa mukana työpäivän päätyttyäkin.

Liian raskas muun työn lisäksi. Päivystys sitoo 3-4 viikoksi vuodessa ei ainoastaan päivystäjän, vaan myös perheen. (N 47, iso kunta)

Työpainheet hallitsemattomat, perheen jäsenten lukumäärä/ikä rakenne tekevät päivystyksen toteuttamisesta vaikeata ellei mahdotonta. (N 34, iso kunta)

Kyselyn perusteella myös perhe-elämä siis oli asia, joka asetti sosiaalipäivystykselle haasteita. Sosiaalityöntekijät kokivat, että päivystysviikolla koko perhe joutuu olemaan päivystysvalmiudessa. Perheellinen sosiaalityöntekijä joutuu väistämättä tekemään järjestelyjä voidakseen irrottautua tarvittaessa aktiivisuuteen. Olisi aika irvokasta, jos sosiaalityöntekijä jättäisi keskellä yötä pienet lapsensa keskenään kotiin lähtiessään huostaan ottamaan jonkun toisen heitteille jättämiä lapsia.

Sosiaalipäivystykseen kielteisesti suhtautuvat perustelivat kantaansa myös muilla yksiseläimään liittyvillä syillä. Päivystys koettiin vapaa-aikaa rajoittavaksi, ei kuitenkaan sen vuoksi, että päivystys estää tekemästä asioita, joita muuten tekisi vapaa-aikanaan, vaan ensisijaisesti jännityksen vuoksi. Jännityksen suurin aiheuttaja tuntui vastausten perusteella olevan epävarmuus. Päivystystehtävän vastaanotto koettiin tilanteeksi, jossa vastuu on suuri ja ammattitaito joutuu koetukselle.

Koko viikko menee vapaa-ajoiltaan pienessä jännityksessä. Hirvittää, että tulee joku vaativa tilanne, missä nopea päätöksenteko ja toiminta olisi osattava oikealla tavalla tehdä. (N 59, iso kunta)

Sosiaalipäivystyksen jatkamiseen vapaamuotoisena varallaolona kielteisesti suhtautuvista sosiaalityöntekijöistä moni oli sitä mieltä, että sosiaalipäivystys tulisi kokeilun päätyttyä järjestää omassa päivystysyksikössä, jossa työskentelevät palkatut sosiaalipäivystäjät.

5.3 Sosiaalipäivystyksen jatkoon neutraalisti suhtautuvien vastaajien perustelut

Kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä kolme ei ottanut kantaa sosiaalipäivystyksen jatkamiseen. Yksi vastaaja ei perustellut kantaansa tarkemmin. Kaksi muuta oli pohtinut

asiaa yksityiskohtaisemmin. Toinen heistä oli odottavalla kannalla, koska kyselyn toteutusajankohtana kokeiluaikaa oli vielä jäljellä.

Olen kahden vaiheilla. En halua vastata kyllä tai ei. Jos kaikki muut kunnat ovat innokkaita päivystämään olen tietysti oman kunnan osalta valmis siihen. Katson kuitenkin, että ulkopuoliset vakituiset päivystäjät olisi parempi vaihtoehto. (N 55, pikkukunta)

Toinen perusteluja esittänyt vastaaja oli sitä mieltä, että yksittäinen työntekijä ei ole aikaisemminkaan voinut vaikuttaa sosiaalipäivystyksen olemassaoloon.

Onko vaihtoehtoja? Päivystys vain tuli eikä pahemmin kysely, haluttaako päivystää vai ei. (N 45, pikkukunta)

Näin varmasti on ollutkin, sosiaalipäivystyskokeilun aloittamista koskevista asiakirjoista ei löydy mainintaa sosiaalityöntekijöiden mielipiteiden kartoittamisesta.

Sosiaalipäivystyksen jatkoon kantaa ottamatta jättäneiden vastaukset tuntuivat siis painottuvan enemmän luopumisen kuin jatkamisen kannalle. Jos vastaukset tulkitaan päivystyksen vastustamiseksi, on kyselyyn vastanneissa sosiaalityöntekijöissä sosiaalipäivystyksen jatkoon vastustajia lähes yhtä monta kuin jatkoon kannattajia (10 vastustajaa, 12 kannattajaa).

5.4 Sosiaalipäivystyksen hyvät ja huonot puolet kyselyn perusteella

Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin myös miettimään mikä sosiaalipäivystyksessä on hyvää ja huonoa. Näihin kysymyksiin vastaukset olivat osittain samoja kuin perustelut päivystyshalukkuudelle tai -haluttomuudelle. Lisäksi sosiaalityöntekijät pohtivat vastauksissa sosiaalipäivystyksen merkitystä laajemminkin kuin vain omista lähtökohdistaan.

5.4.1 Hyvät puolet

Sosiaalityöntekijät pitivät sosiaalipäivystyksessä hyvänä nopean avunsaannin mahdollistumista. Useat vastaajat olivat sitä mieltä, että ympärivuorokautinen mahdollisuus avunsaantiin helpottaa myös virkatyötä. Yleisesti ottaen vastaajat olivat sitä mieltä, että sosiaalipäivystys on hyvää palvelua asiakkaalle.

Antaa tietoa asiakkaiden ja muiden arjesta ja näitä tietoja voidaan käyttää ennaltaehkäisevään sosiaalityöhön. (N 47, iso kunta)

Hyvää on ollut että kuntalaiset ovat saaneet sosiaalipalveluja ympäri vuorokauden. Kansalaisilla on oikeus myös hyviin sosiaalipalveluihin ympäri vuorokauden. (N 55, pikkukunta)

Sosiaalipäivystyksen henkilökohtainen, vastuuta jakava merkitys sosiaalityöntekijöille nousi esille useimmissa vastauksissa. Sosiaalipäivystys helpottaa vapaa-aikaa, kun ei tarvitse varautua jatkuvaan saatavilla oloon. Aikaisemmin työsuhde-etuna saattoi olla työnantajan puhelinliittymä, mikä edellytti puhelinnumeron pitämistä puhelinluettelossa. Näin ollen oli aina tavoitettavissa, mikäli oli kotona ja vastasi puhelimeen.

Homma on toiminut yleensä ottaen hyvin. Huonompi olisi ainainen varalaolo kuten ennen. Sosiaalityöntekijöilläkin tulee olla oikeus vapaa-aikaan. (N 45, iso kunta)

Joissain kunnissa päivystyskorvauksen sai vapaana ja näitä vapaapäiviä vastaajat arvostivat. Useimmat kunnat kuitenkin maksoivat päivystyskorvauksen rahana, ja päivystyksen tuoma tulonlisäys nähtiin positiivisena asiana.

Hiljaisella päivystysviikolla saanut mukavasti ja helposti vapaata (tai rahaa, jos ottaisin päivystyskorvauksen rahana). (N 38, pikkukunta)

Saanut lisätienestiä pieneen 8409 mk:n sosiaalityöntekijän bruttopalkkaan. (M 29, iso kunta)

Useat vastaajat kokivat sosiaalipäivystyksen myötä ammatillista kasvua. Hyvänä asiana pidettiin oman työotteen laajenemista. Lisäksi sosiaalipäivystyksen koettiin nostavan ammatillista arvostusta.

”Laajentaa sosiaalityöntekijän työnkuvaa/työtettä käytännönläheisemmäksi! Antaa työhön uutta näkökulmaa.” (N 47, iso kunta)

Vaihtelua työhön, ’kriisityöhön’ tuntumaa. (N 38, pikkukunta)

Sosiaalityöntekijät näkivät sosiaalipäivystyksellä olevan merkitystä myös seudullisesti.

Alueen sosiaalityöntekijät ovat tulleet paremmin tutuiksi yhteistä työtä tehdessä. (N 34, pikkukunta)

Yhteydenpitoa kuntien välillä pidettiin hyvänä ja sosiaalityöntekijöiden yhteishenkeä kohoavana asiana. Tuolloin työntekijät eivät ehkä osanneet ajatella, että kuntaliitoksen myötä he tulevaisuudessa ovatkin työkavereita ja saman työnantajan palveluksessa.

Päivystysmalli toi mukanaan paitsi työltä rauhoitetun vapaa-ajan myös selkeyttä virka-ajan ulkopuoliseen sosiaalityön tarpeeseen vastaamiseen. Yksin tehdyn työn ongelmia helpottavat selkeät säännöt, joiden mukaan toimia.

Se on ollut järjestettyä, hallittua toimintaa organisaatioltaan, joten on jollakin tavalla turvallista ollut olla työntekijänä siinä. (N 59, iso kunta)

Etuna nähtiin myös mallin edullisuus kunnille. Lisäksi sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että sosiaalipäivystys on iso apu erityisesti poliisille, mutta myös muille sosiaalityön tavanomaisille yhteistyökumppaneille.

5.4.2 Huonot puolet

Vaikka sosiaalipäivystyksen edut kyselyn perusteella ovat kiistattomat, esittivät kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät myös paljon kritiikkiä. Ensinnäkin maantieteelliset seikat asettivat melkein kaikki vastaaajien mielestä haasteita sosiaalipäivystykselle.

Asuinkunnasta on pitkä matka lähimmäisen kunnan perukoille. (N 54, pikkukunta)

Myös ne sosiaalityöntekijät, jotka asuivat päivystysalueen kunnissa, arvelivat, että alue ei ole yhden päivystäjän hallittavissa. Monen kunnan mukana olo koettiin vaikeaksi myös sen vuoksi, että kunnilla ei ole yhteisiä tietojärjestelmiä. Tiedonsaanti päivystysaikana on ongelmallista.

Liian monen kunnan laajuinen homma. Naapurikunnan asiat vieraita. (N 58, iso kunta)

Asiakkaista taustatiedon saaminen ei onnistu ellei saa ao. sosiaalityöntekijää kiinni. Esim. Salossa monta työntekijää, jotka eivät välttämättä tunne kaikkia asiakkaita. Pikkukunnissa arkisto kulkee työntekijän päässä ja jos tätä ei saa kiinni ei tietoa ole. (N 34, iso kunta)

Mikäli toisen kunnan työntekijää ei tavoita, joutuu päivystävä sosiaalityöntekijä käytännössä arvaamaan, miten asiakkaan oma sosiaalityöntekijä tilanteen ratkaisisi. Tämä asia lisää osaltaan työn kuormittavuutta. Refleктоiva työote on sosiaalityössä yksi kehittymisen edellytys, mutta uskon että moni sosiaalityöntekijä on kokenut kiusallisena sosiaalipäivystyksessä tekemiensä ratkaisujen jälkipyykin. Yksi vastaaja koki asian selkeästi huonona puolena, kenties juuri saamansa palautteen perusteella.

Epävarmuus toisten kuntien työntekijöiden suhtautumisesta toimenpiteisiin. (N 56, iso kunta)

Epävarmuus työssä vie voimia, riippumatta siitä mikä tunteen aiheuttaa. Jaksamiseen liittyviä asioita muutamit vastaajat pitivät kiistatta sosiaalipäivystyksen huonoina puolina. Jotta jaksaisi tehdä henkisesti raskasta työtä, on tärkeää, että voi huolehtia itsestään. Varallaolopäivystys ei aina tähän anna mahdollisuutta.

Pelko, että puhelin soi yöllä (kuten on usein tehnytkin). Yöllä vaikea orientoitua asianmukaisesti tilanteeseen, kun ei ole edes kunnolla herännyt! (N 45, pikkukunta)

Uni ja nukkuminen olivat asioita, jotka tulivat esiin useissa vastauksissa. Osa koki unen keskeytymisen uhkana jaksamiselle, osa unen vähyyden.

Päivystysviikkoina tiettyä 'jännitettä' ainakin ennen ensimmäistä soittoa. En juuri mene ennen puolta yötä nukkumaan päivystysviikolla. (N 55, iso kunta)

Päivystäminen yksin ilman työparia oli asia, jota useimmat kyselyyn vastanneet pitivät rasitteena. Joidenkin vastaajien kynnys työparin pyytämiseen oli erittäin korkea ja siksi monet valitsivat yksin työskentelyn aina kun se vain on mahdollista. Tämä johtui yhden vastaajan mielestä siitä, että ”herrasmiehsopimuksen” olemassaolo ei taannut helppoa työparin löytymistä.

Työpari pitää kerjätä, jos kehtaa niin tehdä. (N 47, iso kunta)

Useat vastaajat olivat myös kokeneet epävarmuutta siitä, että saattaa joutua sellaiseen työhön, joka ei kuulu normaaliin toimenkuvaan virka-aikana. Lisäksi monella vastaajalla olisi virka-aikana useimmiten käytettävissä työpari, mikäli joutuisi työskentelemään itselle vieraan asian parissa. Sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun kannalta kiireisiin juhlapyhiin (vappu, juhannus, jouluku, uusi vuosi) vastaajat näkivät tarpeellisenä järjestää automaattisesti kaksoismiehityksen.

Sosiaalipäivystyskokeiluun liittyi paljon muitakin käytännön asioita, joita vastaajat pitivät huonoina asioina. Aikaisemmin hyvänä asiana mainittu pieni lisäansio koettiin liian pieneksi työn vaativuuteen nähden.

5 päivää töitä, sitten 7 vrk töitä ja päivystystä. 7 x 24 h päivystäjänä tällä korvauksella on vähän siitä, että olet myynyt vapaa-aikasi ja saat selvittää ihmisten sotkuja. Päivystysaikana on aina joku akuutti kriisi meneillään. (M 29, iso kunta)

Lisäksi oman auton käyttöä kritisoitiin, koettiin, että tapausten raportointiin ei jää aikaa, päivystys rajoittaa vapaa-aikaa ja sitoo paitsi itsen, puolison ja perheen. Mainittiinpa huonona puolena sekin, että koko ajan oli toimittu samalla tavalla eikä pyritty kehittämään toimintaa jo kokeilun aikana.

5.5 Kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden kehittämisehdotukset sosiaalipäivystykselle

Taulukossa 2 on esitetty kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden (n=22) toivomukset parannuksista sosiaalipäivystysjärjestelmään.

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden kehittämisehdotukset Salon seudun sosiaalipäivystykselle vuonna 2000.

Parannusehdotus	n
Lisää palkkaa	14
Lisää koulutusta	13
Työpari (takapäivystäjä)	12
Työnohjaus	11
”Kevennys” päivätyöhön	10
Työpari (toinen päivystäjä)	7
Työpari (muu kuin sosiaalityöntekijä)	3

Valmiiden vaihtoehtojen lisäksi sosiaalityöntekijät toivoivat, että raportoinnin voisi tehdä aktiiviyönä (kyselyä tehtäessä se tehtiin päivätyön ohessa, mutta työmallin vakinaistamisen myötä siitä tuli osa päivystystyötä). Selvyyttä haluttiin myös siihen, onko päivystykseen osallistuminen pakollista vai vapaaehtoista.

Kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä kahdeksan kertoi saaneensa palautetta asiakailta, kahdeksan ei ollut saanut palautetta sosiaalipäivystyksestä. Yksi vastaaja ei muistanut oliko saanut palautetta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaat kokivat sosiaalipäivystyksen lähinnä hyvänä, tärkeänä ja turvallisuutta lisäävänä asiana ja olivat kiittäneet saamastaan avusta. Asiakkaat olivat kertoneet kokeneensa helpotusta, kun joku tulee paikalle ja jo pelkkä tietoisuus sosiaalipäivystyksen olemassaolosta toi helpotusta.

Sosiaalityöntekijöille palautetta antaneiden asiakkaiden kokemukset olivat myös jonkin verran ristiriitaisia: muutama vastaaja mainitsi, että asiakkaat, jotka esimerkiksi hautoivat itsemurhaa tai riitelivät lastensa tapaamisoikeudesta, olivat tyytyväisiä, kun joku kuuntelee. Toisaalta taas samat asiakkaat paheksuivat ja ilmaisivat tyytymättömyyttään, kun kuuntelulle asetettiin rajoja sosiaalipäivystäjän toimesta.

Kyselyn lopuksi sosiaalityöntekijöitä pyydettiin arvioimaan, mitä he uskoivat ja toivoivat työnantajan ja yhteistyökumppaneiden tietävän ja ajattelevan sosiaalipäivystyksestä.

Esimiehen arveltiin tuntevan suurin piirtein sosiaalipäivystystyön periaatteet, mutta tiedon käytännön todellisuudesta uskottiin puuttuvan. Näin vastanneiden mielestä esimiehelle riittää tieto päivystyksen olemassaolosta ja pääasia esimiehelle on, että ”homma hoituu” ja kustannukset pysyvät pieninä. Vastaajat epäilivät, ettei esimies edes halua tietää sosiaalipäivystyksestä enempää.

Yksi kyselyyn vastannut sosiaalityöntekijä oli vakuuttunut siitä, että esimies tietää sosiaalipäivystyksestä kaiken mahdollisen ja yhdellä vastaajalla ei ollut tietoa esimiehen sosiaalipäivystystuntemuksesta. Vastaajien esittämä toivomus oli, että esimies ajattelisi sosiaalipäivystyksestä demokraattisesti: sosiaalityöntekijöillä tulisi olla mahdollisuus esittää mielipiteensä ennen kuin näennäisesti vapaaehtoisia tehtäviä annetaan.

Työnantajatasolle mentäessä kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät arvelivat tietämyksen sosiaalipäivystyksestä vähenevän tai häviävän kokonaan. Kunnan johdon ajateltiin tietävän tuskin mitään sosiaalipäivystyksestä tai jos tietoa arveltiin olevan, se vastaajien mielestä liittyi taloudellisiin kysymyksiin. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että sosiaalipäivystyksestä ei edes haluta tietää johtoportaan. Kunnan johdon uskottiin pitävän pääasiana sitä, että ”homma hoituu” ja kustannukset pysyvät pieninä. Samoin arveltiin, että jatkoa sosiaalipäivystykselle toivotaan siinä tapauksessa, että kustannukset eivät nouse.

Osa vastaajista arveli kunnan johdon katselevan asiaa hieman positiivisemmasta näkökulmasta. Uskottiin, että periaatteet tunnetaan, vaikka käytännön olosuhteista ei olekaan tietoa. Nämä vastaajat arvelivat, että sosiaalipäivystystä pidetään hyvänä asiana ja kunta-laisten oikeutena.

Kyselyssä pyydettiin arvioimaan myös yksittäisten luottamushenkilöiden tietämystä sosiaalipäivystyksestä. Tietomäärän arvioitiin tälle tasolle mentäessä vähenevän vielä entisestään. Vastaajat arvelivat, että luottamusmiehet eivät tiedä mitään, eivät ole kiinnostuneita tai jos tietävät, tiedot ovat vähäisiä, satunnaisia ja vääriä. Myös luottamusmiesten oletettiin ajattelevan sosiaalipäivystyksen taloudellisia vaikutuksia: näiden epäiltiin ihmettelevän sosiaalipäivystyksen kalleutta. Muutama vastaaja arveli luottamusmiesten pitävän päivystystä tarpeellisenä ja osa toivoi, että luottamusmiehet arvostaisivat työtä ja vaikuttaisivat siihen, että palkkaus olisi kohdallaan suhteessa vapaa-aikana tehtyyn työhön ja työn vastuullisuuteen.

Viimeiseksi kyselyssä pyydettiin sosiaalityöntekijöitä arvioimaan, mitä ajatuksia eri yhteistyötahoilla on sosiaalipäivystyksestä. Pääasiassa yhteistyötahojen ajateltiin olevan tietoisia sosiaalipäivystyksestä, erikseen mainittiin poliisi, päivähoito, terveyskeskus, MLL, kriisikeskus ja hätäkeskus. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että yhteistyötahot arvostavat sosiaalipäivystystä, pitävät sitä hyvänä, tärkeänä ja välttämättömänä jatkossakin. Yhteistyötahojen ajateltiin kuitenkin tarvitsevan lisää tietoa sosiaalipäivystyksestä, yhteistyötahot tuntuvat vastaajien mielestä välillä odottavan, että sosiaalipäivystäjä on ihmeidentekijä.

5.6 Sosiaalipäivystys sosiaalityöntekijöiden näkemänä Salon seudulla vuonna 2000

Kyselyn perusteella tutkimukseni kohderyhmä oli joukko sosiaalityöntekijöitä, joista osa oli valmis työskentelemään vapaamuotoisena varallaolona toteutetussa sosiaalipäivystyksessä, osa ei ja muutama ei ollut varma kannastaan. Kuitenkin kaikki olivat sen tosiasian edessä, että sosiaalipäivystys jatkuu kokeilun päätyttyä samanlaisena ja mikäli haluaa välttää sosiaalipäivystäjäksi joutumisen, ei ratkaisu ole uuden sosiaalipäivystysjärjestelmän odottaminen.

Vaikka kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät jakautuivatkin kolmeen ryhmään päivästyshalukkuutensa suhteen, heidän vastauksistaan muodostui suhteellisen yhtenäinen ja selkeä kuva siitä, millaisena sosiaalipäivystykseen osallistuneet sosiaalityöntekijät näkivät Salon seudun sosiaalipäivystyskokeilun. Sosiaalityöntekijät pohtivat vastauksissaan sosiaalipäivystystä asiakasnäkökulmasta, työntekijänäkökulmasta sekä kokonaisuutena, jolle löytyi myös yksilötasoa laajempaa yhteiskunnallista merkitystä.

Vastaajat pitivät sosiaalipäivystystä asiakkaan kannalta hyvänä ja tarkoituksenmukaisena palveluna. Avun oikea-aikaisuutta pidettiin tärkeänä lähtökohtana ennaltaehkäisevässä työssä. Sosiaalityöntekijöiden kokemus oli, että asiakkaiden elämässä avuntarve ilmenee useimmiten virka-ajan ulkopuolella. Näin ollen sosiaalityöntekijä saa sosiaalipäivystyk-

sen avulla sellaista tietoa asiakaan elämästä, joka muuten jäisi saamatta. Sosiaalityöntekijät uskoivat myös asiakkaiden olevan tyytyväisiä sosiaalipäivystyksessä saamaansa palveluun.

Pohtiessaan sosiaalipäivystystä työntekijänäkökulmasta kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät näkivät sosiaalipäivystyksen sekä uhkana että mahdollisuutena. Sosiaalipäivystys rajoitti perhe-elämää ja vapaa-ajan viettoa sekä aiheutti epävarmuutta ja riittämättömyyden tunnetta, mikäli saadut tehtävät osoittautuivat syystä tai toisesta liian haasteellisiksi. Toisaalta sosiaalityöntekijät kokivat ammatillista kasvua selvittyään hankalista tehtävistä ja pitivät sosiaalipäivystyksen normaaliin virkatyöhön tuomasta vaihtelusta.

Kun yhdistää vastaajien ajatukset sosiaalipäivystyksestä asiakkaan ja työntekijän kannalta mielipiteisiin, jotka koskevat yhteistyökumppaneita, esimiehiä ja työnantajaa sekä luottamushenkilöitä ja tarkastelee näitä suhteissa sosiaalityöntekijöiden kehittämis ehdotuksiin sekä jatkoperusteluista löytyviin kuvauksiin, muodostuu jonkinlainen kokonaiskuva Salon seudun sosiaalipäivystyksestä vuosituhanen vaihteessa. Tätä hahmotelmaa olen käyttänyt tutkimukseni lähtökohtana ja pohjana.

Kyselyn perusteella Salon seudun vapaamuotoisena varallaolona toteutettu sosiaalipäivystys oli vuosituhanen vaihteessa olennainen ja välttämätön osa nykyaikaista sosiaalityötä ja vaativuutensa vuoksi se edellytti erityistä ammatillista osaamista. Työn haasteellisuutta lisäsi se, että odotuksia oli paitsi asiakkailla myös yhteistyökumppaneilla, työnantajalla ja päivystävän sosiaalityöntekijän kotijoukoilla, koska työtä tehtiin vapaa-ajalla.

Koska suurin osa kyselyyn vastanneista koki epävarmuutta ja jännitystä siitä, että joutui tekemään vaativaa työtä *yksin*, oli mielenkiintoista lähteä tarkastelemaan millaista keskustelua sosiaalipäivystykseen osallistuvat sosiaalityöntekijät käyvät kokemuksistaan, kun he istuvat *yhdessä* saman pöydän ääressä. Ryhmähaastattelujen osallistujilla oli viimeisestä päivystyskokemuksestaan aikaa vaihtelevasti haastatteluhetkellä. Sen sijaan päiväkirjoissa, mikäli niitä kirjoitettiin ohjeen mukaisesti päivystysviikon aikana, kokemukset olivat tuoreita.

6 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSET SOSIAALIPÄIVYSTYKSESTÄ RYHMÄHAASTATTELUIJEN JA PÄIVÄKIRJOJEN PERUSTEELLA

6.1 Kaksi työtä: sosiaalityöntekijä ja sosiaalipäivystäjä

Vapaamuotoisena varallaolona toteutetusta sosiaalipäivystyksestä osana sosiaalityöntekijöiden työtä muodostui kolmen y-kirjaimen sarja: *yllätyksellisyys, yksinäisyys ja yöllä herääminen*. Tehtävän saamista ei voinut ennustaa etukäteen, tehtävän tullessa sen hoitamiseen liittyvät ratkaisut piti tehdä yksin ja herääminen yöllä puhelinsoittoon koettiin vaikeaksi.

Oma ennakko-oletukseni oli, että päivystyksen ja virka-aikana tehtävän työn yhteen sovittaminen koettaisiin ongelmalliseksi ja aihe tuottaisi paljon puhetta. Jonkin verran asia puhututtikin, mutta odottamaani vähemmän. Keskustelut liittyivät nukkumiseen ja siihen, jaksako tehdä arkityötä, jos on joutunut yön valvomaan. Myös ajankäytöstä syntyi keskustelua: osa kirjoitti raportit aktiivisuudesta virka-aikana, jolloin oli myös omat työt tehtävänä.

Sosiaalipäivystyksen kehittämistä koskevat ajatukset liittyivät kolmeen teemaan: työpariin, päivystyksen vapaaehtoisuuteen ja tätä kautta mahdollisuuteen olla päivystämättä sekä erillisen, aktiivisuuteen perustuvan päivystysyksikön perustamiseen. Jonkin verran sosiaalityöntekijät pohtivat myös käytännön työtä helpottavia toimintatapoja ja työvälineitä.

Päiväkirjoissa oli varsinaisen työn pohdintaa melko vähän. Muutamassa päiväkirjassa kuvailtiin työkeikkoja, mutta enimmäkseen päiväkirjat sisälsivät kuvausta vapaa-ajan vietosta, puhelimen mukana kantamisesta, nukkumisesta ja yleisistä tunnelmista.

6.1.1 Yllätyksiä yksin yössä - ammattitaito puntarissa

Sosiaalityöntekijät kokivat ratkaisujen tekemisen yksin nopeaa reagointia vaativissa tilanteissa haasteelliseksi tehtäväksi. Yksinäisyys sai sosiaalityöntekijät pohtimaan ammatillisuuttaan, ammattitaitoaan ja työssä tekemiään ratkaisuja perusteellisesti.

Siin joutuu käymään monen monta debattia ensin itsensä kanssa, pystynkö tähän yksin vai enkö pysty, onko eettisesti moraalisesti juridisesti oikein et mä teen tän yksin vai eikö oo, ja sen jälkeen sitten totee että okei en voi tehdä yksin ja lähtee pohtimaan et ketä pyydän, ketä häiritsen, otanko oman kunnan kollegan vai soitanko siihen kuntaan jossa tapahtuu, otanko sieltä jonkun, vai riittääkö lääkäri poliisi...siin kyl on aikamoinen prosessi käytävä ennenku sit varsinaisesti siihen asiaan käydään kiinni ja siihen se varmaan se rankin puoli onkin. Hirveen monipuolista työtä must on käytännössä, semmosesta silpusta, palasista kerätään se varsinainen prosessi kasaan. (Taija)

Virka-aikana Taija olisi tuskin käyttänyt montaa minuuttia sen pohtimiseen, keskustellako tehtävästä kollegan kanssa vai ei. Hän olisi todennäköisesti etsinyt jonkun käsiinsä nopeasti ja tehnyt suunnitelman tehtävän hoitamiseksi työyhteisön tukea hyödyntäen. Päivystäessä hän joutui tekemään paljon ajatustyötä yksin. Vasta monisyisen pohdinnan jälkeen hän päätyi soittamaan kollegalle, ja tätä päätöstä seurasi toinen pohdinta: mistä alan etsiä työparia, kun sellaisesta ei ole virallisesti sovittu? Vasta tämän jälkeen, jos hän onnistui tavoittamaan kollegan, hän pääsi pohtimaan varsinaista tehtävää yhdessä toisen työntekijän kanssa.

Sosiaalityöntekijöitä arvelutti päivystystehtävien sisältö, koska työ saattoi olla jotain aivan muuta kuin oma päivätyö. Osassa kuntia tehtiin yhdennettyä työtä, jolloin kaikki sosiaalityöntekijän tehtävät kuuluivat myös päivätyöhön. Osassa työ taas oli eriytettyä, jolloin oma osaamisalue saattoi olla jotakin muuta kuin päivystystehtävä.

On paljon semmosii tilanteita et...kyl mä aattelen et toisaalta se on tosi lähellä omaa työtä, toisaalta se ei oo ollenkaan lähellä. Täs tietää kaikest vähän mut toisaalta ei tiedä mistään mitään. Ja sit on yksin tilantees mis pitäis tietää paljon. (Anna)

Kyllähän se jännitys on siinä odottamisessa mutta mä en voi sillä lailla sanoa että ne mahdolliset tehtävät olis niin lähellä sitä päivätyötä. Ne ei niin välttämättä oo lähellä sitä mun päivätyötä. Ainakin täällä on semmosia jotka ei tee lastensuojelua päivätyönä. Siinä se sitten onkin jos sitten tarttis päivystystyössä yksin vaikka kiireellinen huostaanotto. Olen saanu myytyä ne vuoroni ihan mielelläni. (Helena)

Annan kaipaama “paljon tietäminen”, jos hän tarkoitti sillä päivystyskokemuksen kautta kertynyttä rutiinia, tietoa ja osaamista erilaisten tehtävien hoitamisessa, oli käytössä olleella päivystysmallilla melko vaikea saavuttaa. Sosiaalityöntekijöille osui vuodessa yhdestä neljään päivystysviikkoa hoidettavaksi, ja hälytyksiä tuli pitkään keskimäärin kaksi viikossa. Anna teki todennäköisesti yhdennettyä työtä ja sosiaalityön kirjo oli hänelle siinänsä tuttua, Helenan päivätyö taas oli eriytettyä ja hän oli ratkaissut päivystysosaamiseen liittyvän huolensa “myymällä” vuoronsa toiselle työntekijälle.

Epäilee, et tavallaan ammatti-ihmisenä...niinku musta tuntuu -jutulla ei oo mitään sapluunaa, ettei tiedä kovin tarkkaan niinku mitä tehdä. Ja sitten ku yksin sitä pähkäilee, ni tota et mitä mä teen, ni sit on pienestä kiinni et tota onko se paras vai huonoin vaihtoehto. (Eija)

Eija kiteytti koko päivystysmallin haasteellisuuden tähän ajatukseensa. Virka-aikana oli pienenkin kunnan sosiaalityöntekijällä edes jonkinlainen mahdollisuus pohtia ratkaisujaan toisen työntekijän kanssa. Virka-ajan ulkopuolella päätöksenteon vaikeus korostui. Peilin puuttuessa ammatillisuuden haasteet korostuvat. Eija jatkoi vielä samasta aiheesta kertoessaan ensimmäisestä päivystyskeikastaan:

...mulle ollu kunnon suunnitelmaa mut et mä uskon et lopputulos oli paras niinku jos vertaa siihen mitä mä olen päivisin käynyt. Et niinku välil tulee semmonen ajatus, et ammatti-ihminen, ihminen niinku töissä et. Et heittää kolikkoa et menenkö mä vai enkö mene. (Eija)

Tarkoitatko että sanalla ammatti-ihminen lainausmerkit? (minä)

Kyllä (nauraa). (Eija)

Päivystystilanteessa työn suunnitelmallisuudesta joutuu tinkimään. Eija uskoi kuitenkin saavuttaneensa tilanteessa parhaan mahdollisen lopputuloksen. Tässä ajatuskulussa mielestäni toteutuu hyvin koherenssin tunteen idea: tunne siitä, että asiat ovat hallittavissa, järjestyvät parhain päin ja toiminta tuntuu mielekkäältä. Marjan koherenssin tunne sen sijaan vaikutti olevan hieman heikompi:

Ehkä se on niinku pää, pääasias et tota noisni jotenki on semmone pelko koko ajan tota nois et jos, jollempi selviikkää siit et mitä tulee ja tota noinni...eikä sekää auta et vaik on tullu jotain tapauksii ja selvinny ihan hyvin ni se ei saa mua uskomaa tota nois et seuraaval kerral mä selviydyn. Varsinki just tää ku taa on tämmöne et täs on näin monta kuntaa ja vieraat

asiat ni, ni se pelottaa tavallaan. (Marja)

Samansuuntaisia huolenaiheita oli päiväkirja 2:n kirjoittajalla:

Kotona on hiljaista, nuoret lähtivät viikon reissulle. Olisi viikonloppu itselle (ja miehelle) vapaa, omien toiveitten mukainen...ellei olisi pelkoa puheli-men kutsusta...ja mitä se tuo tullessaan. En niinkään pelkää sitä, että vapaa-aikani 'tuhoutuu' kuin sitä että tulee vastaan tilanne missä minulla menee 'sormi suuhun'. Toisaalta täysi irtaantuminen viikonlopuksi olisi tässä työssä tarpeen...että jaksaisi. (päiväkirja 2)

Marjaa ei auttanut kokemus siitä, että hän oli aikaisemmin hoitanut onnistuneesti päivystystehtäviä. Hän koki silti epävarmuutta ja arveli sen johtuvan erityisesti siitä, että saattoi joutua hoitamaan toisen kunnan vieraita asioita. Päiväkirja 2:n kirjoittaja pelkäsi saavansa hoidettavaksi tilanteen, jota ei osaisi ratkaista.

Sosiaalityöntekijöiden onnistumisen kokemukset näyttivät valkenevan heille itselleen, kun he kertoivat niistä. Epävarmuuttaan julki tuonut Marja kuvasi myöhemmin varsin haastavaa tilannetta, jossa muilta viranomaisilta saatu palaute sai hänet ymmärtämään oman työnsä arvon:

...tämmöset itsemurhan tehneen omaiset joiden kanssa joutunu puhumaan, tota äidin kanssa puhumaan ja sitte sen jälkeen vaimon luo ja sit...mut kun sitä lähtee vaan sit tietysti se on pakko lähtee ja tota ni ei sitä edes ehdi siin sen parempi onneks ajattelemaankaan et tota noisni et kauhee sentään et miten mä selviydyn...mut et ihmeellisesti siäl sit kuitenkin oli siinä hyvä tuuri...oli semmonen lääkäri joka otti tämän äidin vastaan ja puhu hänen kanssaan, et hän arvosti ihmeen paljon sosiaalityöntekijää ja otti sinne mukaan ja kysyi, kääntyi ja kysys multaki jotain...ja tota aikaisemmin jo mahdollittoman mukava poliisi, hän oli aloittanut sen keskustelun ja mun oli kauheen helppo jatkaa ja sit tuli vaimon vanhemmat sinne ja mä sain niinku apua sil tavalla et ja mä selvisin kuitenkin siitä. Et niihi on ihmeellisest aina jostain kuitenkin se apukin tullu mukaan. (Marja)

Aikaisemmin Eija vertasi ratkaisun tekemistä kolikon heittoon. Myös Marjalla oli tunne, että sattumalla on tekemistä sen kanssa, että asiat järjestyvät parhain päin. Varmasti osaksi onkin, mutta huomaamattaan Marja tuli kuvanneeksi esimerkillisen hienosti toimivaa viranomaisyhteistyötä kyseessä olevan perheen kriisitilanteessa. Marja oli pitkään toiminut sosiaalityöntekijänä ja ehkä hänellä oli kokemusta ammatin vähäisestä arvostuksesta. Sekä haastatteluissa että päiväkirjoissa sosiaalityöntekijät toivat kyllä esille sen, että olivat saaneet kiitosta niin asiakkailta kuin muilta viranomaisilta omasta toiminnastaan.

Yksinäisyyden ohella toisen kunnan asioiden hoitaminen puhututti myös muita haastateltavia. Helena koki saaneensa varsin tiukkaa palautetta tehtävän hoidosta:

Mulla on varmaan jääny mieleen mun ensimmäinen lapsen tämmönen, tapamiskiista, jossa minä läksin ja josta minä sain sitten semmosta negatiivista palautetta että turhaan minä sinne lähdin että...se on sen takia jäänyt mieleen...se tuomio tavallaan, tuomio. (Helena)

Helenan kokemus siitä, että oli saanut tuomion “väärin hoidetusta” tehtävästä, tuntuu kohtuuttomalta. Hänellä ei ollut mahdollisuutta tarkistaa asiakastietojärjestelmästä toisen kunnan asiakkaan tietoja, eikä hän kenties halunnut häiritä vapaalla olevaa kollegaa tai tavoittanut tätä konsultoidakseen. Myös Eijan kokemus oli, että omassa työyhteisössä päivystysaikana tehdyille ratkaisuille saa tuen, mutta toisen kunnan työntekijöiden hyväksynnästä ei voinut olla varma:

Et tota on ihan eri juttu jos mä tulen maanantaiaamun ja mä kerron et mitä mä oon omas kunnas tehny. Mä tiedän et mä saan kyl oman työyhteisön tuen sille et jos on pitäny lähtee niinku aikasemmin. Mut se et miten joku tota toisessa kunnassa suhtautuu, et ehkä siin kunnas ainaki alkuaikojen kokemuksel tuli myös semmosta, semmosta tota et joutu myöskin jännittää sitä... et mitä sitten jos minä tein parhaani ja olin niinku suunnilleen tyytyväinenki siihen mitä tein ja sit toinen kumminki... (Eija)

Et aloitko miettii et teitkö väärin?(minä)

Nii, et ei olis tarvinnu tehdä tommosta. (Eija)

Eija koki tehneensä parhaansa ja oli itse tyytyväinen tekemäänsä työhön, mutta toisesta kunnasta saatu palaute olikin sellainen, että hän teki turhaa työtä. Ymmärrystä päivystysaikaan tehdyille ratkaisuille olisi voinut odottaa löytyvän, koska palautteen antaja oli todennäköisesti myös itse sosiaalipäivystykseen osallistuva sosiaalityöntekijä ja saattaisi joutua itse päivystäjänä samanlaiseen tilanteeseen kuin Eija. Hemmolta löytyi tällaista ymmärrystä:

Mulla on hyvä kokemus siitä että on otettu yhteyttä itsen, ei haittaa vaikka itselle soitetaan. Kun tietää ite et se helpottaa...mut tää on sit aina mikä tekee, pelkää jotenkin munaavansa ittensä ku rupee...(Hemmo)

Hemmo oli valmis vastaamaan sosiaalipäivystäjän puheluun vapaa-ajallaan, mutta samalla kuitenkin itse pelkäsi “munaavansa” itsensä päivystystehtävää hoitaessaan. Ehkä

hänellä itsellä oli korkea kynnys häiritä kollegaa vapaa-ajalla, niin kuin suurimmalla osalla sosiaalityöntekijöistä vaikutti olevan.

Lauantai-iltapäivä. Takana yksi 'tapaus'. Jouduin häiritsemään asiakkaan kotikunnan sosiaalisihteerii, mikä aina harmittaa...haluaisi hoitaa homman niin, ettei vapaata viikonloppua viettävä häiriintyisi. Tosin oli kuitenkin hyvä, että soitin. Olisi tullut tehtyä ehkä virhearvio ilman konsultaatiota. (päiväkirja 7).

Mulla ittellä ainaki, toisaalta viimeisessä hengenhdässä soittaa, mut meillä on se lupa et soittaa. Mut et mielluummin niin kuin yrittää sitä selvittää itse kuitenkin, kun ei viitti sit toista vapaa-aikana häiritä. Mut et joskus kuitenkin tulee semmonen olo et ainaki yrittää saada kiinni, tietysti on ollu pakko pyytää sit itelle työparia...ei oo välttämättä helppo ruveta joulupäivän aamuna ruveta soittamaan et heipä hei mää täällä päivystän hyvää joulua nyt vaan mut olis yks pikku juttu...mut sillon ku tuntee ni se on sitten helpompaa. (Eevi)

Sosiaalityöntekijät kunnioittivat viimeiseen asti toistensa vapaa-aikaa eivätkä häirinneet kollegaa, ellei ollut ihan pakko. Kuitenkaan missään tutkimuksen osassa (kysely, haastattelut, päiväkirjat) ei tullut ilmi, että sosiaalityöntekijät olisivat paheksuneet oman vapaa-aikansa häiritsemistä. Samanaikaisesti kaikki siis hyväksyivät sen, että omaa vapaa-aikaa häiritään, mutta kukaan ei ollut valmis tekemään sitä toiselle. Kenties sosiaalityöntekijät eivät todellisuudessa halunneet vapaa-aikaansa häiritävän, mutta sen sanominen ääneen olisi ollut päivystyksen "herrasmiessopimuksen" vastaista.

Toisen kunnan asioiden hoitamisessa mietitytti myös se, että ei saa tietää, mitä asiakkaalle tapahtui. Esimerkiksi Silja olisi toivonut, että olisi saanut tietoa siitä, miten asiakkaan asiat hoituivat jatkossa.

Olis se kyl oikeestaan ihan mukavaki tietää ku on paljon tehny töitä et miten se ratkes, mitä tapahtu, toisaalta tieto lisää tuskaa, ettei tarviikkaan tietää ei haluukkaan tietää mut sit ku tulee jatkuu. Joku piste sille jutulle pitä olla. (Silja)

Akuutin tilanteen hoitaminen ja asian jääminen kesken muilta osin on tyypillistä kaikelle päivystystyölle, ei ainoastaan tällaiselle sopimusperusteiselle päivystykselle, jossa hoidaan useamman kunnan asioita. Todennäköisesti aktiivipäivystyksessä työskentelevät rutinoituvat työn luonteeseen ja oppivat asennoitumaan tähän asioiden kesken jäämiseen eri tavalla. Siljan ajatus kertoo toisaalta siitä, että työtä ei tehdä liukuhihnalla, vaan asiakkaan

parhaaksi, välittäen, parasta toivoen ja arvostaen.

6.1.2 Virka-aikana väsyttää ja raportointi takkuua

Päivystyksen sovittamisessa osaksi päivätyötä sosiaalityöntekijät kokivat hankalaksi aktiiviyön raportoinnin toiseen kuntaan. Jostain syystä useimmat sosiaalityöntekijät eivät tuntuneet varaavan suunnitelmallisesti raportoinnille aikaa, vaikka mahdollisuus tällaisen ajan tarpeeseen oli tiedossa.

No mulle tulee ainoastaan sillon jos on ollut päivystystehtäviä niin kieltämättä siinä tekee aika tiukkaa niinä aamuina jolloin raportteja yrittää antaa puhelimitse ja myöskin kirjoittaa...töissä kirjoittaa koneella jota mul ei ollu kotona käytettävissä joten mä kirjoitin niitä toissä, totesin kyllä myöhemmin, et siit ei tuu yhtään mitään ja sen jälkeen oon pyrkiny kirjoittamaan milloin miten mahdollisimman lähellä sitä päivystystilannetta ne raportit...ja se että yrittää kollegan saada kiinni ja omat asiat painaa päälle niin kyllähän siinä muutama tiukka aamu on tehty että on saatu saman päivän aikana raportit sinne asianomaisiin kuntiin. Mut et ne on vaan sillon kun niitä päivystystapauksii on ollu ei niitä niin kauheen usein...ainakaan mulla se ei siihen arkityöhön kyllä sitten vaikuta millään tavalla. (Taija)

Taija oli kokenut vaikeaksi raportin tekemisen toimistolla päivystysajan päätyttyä, mutta oli joutunut tyytymään tällaiseen ratkaisuun, koska hänellä ei ollut kotona mahdollisuutta käyttää tietokonetta. Hän oli huomannut itsekin tämän mahdottomaksi ja oli saanut ratkaistua asian niin, että sai tehtyä raportit mahdollisimman reaaliaikaisesti. 2000-luvun alussa sosiaalityössä elettiin vielä melko lailla ruutuvihko ja kuulakärkikynä - aikaa, mikä nykypäivänä tuntuu melko kestävämmältä ajatukselta. Dokumentointi, mahdollisimman reaaliaikainen sellainen, on olennainen osa sosiaalityötä.

Sosiaalipäivystys näytti Taijalla olevan irrallinen, ulkopuolinen osa työtä, koska hän koki raportoinnin toiseen kuntaan vievän aikaa “omien asioiden” hoidolta. Kokemus on helppo ymmärtää, koska virka-aikana sosiaalityöntekijän hoitivat “oman kuntansa” asioita ja virka-ajan ulkopuolella alue laajenikin koskemaan 11 kuntaa. Itse asiassa sosiaalityöntekijät tekivät kahta erilaista työtä, joiden yhteensovittamisessa jaksaminen oli keskustelua herättävä asia.

Kyl se mun mielest ainaki on sillai kauheen raskas viikko et emmää sitä

niinku yhtään mielelläni täyteen, yritän ainakin välil pistää hantiinki...sillon ku on ollu viikonloppu esmes semmonen et on joutunut valvomaan vaikka kahtena yönä ja joutunu tekemään töitä ni kyl se sil taval vaikuttaa siihen työviikkoon ettei se työvire ei oo niinku paras mahdollinen. (Janita)

Työstä palautuminen on tärkeää ja uni kenties tärkein osa palautumista. Janitalla oli kokemus työvireen laskusta, jos hän ei saanut nukkua tarpeeksi. Työvire ei myöskään ollut hyvä, jos piti keskellä yötä herätä puhelimen soittoon.

Tosiasia on että kyllä se koko kroppa tykkää kyttyrää jos se herättäis et soi puhelin, on oikein syvässä unessa, sit puhelin päättää herättää. Mun kokemus on se ihan syvästä unesta se on aikamoinen operaatio saada niinku itsensä hereille...mä oon kaks kertaa heränny sikeestä unesta ja mä oon sanonu et oota hetki mä soitan teille päin tää numero jää tähän. Mä herään nyt rauhassa, pitääkö homma katkolla, mä soitan kahden minuutin päästä. (Taija)

Sit vielä et pystyy kirjottaa jotain ylöski...ja ymmärtää jotakin mitä siellä sanotaan, kirjottaa jotakin järkevää ylös jos siel on joku lastensuojelu et pitääkö sitä lähtee jonnekki vai miten tää asia selvii. (Tuula)

Sekä Tuulalla että Taijalla oli kokemusta yöhälytyksestä ja vaikeudesta käynnistyä työrooliin. Taija oli ratkaissut asian soittamalla takaisin yhteydenottajalle herättyään kunnon. Sosiaalityöntekijät olivat Salon seudun hätäkeskuskokeilussa erilaisessa asemassa kuin muut viranomaiset, koska he olivat ainoita töihin herätettäviä, varalla olijoita. Hätäkeskuspäivystäjät, poliisit ja terveydenhuollon henkilöstö olivat öisin työvuorossa ja lepäsivät vapaa-ajalla. Tämä saattoi joskus unohtua yhteistyökumppaneilta ja odotukset työskentelyvalmiudesta olla epärealistisia. Unen merkitykseen palaan vielä tarkemmin luvussa 6.2.3.

Levon ohella mahdollisuus toisen perustarpeen, ravinnon tarpeen, tyydyttämiseen oli merkityksellinen eikä aina onnistunut päivätyön ja päivystyksen välissä.

Mut se on ehkä ärsyttävintä kun esimerkiks pitkän työpäivän jälkeen pääsee kotiin tai ei oo päässy vielä kotiinkaan...et kerran edellisessä päivystysvuorossa oli ihan mahdoton työpäivä ollu ja tota olin päässy olin viiden aikaan kotona ja tota noin niin mä en ollu ehtiny koko päivänä syödä mitään, sain ruuan eteen ja ajattelin nyt kun mä tämän syön ni sen jälkeen saa soida. En ehtiny ku yhden suupalan ottaa ni soi puhelin ja sit mä hotkasin sitte vähän siitä ja lähdin taas reissuun. Sillon niinku tuntu vähän et mä en enää huommenna mene töihin. (Eevi)

Eevin kiukku tilanteessa oli ymmärrettävää, koska palautumisaika kahden työn/työtehtävän välissä ei ollut riittävä. Eevi ei haastattelussa kertonut, saiko tuon päivystystehtävän jälkeen levätä vai joutuiko kenties uudelle tehtävälle. Päivystyssopimuksessa mainitun yhden tunnin varoajan, jonka aikana tuli ryhtyä tehtävän edellyttämiin toimenpiteisiin, Eevi ehkä olisi voinut käyttää syödäkseen kunnolla. Ehkä päivystystehtävän vastaanottamisen nostattama adrenaliini vaikeutti rentoutumista ja Eeville toimivampi ratkaisu oli ryhtyä saman tien toimeen.

6.1.3 Sosiaalipäivystystoimisto ja pääsy salaisiin kansioihin – keskeiset kehittämisideat

Mä toivoisin ainaki et tuo, se ois vapaaehtoista, vapaaehtoista mut et kuinka pakollista se on? Et eik se aika pakollista kuitenkin oo? (Hilja)

Päivystämisen velvoittavuudesta sosiaalityöntekijöillä oli erilaisia näkemyksiä. Useimmilla virkamääräys velvoitti työnantajan määäämiin tehtäviin ja uusilla työntekijöillä päivystysvelvoite oli erikseen kirjattu virkamääräykseen. Joissain kunnissa vapautusta saattoi anoa lautakunnalta, osa taas oli Helenan tavoin (ks. luku 6.1.1) välttänyt päivystyksen tarjoamalla vuorojaan innokkaammille päivystäjille. Halutessaan päivystyksestä pois jäämiseen oli siis keinoja löydettävissä, riippumatta siitä oliko osallistuminen pakollista tai vapaaehtoista.

Kehittämisehdotuksista kaikilla haastatteluryhmillä oli samansuuntaisia ajatuksia. Tiedossa oli, että aktiivipäivystysyksikköä ei tulla toteuttamaan, mutta kaikkien toiveissa se silti oli ihannemallina.

Kyllä mullon ihan selvä pitäis perustaa ihan erillinen semmonen sosiaalityötoimen päivystys. Se olis unelmavaihtoehto. (Hemmo)

Se on helpotus joo ku löytyy se pari mut kyl siin on molemmil hommansa. Vaik toinen oliskin takapäivystäjä. Se myöskin rajottaa, et jos se nyt soittaa se päivystäjä. Kylhän se oli jossain vaihees ku mietittiin et se unelmamalli olis aivan ihana, päivystystoimisto joka hoitaa tän päivystyksen. (Silja)

Ihanne- tai unelmamallin mahdottomuudesta oli sosiaalityöntekijöillä selvä käsitys, joten

he pohtivat myös realistisempia vaihtoehtoja. Jonkinlaista työparijärjestelmää kaivattiin täydentämään nykyistä mallia.

Pari, pitäis olla kaksi. Takapäivystys, joo vois se niinkin olla et olis niinku määritelty et kuka on se pari. Ei se oo niin rasittavaa sit kuitenkaan kun voi olla toisen kans. (Tuula)

Osa sosiaalityöntekijöistä kaipasi autoa päivystyskäyttöön, mutta jokainen ryhmä totesi taksin käytön turvallisemmaksi vaihtoehdoksi jo senkin vuoksi, että tehtävä saattoi edellyttää asiakkaan kuljettamista ja tämä vastuu haluttiin yksimielisesti jättää ammattiautoilijalle. Tärkein kehittämis ehdotus työvälaineistön suhteen koski kuitenkin tiedonsiirtoa, joka jo aikaisemmin todettiin haasteeksi.

*Yhteinen asiakasrekisteri, sehän se olis. (Eevi)
Pääsis suoraan salaisiin kansioihin (kaikki nauravat). (Hemmo)
No sitten kun ne yhdistävät nää kaikki kunnat ni sitten (nauru jatkuu).
(minä)*

Vuonna 2000 yhteinen asiakasrekisteri tuntui olevan utopiaa eikä kuntaliitoksesta ollut rivisosiaalityöntekijöillä juurikaan tietoa. Vuonna 2009 10 kuntaa oli yhdistynyt ja saanut sen myötä yhteisen asiakasrekisterin, johon oli pääsy päivystysaikana internetyhteydellä varustetulla kannettavalla tietokoneella. Kannettavat tietokoneet yleistyivät jo aikaisemmin, mutta yhteinen asiakastietojärjestelmä tuli käyttöön vasta kuntaliitoksen myötä. Someron kaupunki jäi tuolloin edelleen yhteisen asiakasrekisterin ulkopuolelle.

Työn tueksi kaivattiin työnohjausta, mutta sen järjestäminen todettiin hankalaksi, kun työntekijät olivat eri kunnista. Lisäksi jonkinlaiseen purkuun oli useimmiten tarvetta nopeammalla aikataululla kuin yhteinen työnohjaus olisi ollut mahdollista järjestää. Useimmat hoitivatkin asian Janitan tavoin.

Mää ainakin käyn kimppuun vaan, häikäilemättä sen kun kerron vaan sen asian sitte että vaik olis muutakin tekemistä, mut se on niinku pakko saada. (Janita)

Työyhteisön tuki on tärkeää sosiaalityöntekijälle sen vuoksi, että se on yleensä naapurihuoneessa, helpoiten ja nopeiten saavutettavissa. Varsinkin tässä sosiaalipäivystysmallissa se korostui, koska hoidettavana oli myös kriisipäivystys ja tehtäväksi saattoi osua

vaikkapa traaginen kuolemantapaus ja sen välitön kriisiapu. Joihinkin tilanteisiin sosiaalityöntekijät kaipasivatkin enemmän tukea:

Nii-i...kyl se on just niinku jos on joku vaativampi, kauheet traumat syntyny ni ei sillon työkaveri välttämättä osaa ja pysty... 'nii mullaki on sattunu joo älä siin valita!' (Tuula)

Toisen työntekijän traumaattisen kokemuksen mitätöinti tai väheksyntä on osoitus huonosta työyhteisön tuesta ja ammattitaidon puutteesta. Tuulalla mitä ilmeisimmin oli tällainen kokemus, vaikka hän ei sitä haastattelussa avannut tarkemmin. Ymmärtävän verstaistuen tarve sen sijaan haastatteluissa tuli ilmi ja yllättäen haastattelut toimivat tällaisena tukena.

Joo, munki mielest ihan mukava oli et sai tämmöses pienes ryhmäs. Ja tota muuten niinku se et kyl tää päivystys vaatii semmosen jatkuvan tarkastelun ja kehittämisen, et asiantuntemusta pitäis olla, niinku nyt on tietyst ollukki. Kyllä siinä paljon tuli. (Janita)

...mut et todella se, tämä ryhmä verrattuna niihin kun me ollaan tavattu koko sosiaalipäivystäjäjoukko niin, ni kyl täst tätä enemmän saa tämmösest pienestä ja uskaltaa antaaki. Kertoo kerrottavansa. Et näitä tämmösii purkuryhmii kyl varmaan tarvittas. Miten ne sit jaotellaan vaan. (Hilja)

Tietämättäni siis onnistuin järjestämään sosiaalityöntekijöille kaivatun “purkuryhmän” haastatteluillani. Sama tunnelma oli jokaisen ryhmän jälkeen: osallistujat olivat vapautuneita, hyväntuulisia ja jäivät keskustelemaan vielä haastattelun päätyttyäkin. Vastaavalaisten tilaisuuksien järjestäminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista, haastattelujen jälkeen ei monikaan tainnut muistaa, että jouduin jonkin verran tekemään töitä sen eteen, että sain haastatteluryhmät koottua.

6.2 Vapaa-aika: puhelimen, perheen ja päivystäjän kolmiodraama

Sekä päiväkirjoissa että ryhmähaastatteluissa keskeisimmiksi asioiksi nousivat vapaa-ajan ja sosiaalipäivystyksen yhteensovittaminen. Tällainen tulos ei ollut mitenkään odottamaton tai yllättävä. Tutkimukseni yksi keskeinen lähtökohta oli selvittää, miten sosiaalityöntekijät kokevat työn, joka kuuluu omaan toimenkuvaan sosiaalityöntekijänä mutta

jota tehdään vapaa-ajalla.

Sosiaalityöntekijöiden kokemukset vapaa-ajan vietosta sosiaalipäivystysviikolla liittyivät päivystyksen vapaa-aikaan tuomiin rajoituksiin, erilaisiin selviytymiskeinoihin, levon merkitykseen sekä läheisten suhtautumiseen.

6.2.1 Viikon karanteeniaika

Kun itse osallistuin varallaolopäivystykseen, en varsinkaan ensimmäisinä päivystysviikkoinani osannut suhtautua luontevasti varalla oloon. Minua vaivasi jatkuvasti tunne, että en voi tehdä mitään enkä mennä mihinkään sen vuoksi, että puhelin saattaa hälyttää minut töihin koska tahansa. Käymieni keskustelujen perusteella tiesin, että sama ilmiö vaivasi myös useita kollegojani. Näin ollen ei tullut yllätyksenä, että asia herätti keskustelua joksaisessa ryhmähaastattelussa ja mainintoja löytyi myös useimmista päiväkirjoista. Yksi päiväkirjan kirjoittaja oli keksinyt osuvan nimen tälle tunteelle, hän kirjoitti karanteeniajasta.

Ennen päivystystä on mielessä muutaman päivän ajan tulossa oleva karanteeniaika, aika, jolloin ei voi elää vapaasti. Missä tahansa ollessa (kaupassa, saunassa) tai mitä tahansa tehdessä (ruoka, leipominen, siivous) on koko ajan mielessä, saanko rauhassa jatkaa loppuun saakka. (päiväkirja 2)

Vapaus valita tekemisensä ja tekemättä jättämisensä vapaa-ajalla tuntui olevan useimmille sosiaalityöntekijöille tärkeä asia. Tavanomaisten arkirutiinien keskeytyminen vähintäänkin harmitti lähes jokaista tutkimukseen osallistunutta sosiaalityöntekijää. Sosiaalityölle on ominaista jatkuva kaaos; työn keskeytyminen akuuttia hoitamista vaativan asian vuoksi. Sosiaalityöntekijä ei useinkaan saa valita töitään, koska lakisääteisiä tehtäviä ei voi jättää missään tilanteessa hoitamatta. Uskoakseni jokaiselle tällaista työtä tekeväälle on välttämätöntä saavuttaa tunne siitä, että voi hallita vapaa-aikaansa, oli kysymys sitten saunomisesta, ulkoilusta tai mistä tahansa vähäpätöiseltäkin tuntuvasta arkiaskareesta. Päivystysviikolla tämän tunteen saavuttaminen saattoi olla vaikeaa.

Niin mul on se kokemus et kun mä istun lauteil mä sain likat sinne riviin kolme kappalet nyt ollaan aloillaan ja nyt saunotaan niin piir tai mä olen just shampoo pääs suihkus saunast tulleet tai likoil on shampoo pääs ni sit mä totesin et okei mä en mee saunaan päivystysviikolla. (Silja)

Juoksulenkillekin on hankala lähteä, kun ei tiedä mihin sen puhelimen pakkaasi, ei oikein huvita juosta kännykkä kädessäkään.. Eikä huvita karsia omia menoja sen takia jos vaikka puhelin sattuuikin soimaan ja jotain on tehtävä tai jonnekin lähdettävä. (päiväkirja 1)

Varallaolon mahdollinen muuttumien aktiivityöksi näytti vaivaavan sosiaalityöntekijöitä kovasti. Kenties edellä mainittu valinnanvapauden menetys on asia, jonka vuoksi päivystystehtävän aiheuttama keskeytys vapaa-ajan viettoon koettiin ärsyttävänä. Sosiaali-päivystäjä ei voi valita hoitaako saamansa tehtävän vai jättääkö sen hoitamatta, sen sijaan jokin muu kuin työtehtävän muodossa tuleva keskeytys jättää vapauden valita jatkaako meneillään olevan tekemisen parissa vai siirtykö toiseen.

Vapaa-ajan hallitsemisen tunteesta tuskin enää voidaan puhua varallaolon tuntua niin sietämättömältä, ettei sosiaalityöntekijä kykene vapaa-aikanaan tekemään juuri muuta kuin pelkäämään mahdollista edessä olevaa aktiivityötä. Myös tällaisia kokemuksia oli joillakin sosiaalityöntekijöillä, heidän puheissaan ja ajatuksissaan varallaolo oli muuttunut varuillaan oloksi.

Minä asennoidun niin luonnollisesti siihen päivystykseen, että minä en uskalla päästää kännykkää metriä edemmäs itsestäni... minä en uskalla tehdä ku semmosen pyörälenkin et minä oon korkeintaan parinkymmenen minuutin päässä kotoa... voi sanoa, et mä oon aivan valmis koko päivystysviikon. (Hemmo)

Mullon ihan niinku samanlainen. Ei se sillä tavalla et se rajoittais sitä et jos mul on menoja ni kyl mä sinne mennä voin... mut et se että mä ajattelen sitä koko ajan ja et mää olen nii siin kiinni... (Marja)

Hemmon ja Marjan kohdalla oli mitä ilmeisimmin kysymys viikon karanteeniajasta. Heille karanteeni oli subjektiivinen tuntemus siitä, ettei voi toimia normaalisti, ei esimerkiksi kuntien välisen päivystyssopimuksen saneleman toimintaohjeen noudattamiseen perustuva kokemus. Sopimus edellytti ryhtymistä päivystystehtävän vaatimiin toimenpiteisiin tunnin sisällä tehtävän saamisesta. Sosiaalityöntekijät olivat joutuneet miettimään myös tällaisia rajoituksia.

Tänään alkaa päivystys. Onneksi kävin viime viikonvaihteessa isovanhempia katsomassa ja poimimassa mustikat. Ei tarvitse kärsiä nyt huonoa oma-

tuntoa siitä, että ei voi poistua yli 50 km:n päähän seutukunnalta. (päiväkirja 5)

Mut ei mihinkään kauas, kauas ei voi mennä et nääki (syntymäpäiväjuhlat) oli niinku naapurissa et sillä lailla ei mihinkään toiselle paikkakunnalle... ellei sit satu olemaan jossain täällä Salossa päin. (Tuula)

Päiväkirja 5:n kirjoittaja ja Tuula kokivat olevansa karanteenissa aidatulla alueella; he arvelivat, että voidakseen ryhtyä päivystystehtävän edellyttämiin toimenpiteisiin tunnin sisällä heidän tuli pysytellä noin 50 kilometrin säteellä päivystysalueesta. Asia ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen, sosiaalityöntekijä voi esimerkiksi asua alueen ulkopuolella ja päivystysalue on niin laaja, että tunti ei riitä alueen toiselta laidalta toiselle siirtymiseen. Lisäksi toimenpiteeseen ryhtyminen ei aina edellytä tapahtumapaikalla olemista, joten sopimuksen aikavaatimus oli varsin tulkinnanvarainen asia.

Kokemus karanteenissa olosta oli vahvana läsnä myös silloin, kun sosiaalityöntekijä oli päättänyt varallaolosta huolimatta osallistua johonkin sosiaaliseen tapahtumaan. Ryhmähaastattelussa Tuula pohti yhdessä Janitan kanssa aikaisemmin mainittuja syntymäpäiväjuhlia ja sitä, miten päivystysvelvoite rajoittaa osallistumista.

Mää olin kesällä yksissä syntymäpäiväjuhlissa, puutarhajuhlissa kännykän kanssa ja kyllä se sielläkin soi just kun olin saanu ruokaa lautaselle, et tota... tietysti se on sillai vähän kiusallista kun ihmiset tuijottaa että mikä ihme tuo nyt luulee olevansa tässä kännykän kanssa heiluu. Kyl ne juhlat ihan kivasti siinä meni, ettei tarvinnu mihinkään lähteä mut et se on siinä sit kuitenkin sellane rajote. Et töissä sitä on. (Tuula)

Ainaki mää otan tommosen kyläreissun sil taval, must tuntuu et emmä pysty keskittymään siihen asiaan sit jos on kauheesti ihmisii ympärillä... (Janita)

Tuula koki muiden läsnäolijoiden (kenties kuvitellut) reaktiot kiusallisena, mistä voi päätellä, että hän todennäköisesti ei hyväksyisi kanssaihmisiltään matkapuhelimeen puhumista seurassa. Janita taas arveli ympäröivien ihmisten häiritsevän keskittymistä, minkä itse olisin aikoinaan allekirjoittanut. Minusta olisi ollut hankalaa suuressa seurueessa vaihtaa roolia esimerkiksi päivänsankarin ystävättärestä sosiaalityöntekijäksi ja alkaa selvittää vaikkapa tilapäismajoitusta tulipalon vuoksi taivasalle joutuneelle perheelle.

Käyttäytymissäännöistä matkapuhelimeen puhuttaessa käytiin 2000-luvun alussa ehkä

nykyistä enemmän keskustelua, koska matkapuhelimia ei vielä ollut jokaisella. Sosiaalityöntekijät olivat kohdanneet tilanteita, joissa matkapuhelin on ei-toivottu laite.

Tänä aamuna (sunnuntai) ei ole ollut aihetta miettiä lähteekö kirkkoon vai onko kotona, koska vaihtoehtoa ei ole. En ainakaan minä pystyisi hiljenty-mään jumalanpalvelukseen, kun koko ajan pelkäisin puhelimen pirisevän, mikä jo sellaisenaan olisi häpeä kirkossa: kuka on niin toope, ettei osaa sulkea kännykkää kirkkoon tullessaan, voisi monikin ajatella. (päiväkirja 2)

16.20 istun kampaajan tuoliin ja hiuksiin on levitetty väri. 17.15 väri levitetään latvoihin ja kampaaja kertoo, että pitäisi vaikuttaa 10 min. 17.23 tulee hälytys ja on lähdettävä keikalle. Pää pyttyyn, hiukset puhtaiksi ja menoksi. (päiväkirja 9)

On mahdotonta asettaa eri syistä johtuvia karanteenissa olon kokemuksia tai tuntemuksia minkäänlaiseen arvojärjestykseen. Karanteeniin joutumisen kokemus on henkilökohtainen, ja jonkin sen aiheuttavan syyn pitäminen toista merkityksellisempänä olisi tutkijan subjektiivinen näkemys asiasta. Pelko keskeytetyksi tulemisesta sosiaalisessa tilanteessa on varmasti yhtä raskas kestävä kuin mielipaha siitä, että joutuu varallaolon vuoksi jättämään jonkin itselle tärkeän asian väliin.

”...semmonen mist mä olen vähän pahoillani, mun poika on kilpatanssis mukana... se on mulle henki ja elämä... mä olen niin tykänny siel kilpailuis olla ni nyt ma joudun pakostaki olemaan sielt pois... se on semmonen et mä aina lasken et onko sillon kilpailuja ku mä tiedän et se on harmittavaa.” (Irja)

Joidenkin asioiden kohdalla voi siis valita jättääkö tekemättä vai tekeekö niitä päivystysviikolla ja joistakin luopuminen päivystyksen vuoksi aiheuttaa mielipahaa. On myös asioita, joiden tekemistä päivystysviikolla ei ehkä pysty välttämään. Tällöin tekeminen saattaa keskeytyä hälytyksen vuoksi. Hälytys kaupan kassalla oli sosiaalipäivystäjien keskuudessa jo eräänlainen kaupunkilegenda. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijöillä oli tällaisista tapahtumista todellisiakin kokemuksia.

Olin perjantai-iltapäivällä heti päivystyksen alettua mieheni kanssa viikonlopun ruokaostoksilla Halikon Prismakeskuksessa, kun havahduin kassalla puhelimen ääneen. En hetkeen tajunnut, että Maijal’ oli karitsa soi minun repussani ja kun tajusin ryntäsin kassalta ja jätin miehen selviytymään ostosten kanssa. (päiväkirja 3)

Olin autoa tankkaamas, just olin aloittanu, sit tuli puhelu, toisella kädellä pidin kännykkää ja yhdellä kirjoittaa...(Hemmo)

Olin hieman yllättynyt siitä, kuinka vastuuntuntoisesti sosiaalityöntekijät suhtautuivat varallaoloon. Esimerkiksi auton tankkaamiseen aikaa kulunee autosta riippuen ehkä muutama minuutti, kaupan kassalla asiointi vie aikaa todennäköisesti saman verran. Sosiaalipäivystyksen tarvitsijan ollessa välittömässä hengenvaarassa ovat muut auttajat jo toimineet. Näin ollen voisi ajatella, että puhelimeen reagoisi vasta tankkauksesta selvittyään tai maksettuaan ja pakattuaan ostokset. Matkapuhelimesta virveen siirtymisen myötä (vuonna 2002) tilanne muuttui, virven saattoi painaa hiljaiseksi ja järjestää itsensä sopivaan paikkaan tehtävän hoidon aloittamiseksi.

Sosiaalityöntekijät eivät olleet tottuneita päivystysmuotoiseen työskentelyyn ja yrittivät ehkä sen vuoksi vastata päivystyspuhelimeen välittömästi tilanteesta riippumatta. Lisäksi hätäkeskus tarjoaa pääsääntöisesti kiireellistä apua, mikä kenties sai sosiaalityöntekijän toimimaan samalla kiireellä kuin muut hätäkeskuksen kautta hälytettävät viranomaiset.

6.2.2 Arjen hallinta ja varallaolo - sosiaalipäivystäjän Niksi-Pirkka

Varallaolona toteutettuun sosiaalipäivystykseen osallistuvan sosiaalityöntekijän vapaa-aikaa värjivät paitsi karanteeniin joutumisen tuntemukset myös erilaiset käytännön järjestelyt, jotka eivät normaalisti kuulu vapaa-ajan arkirutiineihin. Selvitäkseen arjen pulmista päivystysviikolla sosiaalityöntekijät olivat keksineet erilaisia ratkaisukeinoja, joiden kuvauksista mieleeni tuli K-ryhmän Pirkka-lehden niksipalsta. Sosiaalityöntekijöillä oli monenlaisia käytännöllisiä ja hauskojakin niksejä varallaolon arkea helpottamaan.

Viime päivystysaikana mä jouduin imuroimaan puhelin rintaliiveissä kun ei ollu taskuja, et mä en olis muuten kuullu et se soi. Mä aattelin et tätä tää sit on, et se on ihan niinku fyysisesti aina mukana. (Silja)

*1. päivystyspäivä
melontaa kaatosateessa, kännykkä minigrip- ja muovipussiin pakattuna, ei meinaa paketti pysyä sylissä. (päiväkirja 1)*

Matkapuhelimen alituinen mukana kantaminen tuntui aiheuttavan päänvaivaa lähes jo-

kaiselle sosiaalityöntekijälle. Vuonna 2000 matkapuhelin ei vielä ollut Salon seudulla sosiaalityöntekijän tavanomainen työväline, eikä muutenkaan niin yleinen itsestäänselvyys kuin tätä kirjoittaessani. Puhelimet olivat isoja eivätkä ne mahtuneet taskuun. Myös niiden kantamiseen tarkoitetuissa varusteissa oli toivomisen varaa. Näin ollen oli varsin ymmärrettävää, että viikon intensiivinen yhteiselo kännykän kanssa ei sujunut itsestään.

Silja ja päiväkirja 1:n kirjoittaja olivat mitä ilmeisimmin päättäneet tehdä asioita, joita normaalistikin tekisivät vapaa-aikanaan, ja olivat keksineet kuinka toteuttaa tekemisensä varallaolon estämättä. Siljan kommentti henkii järkevää sopeutumista väistämättömän edessä, päiväkirja 1:n kirjoittaja taas vaikuttaa suomalaiselta sisupussilta, joka ei jätä melontaretkeä tekemättä edes kaatosateen vuoksi. Kenties hän uhmasi säätä hammasta purren nimenomaan päivystysvelvoitteen vuoksi. Matkapuhelimen säänkestävyyttä oli pohdinut myös Eija. Hän kertoi ulkotöiden tekemisestä päivystysviikolla.

...jokainen on joutunu keksimään niit omia sovellutuksiaan, et kun mä oon ollu pellolla sateessa poimintatyössä silloin ku oon ollu päivystämäs, et miten sitten kurakäpälillä vesisatees tartut kännykkään. Millä tapaa sitä suojaa, kännykkä minigrip-pussissa ja pussi kannellisessa talouspurkissa ja kannat sitä riittävän lähel. Ja se et juur ne hetket ku kiipeet tikapuille pesemään ikkunoita tai poimimaan omenoita ni kun ei arvaa et ei oo vaatteet suunniteltu sen mukaan et se olis sopivasti, varmasti pysyy taskus. Kun sen jättää siihen likakaivon kannelle ja sit huomaa sisäl et siellähän se on. Täytyy olla skarppina ain et missä se kännykkä luuhaa. (Eija)

Eijan kunnioitus matkapuhelinta kohtaan kertoi kenties tottumattomuudesta sen käyttöön. Puhelin oli varmasti paremmin suojattu sateelta kuin Eija itse. Tottumattomuudesta kertoi myös se, että missä tahansa puuhassaan joutui miettimään erikseen laitteen mukana kuljettamista. Jos Eija käyttäisi jatkuvasti matkapuhelinta, kulkisi se todennäköisesti luontevasti mukana myös varallaolon aikana. Toisaalta normaalisti vapaa-aikana puhelimen mukana kuljettaminen on valintakysymys. Päivystysviikolla asian suhteen ei ole vaihtoehtoja. Päivystäjä on siis pakotettu miettimään, miten erilaisissa tilanteissa päivystysväline kätevimmin kulkee mukana.

mul on yleensä semmonen reppu seläs, semmosen pienen repun kans, jos menee ulos ulkona kesällä haravoimaan tai tekemään hommi ni repun kans siellä sitten, tai ripustaa pyykkiä... (Hilja)

Hilja tuntui olevan askeleen edellä Eijaa sopeutumisessa puhelimen mukana kantamiseen,

reppu selässä kuulostaa yksinkertaisemmalta ratkaisulta kuin kännykän kerrospukeminen sateen varalta. Molemmat olivat kuitenkin tiiviisti sidottuja puhelimeen, mikä oli sekä haastatteluissa että päiväkirjoissa olennaisimpia tekijöitä varallaolopäivystyksessä. Yksi päiväkirjan kirjoittaja jopa kuvasi suhdettaan matkapuhelimeen kuin elävään olentoon.

20.9. keskiviikko

...Pojallani on työnä mainosten jakaminen 590 talouteen. Mainosten jakamisessa pitää aikuisen olla mukana, koska lehtiä on niin paljon, että on pakko mennä autolla. Menimme siis kaikki kolme, eli poikani, minä ja päivystyskännykkä jakamaan mainoksia...

Torstaina 21.9.

...Kello 16.15 menimme taas kaikki kolme, eli minä, kännykkä ja reppuni kauppaan Halikon Prismaan... (päiväkirja 6)

Päiväkirja 6:n kirjoittajan ”kaverisuhde” matkapuhelimeen henki huumorilla höystettyä suhtautumista sosiaalipäivystykseen. Oli varmasti helpompi kestää vapaa-aikaa rajoittava toiminta ja sen symbolin, kännykän, alituinen mukana kantaminen, kun voi ikään kuin katsella ulkopuolisena toimintaansa ja nauraa sen huvittavuudelle. Huumori on sosiaalityöntekijän työssä varsin keskeinen ja tärkeä selviytymiskeino.

Ihmisen perustarpeita ja erityisesti niiden tyydyttämistä sosiaalityöntekijät pysähtyivät pohtimaan niin haastatteluissa kuin päiväkirjoissakin. Unen merkitystä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Ruoka, sen laittaminen, hankkiminen ja syöminen olivat asioita, joihin sosiaalityöntekijät olivat kiinnittäneet erityistä huomiota päivystäessään.

Normaalit la-työt kuten siivouksen, nurmikon leikkuun ja saunomisen olen katsonut sinkkuna parhaaksi jättää ja tehdä päivystystä edeltävänä torstai-iltana. Ruoanlaittokin joskus huvittaa, kun liesituulettimen pauhatessa pitää soppaa hämmentää miltei kännykän kanssa. (päiväkirja 4)

Tämmösen vois vielä lisätä et kovin suurta pullataikinaa ei kannata lähteä tekeen ellei tiedä et joku jatkaa sitä leivontaa. (Taija)

Niinkin arkinen ja jokapäiväinen asia kuin ruuanlaitto saa aivan uuden merkityksen päivystysviikolla. Tuskin päiväkirja 4:n kirjoittajan sen enempää kuin Taijankaan tarvitsi normaalisti pohtia ruuanlaittoa tai leipomista. Asiaa joutuu ajattelemaan, kun sitä häiritsee muu, normaaliin arkeen kuulumaton velvoite tai kun uhka toiminnan keskeytymisestä epäsovivalla hetkellä on olemassa. Selustan varmistaminen ruuanlaiton ja erityisesti syö-

misen ollessa uhattuna lieenee sukua jonkinlaiselle primitiivireaktiolle, ilman ruokaa jääminenhan tarkoittaa viime kädessä nälkään kuolemista.

...mä saatan siin aterioida rauhassa et mä jaksan varmasti. Ei mikään oo niin kauheeta kun alkaa verensokeri tippua. Jos sattuu vähänki verensokeri tippuu ni sit mennään kyl pahasti pihalle. Kyl mä niinku kymmenen minuuttii uhraan siihen omaan syömiseen ja mietin et mitä mä teen. (Taija)

Paitsi pullataikinan kohtalon Taija varmisti myös ravinnon saantinsa päivystystehtävää hoitamaan lähtiessään. 2000-luvun Suomessa sosiaalityöntekijän todennäköisin kuolinsyy tuskin on ravinnon puute. Taijan kuvaama pelko verensokerin laskusta kesken vaativan työtehtävän oli kuitenkin selkeä uhka, jota vastaan tuli taistella.

Myös ravinnon hankkiminen päivystysviikolla tuntui olevan jonkinlaista pienimuotoista eloonjäämistaistelua. Kaupassakäynnin vaikeuden kokemuksia käsiteltiin jo edellisessä luvussa päivystyksen asettamien rajoitusten yhteydessä. Niillä sosiaalityöntekijöillä, jotka uskaltautuivat ruokaostoksille varallaolostaan huolimatta, oli erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miten asia parhaiten onnistuu ja millaisiin asioihin on hyvä varautua.

...Häke ilmoitti naisesta, joka istuu huoltoaseman kahviossa kun ei uskalla mennä kotiinsa. Kerroin olevani kaupassa ja hädissäni kirjoitin naisen yhteystiedot veikkauskuponkiin, joka osui käteeni OnLine -pisteessä. (päiväkirja 3)

Eilen illalla en viitsinyt/jaksanut lähteä viikonlopun ruokaostoksille, joten tänään täytyy pitää varansa, että saa ostokset tehtyä. Ihan viime hetkeen ei kaupassa käyntiä auta jättää. Sen verran on kokemusta häilytyksistä kaupan kassajonossakin. (päiväkirja 5)

Osa sosiaalityöntekijöistä oli siis tullut siihen tulokseen, että varallaolon vuoksi ei kannata tai tarvitse jättää asioita tekemättä. Päiväkirja 3:n kirjoittaja ei ollut ottanut huomioon puhelimen soimista kaupan kassajonossa, vaikka oli tuskin välttynyt kuulemasta kollegoiden puheita tästä klassikosta. Toinen päiväkirjan kirjoittaja oli asian suhteen kokeenempi. Molemmille jäi tilanteesta kuitenkin kokemus selviytymisestä, vaikka tilanteeseen varautuminen oli varsin erilaista. Sosiaalityöntekijät kertoivat enemmän tilanteisiin varautumisesta kuin tilanteista, jotka tulivat eteen ilman että niihin oli varauduttu.

Sosiaalityöntekijät tuntuivat olevan kovasti toiminnallista väkeä. Sekä haastatteluissa että

päiväkirjoissa he puhuivat tilanteista, joissa jokin tekeminen tai toiminto vaati erityistoi-
menpiteitä. Sosiaalityöntekijät eivät juuri kertoneet tilanteista, joissa olisivat esimerkiksi
maanneet sohvalle tai istuneet keittiössä pöydän pintaa sormilla naputellen päivystyspu-
helin käden ulottuvilla vain odottaen mahdollista aktiivisuutta. Olin hieman yllättynyt asi-
asta, kuvittelin turhan odotuksen kokemuksia olevan enemmän.

Uskoakseni ja myös keräämäni aineiston perusteella riippuu hyvin paljon sosiaalityönte-
kijästä itsestään, kuinka luontevasti kykenee elämään normaalia arkea varallaolosta huo-
limatta. Itsestäni muistan, että päivystyskokemuksen kartuttua suhtautumiseni muuttui
rennommaksi. Ensimmäiset viikkoni 2000-luvun taitteessa päivystin kantaen jatkuvasti
kännykkää kädessäni ja perhosia vatsassani, vuosien kuluessa jännitys väheni ja saatoin
unohtaa päivystyksen pitkiksikin ajoiksi. Opin jopa pitämään siitä ja ajoittain ohimenevän
hetken suunnittelen palaavani joskus päivystystyöhön.

6.2.3 Maksettu yöuni

Oma kokemukseni sosiaalipäivystysviikoilta varsinkin alkua ajoilta oli, että nukuin nor-
maalia kevyemmin, olin ikään kuin jonkinlaisessa valmiustilassa myös nukkuessani.
Kiinnitin muutenkin nukkumiseen enemmän huomiota kuin tavallisesti, koska pelkäsin
mahdollisen hälytyksen uhkaavan untani.

Koska olin käynyt useasti keskustelua kollegoideni kanssa yöheräämisten pelosta päivys-
tysviikolla ja olin itse kiinnittänyt huomiota nukkumiseeni, odotin, että sosiaalityöntekijät
nostaisivat asian esille jossain muodossa. Näin olikin: uni ja nukkuminen puhuttivat sekä
ryhmähaastatteluun osallistuneita sosiaalityöntekijöitä että päiväkirjan kirjoittajia. Ryh-
mähaastattelussa kaikki kolmea lukuun ottamatta puhuivat jossain vaiheessa nukkumi-
sesta ja jokaisessa päiväkirjassa asia mainittiin. Yllätyksekseni osa sosiaalityöntekijöistä
koki nukkuvansa normaalia paremmin päivystysviikolla. Ryhmähaastattelussa Helena ja
Taija totesivat omalla kohdallaan olevan näin ja pohtivat yhdessä asiaa.

*...vaikka täytyy sanoa että mä en oikeen erityisemmin oo tykänny tästä ja
jännitänki sitä ni kyllä mä nukun paljon paremmin. (Helena)*

Joo mulla kans, jostain syystä nukun paljon paremmin vaikken mäkään siitä

tykkää, ei oo mikään intohimotyö mut et olenhan mä sitä tehny. Ehkä se jotakin kertoo, minkälaisesta luonteesta lienee kertoo. Että rentoutuu. (Taija)

Nii, vai onkse sitten kun se on maksullista unta? (Helena)

En mä noin osannu ajatella mut jos se on se. (Taija)

Taijan ajatus siitä, että levollinen yöuni päivystysviikolla olisi luonnekysymys, tuntuu loogiselta selitykseltä asialle. Jos muutenkin kykenee helposti rentoutumaan eikä ole taipumusta jännittää asioita, myös nukkumisen päivystysviikolla voisi ajatella sujuvan ilman ongelmia. Toisaalta Helena taas kertoi jännittävänsä päivystystä ja silti nukkuvansa hyvin. Taijan ja Helenan unenlahjat eivät siis ainakaan yhdellä yhteisellä tekijällä ole selitettävissä.

Myös päiväkirjan kirjoittajista löytyi hyvin nukkujia, jotka olivat miettineet syitä makeille yöunilleen. Yksi kirjoittaja yhdisti nukkumisensa jännitykseen, mutta hieman eri tavalla kuin olin ajatellut sen vaikuttavan.

La: Yön sain nukkua normaalisti. Muutenkin olen huomannut, että päivystysviikolla tulee nukuttua miltei normaalia paremmin. Nukkuessa kun ei jännitä soiko kännykkä. (päiväkirja 4)

Päivystyksen jännittäminen näytti aiheuttavan ainakin Helenassa ja tämän päiväkirjan kirjoittajassa päinvastaisen reaktion kuin oman kokemukseni perusteella odotin. Oletin, että jännittäjät jännittäisivät myös yöllä ja heillä olisi sen vuoksi nukahtamisvaikeuksia tai unettomuutta. Nämä jännittäjät kertoivat kuitenkin paremman unen kokemuksista päivystysviikolla. Kenties viikon yhtäjaksoinen jännittäminen käy fyysisesti niin raskaaksi, että väsyä normaalia enemmän ja nukkuu poikkeuksellisen hyvin. Tätä tulkintaa tukee yhden ryhmähaastatteluun osallistuneen sosiaalityöntekijän kommentti keskusteltaessa nukkumiskokemuksista.

Mä en jaksa koko viikkoo nukkuu kevyt unta, et kun väsyttää ni minä oon umpiunessa. (Janita)

Toinen hyvin nukkuva päiväkirjan kirjoittaja ei ollut jännittäjä. Hän toi esiin Helenan tapaan rahan merkityksen.

En ole koskaan murehtinut tai jännittänyt päivystystä. Ensimmäisen päivystysviikkoni nukuin jos mahdollista vielä paremmin kuin normaalisti. Viikon vitsi tuolloin v. 1996 olikin, että ei ennen kukaan ole minulle nukkumisesta maksanut! – Ja jo se takasi hyvät unet. (päiväkirja 7)

Ajatus siitä, että nukkumisesta maksettu palkka takaa hyvät yöunet, tuntuu kenties pieni pilke silmäkulmassa esiin tuodulta näkökannalta. Toki ihannetilanne on, jos päivystykseen pystyi asennoitumaan siten, että nukkumisesta, syömisestä tai vaikkapa wc:ssä käynnistä saa palkkaa ja tämä ajatus johtotähtenä kykeni elämään normaalia elämää varallaloosta huolimatta. Itse olisin kyllä taipuvainen ajattelemaan, että hyvän yön takana oli joko rento asennoituminen sosiaalipäivystykseen tai ylimääräisen jännityksen tuoma uupumus.

Maininta pelkästään hyvistä nukkumiskokemuksista päivystysviikolla löytyi myös kolmannesta päiväkirjasta, mutta tämä kirjoittaja ei ollut löytänyt selitystä asialle.

Yöllä nukun taas ihan hyvin puhelin yöpöydällä. Nukun itse asiassa paremmin kuin normaalisti. En osaa sanoa, miksi niin on.” (päiväkirja 5)

Itsestään selvä asia nukkuminen päivystysviikolla ei mitä ilmeisimmin ole hyvin nukkuville sosiaalityöntekijöillekään, koska he puhuivat ja kirjoittivat asiasta. Kenties yöheräämisen pelosta, katkonaisesta unesta ja nukahtamisvaikeuksista on puhuttu niin paljon sosiaalipäivystyksen yhteydessä, että asia askarruttaa myös niitä sosiaalityöntekijöitä, joilla ei ole ongelmia nukkumisen suhteen päivystysviikolla.

Yöherääminen sosiaalipäivystystehtävän vuoksi ei kuitenkaan ollut niin yleistä kuin oletin. Arvelin, että tällainen kokemus olisi jokaisella päivystämään joutuneella sosiaalityöntekijällä. Sekä ryhmähaastatteluun osallistujien että päiväkirjan kirjoittajien joukossa oli kuitenkin vain muutama sosiaalityöntekijä, joka kertoi todella joutuneensa heräämään keskellä yötä päivystyspuhelimien soittoon tai kirjoitti siitä.

1. päivystyspäivä

...Puhelin ei soinnut koko iltana, mutta kesken parhaitten unien 3.40 se per..le herättää. Puhelu oli kutakuinkin turha, uni ei tullut pariin tuntiin.

2. päivystyspäivä

...Puolen yön jälkeen (juuri kun olen nukahtamaisillani) se taas soi. Pitää

ottaa poliisipartioon yhteyttä S:n kylään. Naiselle ja lapselle kaivattiin yöpymispaikkaa, mutta päädyttiin siihen, että miestä yritetään rauhoittaa tai viedään hänet putkaan. Nukahtaminen todella vaikeaa.(päiväkirja 1)

Tämän päiväkirjan kirjoittajan kokemus yöunien keskeytymisestä oli selkeästi negatiivisia tunteita herättävä. Tehtävän laadulla ei ollut merkitystä, ensimmäisen yön ”turha” herääminen ja toisen yön toimenpiteitä edellyttävä tehtävä aiheuttivat kirjoittajalle samantlaisia vaikeuksia nukahtaa uudelleen. Todennäköisesti kirjoittajan elimistö valmistautui haasteelliseen tehtävään eikä vireystaso palautunut takaisin lepotasolle yhtä nopeasti kuin nousi hälytyksen tullessa.

Toinen päiväkirjan kirjoittaja taas käytti hyväkseen tätä elimistön taistelukyvyyn nopeaa elpymistä tinkiessään nukkumisesta päivystysviikollaan.

...Viime yönä valvotti ukkonen ja tänä yönä tulee hyvä elokuva, jonka aion katsoa nyt, kun mieskin on työmatkalla ja poissa kotoa. Ei ole kukaan vaatimassa nukkumaan. On sitä ennenkin pärjätty vähällä unella ja adrenaliini kummasti piristää, jos sattuu tulemaan yöhälytys.”(päiväkirja 5)

Muiden sosiaalityöntekijöiden kanssa käymieni keskustelujen ja oman kokemukseni perusteella jokaisen sosiaalipäivystäjän painajainen on hälytys, joka tulee keskellä yötä ja joka edellyttää lähtöä paikan päälle asiaa selvittämään. Ryhmähaastattelussa Marja kertoi tällaisesta kokemuksesta.

...Et kun kotiin sieltä pääsi ni kesti vähän kauan ennen ku pysty menemään nukkumaan ja ajattelin vaan et jaha kohta kello soi, et kun tää tuli tosiaan sitten niinku puolen yön jälkeen vasta...(Marja)

Päiväkirja 1:n kirjoittaja selvisi yöllisistä päivystystehtävistään puhelinsoitoilla eikä joutunut lähtemään kotoaan. Marjan saama tehtävä sen sijaan edellytti asiakkaan luokse menoa. Molempien kokemus oli kuitenkin samanlainen, nukahtaminen uudelleen tehtävän suorituksen jälkeen oli vaikeaa. Todennäköisesti sosiaalipäivystyksessä hälytyksen tullessa varautuu aina pahimpaan. Kun pahimpaan varautuneena tulee herätetyksi kesken syvän univaiheen, ei ole ihme, että niin ajatukset kuin elimistökin käyvät ylikierroksilla pitkän aikaa ja uudestaan nukahtaminen ei hetkessä onnistu. Tällainen herääminen on varsin epämiellyttävä kokemus, ja se tuntui pelottavan lähes kaikkia sosiaalityöntekijöitä.

Joo, mullon ollu tällainen myöhäinen ilta, elikkä se on semmonen vähän puolen yön jälkeen, eikä se nyt niin kamalaa ole. Kamalinta on mun mielestä se että aamuyöstä ois, täydestä unesta heräis. (Helena)

Ajatus yön ajankohdasta näyttäisi olevan yksilöllinen asia. Esimerkiksi Helena puhuu puolen yön jälkeisestä ajasta myöhäisenä iltana. Jollekin toiselle kyseinen ajankohta olisi yö ja herääminen päivystystehtävää hoitamaan tapahtuisi todennäköisesti umpiunesta. Sosiaalityöntekijöillä oli erilaisia tapoja varautua siihen, että varallaolo saattaa muuttua aktiivityöksi keskellä yöksi mieltämäänsä ajankohtaa vuorokaudesta.

Mut sen huomaa et nukkumisest, mää muuten valvon pitkään iltasin mut päivystysviikol mä huomaan et mä meen joskus kymmenen aikaan nukkumaan. Jos yäl kuitenkin tulee lähtö ni ehdin edes hiukan nukkuu ennen. Eli se on sitä ennakkoimista. (Anna)

...mua ei yhtään väsytä vaik on puoliyö, mä voin istuu vaik aamuyöhö asti telkkarin ääres et mun on niinku helpompi olla. Olla ku tota noisni ei ainaka sitte ku on menny nukkumaan ni herää siihen puhelinsoittoon. (Marja)

Hälytyksen odottaminen oli kuin jonkinlaista arpapeliä kohtalon kanssa, itsensä vakuuttelua siitä, että ”jos nyt toimin tietyllä tavalla, ei tule hälytystä ja saan nukkua rauhassa”. Annan kokemus oli, että normaalia aikaisempi nukkumaan meno takaa edes jonkinlaiset yöunet. Marja sen sijaan halusi välttää nukkumaan menoa viimeiseen asti, ettei tulisi herätetyksi kesken uniensa. Todellisuudessa hälytys saattaa kuitenkin tulla mihin aikaan tahansa, ja haastattelujen tekoaikaisten päivystystilastojen mukaan todennäköisemmin ilta-kymmenen aikoihin kuin esimerkiksi puolen yön jälkeen. Olennaista selviytymisen kannalta näyttäisikin olevan tunne siitä, että tilanne on hallinnassa ja ennakoitu puhelimen soidessa, hälytyksen tilastollista todennäköisyyttä sosiaalityöntekijät eivät yöunia turvattaessaan miettineet.

Sosiaalityöntekijät kuvailivat sekä ryhmähaastatteluissa että päiväkirjoissa varsin eri tavoin ja yksityiskohtaisestikin nukahtamisen ja nukkumisen vaikeuksia päivystysviikolla. Hemmo kannanotto asiaan oli selkeä.

En nuku oikeestaan yhtään koko viikolla. (Hemmo)

On aika vaikea uskoa, että ihminen todella pystyisi kokonaisen viikon käymään normaalisti päivätöissä ja valvomaan viikon jokaisen yön. Luullakseni Hemmo oli todellisuudessa nukkunut öisin, ehkä levottomasti ja normaalia vähemmän, mutta riittävästi selvitäkseen sekä päivätyöstä että varallaolosta. Kuitenkin tunne siitä, että ei ole sekunniksikaan silmiään ummistanut, on varmasti niin todellinen, että Hemmo itse uskoi valvo-neensa lähes koko viikon. Päiväkirjasta löytyi yksityiskohtainen tilannekuvaus yöstä, jollaisen Hemmokin kenties on viettänyt ajatellessaan, ettei ole oikeastaan lainkaan nukkunut.

22.30

Olen tosi väsynyt ja menen sänkyyn. Olen hyvä nukkumaan ja vähän aikaa pelottaa, herääkö puhelimen soittoon yöllä. Illasta, jolloin olen niin väsynyt, ajattelen poika valvoo vielä pitkään, herääminen on siis turvattu, koska hän myös päivystää. Yöllä mies tulee ilmoituksensa mukaan työstään hyvin myöhään kotiin, siis hälytykset ovat turvatut.

23.12. (lauantai) 01.40

Herään ja tarkistan puhelimen. Luojan kiitos ei puheluja näytössä.

04.23

Ei nytkään puheluja näytössä, hyvin menee

06.40

Kaikki hyvin, mutta en uskalla varmaankaan enää nukkua, muu perhe nukkuu sikeästi. Luen vähän naistenlehtiä ennen kuin alan joulutouhuihin. (päiväkirja 9)

Katkonaisesti nukutun yön jälkeen lienee selvää, ettei tunne oloaan levänneeksi. Jos jatkaa samanlaisten yönien voimin koko viikon, saattaa päivystysviikon loppuun mennessä työkyky ja muukin suorituskyky olla aika tavalla laskenut.

6.2.4 Päivystävät perheenjäsenet

Vapaamuotoisen varallaolon sovittamisessa osaksi vapaa-aikaa sosiaalityöntekijän perheenjäsenillä on ratkaiseva merkitys. Sosiaalityöntekijät kertoivat sekä siitä, miten he itse kokivat sosiaalipäivystyksen vaikuttavan läheisiinsä, että siitä, millaista palautetta olivat heiltä saaneet. Aineistosta välittyi selkeästi sellainen kuva, että perheenjäsenet olivat vahvasti osallisia. Luonnehtisin perheenjäsenten roolia sosiaalipäivystyksessä jopa siten, että sosiaalityöntekijän puoliso ja lapset päivystivät palkkaa nauttivan viranhaltijan rinnalla.

...vaimonkin valjastan ihan täysin sillai päivystämiseen mukaan, että hänkään ei uskalla lähteä yhtään mihinkään. Hän on koko ajan valjastettu lähtemään kuskiksi. (Hemmo)

Hemmon vaimo tuntui ainakin Hemmon puheiden perusteella olevan alistunut kohtaloonsa sosiaalipäivystäjän ”apupäivystäjänä”. Kuvaus herättää mielikuvan pariskunnasta, joka istuu olohuoneen sohvalla näennäisesti televisiota katsellen mutta todellisuudessa kännykkää hievahtamatta tuijottaen ja odottaen sen pirahtamista. Hemmon vaimon osallisuus oli siis paitsi autonkuljettajana toimimista myös päivystyksen aiheuttaman ahdistuksen jakamista. Samanlaisia kokemuksia oli muillakin sosiaalityöntekijöillä, esimerkiksi Janita arveli miehensä alistuvan tilanteelle.

Mun mies käy monta kertaa viikos pitkillä lenkeillä ni hän joutuu sit kantaamaan kännykkää mukana ni et ei hän siit hirveesti oo tykänny, mut se on jotenkin joutunu muutenkin vähän tähän työhön alistumaan sillai kun ei tiedä koska tulee kotiin muutenkin. Et ei sitä... ei hän hirveesti rutissu oo mut hankaloittaa hänenki elämää. (Janita)

Janita käytti miehensä suhtautumisesta sanaa *alistua* sen sijaan, että olisi puhunut *sopeutumisesta*. Hemmo taas *valjasti* vaimonsa työhön. Kummankin kumppani saattaisi itse kuvata suhtautumistaan toisin. Sekä Hemmolla että Janitalla kuitenkin oli se kokemus, että puoliso oli jotenkin osoittanut ei-pitävänsä päivystyksestä. Kenties juuri tämän vuoksi kumpikaan ei puhunut kumppaninsa sopeutumisesta sosiaalipäivystykseen.

Päivystysvastuun osittaiseen delegoimiseen perheenjäsenille oli muillakin sosiaalityöntekijöillä taipumusta.

Sunnuntaipäivän vietto sujui 1 km päässä asuvien vanhempieni luona, jolloin jopa istuskelin ulkona aurinkoa palvoen ja voin jättää huoletta kännykän sisälle. (päiväkirja 4)

10:20 menen suihkuun, poika vahtii kännyköitä. 10:35 kuivatan föönillä tukkaani, poika vahtii kännyköitä. 17:20 haluan vähän nukkua siltä varalta, jos tulee keikkaa. Poika lupasi kuunnella kännyköitä ’kun hän on kerran tässä päivystyshommassa mukana’. 20:00 alan imuroida taloa. Lupasin pojalle vähän bonusta, jos se taas kuuntelee kännyköitä. Asia ok, bonukset maksetaan. 21:00 ’pojan päivystys’ loppui ja imurointikin on suoritettu. Jatkan itse päivystämistä. (päiväkirja 9)

Näiden päiväkirjojen kirjoittajilla oli toisenlaisia kokemuksia perheenjäsenten osallisuudesta kuin Hemmolla ja Janitalla, jotka kokivat pakottavansa puoliset osallistumaan päivystykseen. Päiväkirjasitaateista sitä vastoin välittyy sellainen kuva, että vanhemmat ja lapsi olivat sulassa sovussa päätyneet kuvatun kaltaiseen järjestelyyn ja molemmat ovat tyytyväisiä lopputulokseen riippumatta siitä, kumman sukupolven edustaja on varsinaisen sosiaalipäivystäjän. Tilanne oli uskoakseni päivystäjän kannalta ihanteellinen, tunnekokemuksena varmasti helpotus Hemmon kokeman ahdistuksen sijasta.

Paitsi pakotetusti tai yhteisestä sopimuksesta perheenjäsenet saattoivat avustaa myös oma-aloitteisesti varallaolovelvoitteen hoitamisessa. Yksi päiväkirjan kirjoittaja kirjoitti tällaisesta kokemuksesta.

Kerran poikani on avuliaasti kiikuttanut soivan puhelimen minulle suoraan suihkuun. Puhelin siinä vaan kastui, onneksi ei mennyt toimintakyvyttömäksi. Sen jälkeen olen pitänyt puhelimen aina suihkussa käydessäni mukana. (päiväkirja 5)

Tämä sosiaalityöntekijä sai pojaltaan samanlaista apua kuin ”yhteistyösopimuksen” tehneet työntekijät. Hän ei kuitenkaan vaikuttanut yhtä tyytyväiseltä saamaansa palveluun kuin kollegansa. Tekstistä on vaikea päätellä, harmittiko häntä enemmän puhelimen kastuminen vai yksityisyyden menetys pojan tullessa häiritsemään kesken suihkun, kenties molemmat. Ehkäpä sosiaalityöntekijänä ja sosiaalipäivystäjänä haluaa hallita tilanteen kuin tilanteen. Puhelin siis on viisainta ottaa mukaan suihkuun.

Arvelin ennakkoon, että sosiaalityöntekijöiden kokemukset perhe-elämästä päivystysviikolla liittyisivät ensisijaisesti lapsiin: siihen, miten järjestää tarvittaessa lastenhoito ja miten varmistaa, että lapset saavat riittävästi aikaa. Hienoinen yllätys oli, että sosiaalityöntekijät puhuivat paljon enemmän palautteesta, jota antoivat puoliset. Sosiaalityöntekijöiden elämänkumppanit eivät mielellään tinkineet omasta ajastaan eivätkä vaikuttaneet haluavan jakaa puolisoa apua tarvitsevien asiakkaiden kanssa.

...sun on tultava kotiin katottava ne ipanat, mun on nyt lähdettävä. Et miks mun pitää lopettaa nyt työni, mullaki on nyt työtä et kumman työ täs nyt menee edelle. Et siitä tulee vähän sanomista. (Silja)

...mullon alle kouluikäisiä lapsia ni meillon kans sit sitä et miehelle sä et sit lähde mihinkään et jos mä lähdän ni mä tiedän koko ajan missä hän on

ja kyl vähän hänelläki on hermot menny viimeks päivystysviikolla, huomasettei hän niin kauheen innostunu ollu ku juur piti tehdä jotain ku kännykkä soi ja sitte meni ihan uusiksi kaikki...ei hän ollu kovin innostunu. (Henni)

Siljan ja Hennin kuvaamissa tilanteissa oli kyllä odottamastani lastenhoidon järjestämisestä kysymys. Molemmat pohtivat kuitenkin enemmän miehensä suhtautumista kuin sitä, miten lastenhoito loppujen lopuksi järjestyi. Kummankin mies osoitti mieltään päivystysvelvoitetta kohtaan eikä ollut automaattisesti valmis tinkimän omista menoistaan. Tämä näyttäisi olevan kolmas perheenjäsenen osallisuuden muoto: *osallistuminen pakotetusti* ja *vapaaehtoinen osallistuminen* tulivat esille aikaisemmissa esimerkeissä, vaihtoehtona voi olla myös *osallistumisesta kieltäytyminen*. Tällaisia tilanteita sosiaalityöntekijät olivat kohdanneet myös muuten kuin lastenhoitoa järjestäessä.

Ja viimeksi oli no tietysti soi kun oltiin autossa ja ainakin yli puolen tunnin matka vielä kotiin ja puhuin sitten autossa ja kyl siin oli vähän komenttii että mää en kyllä halua kuunnella mitään muitten perhe-elämästä... toinen vaihtoehto olis kävellä. (Henni)

Onko pakko puhua aina kovalla äänellä keskellä yötä, kun yrittää nukkua ja toinen ei kuule. (Eevi)

Elämänkumppaneiden kannanotot näyttivät tuovan oman lisähaasteensa päivystystyöhön. Silja, Henni ja Eevi joutuivat mitä ilmeisimmin pohtimaan päivystäessään paitsi omaa jaksamistaan ja arjen hallintaa eri tilanteissa myös sitä, miten puolustavat puolisoilleen tekemäänsä työtä. Nimenomaan puolustamisesta mielestäni oli kysymys, sillä yksikään tutkimukseen osallistunut sosiaalityöntekijä ei varsinaisesti puhunut tai kirjoittanut puolison tarjoamasta tuesta. Sosiaalityöntekijöiden puolisoitten suhtautuminen varallaoloon tuntui useimmiten olevan joko aiemmin käsiteltyä alistumista tai jonkinlaista kritisointia, joka saattoi äityä jopa riidaksi.

...tiedät sen et sun pitää pitää kännykkää koko aika et jos mä soitan siihen ni sä tiedät et sun pitää tuoda se auto vartissa tänne. Ni meil tuli hirveen kova tappelu ku hän sano et mun täytyy, et kyl mä voin odottaa siäl niin kauan et hän tulee rauhas ja mää aattelin et mä en voi odottaa niin kauan ku hän tulee rauhas sielt. Mä edelleenkin olen sitä mielt et hänen pitää tulla vartissa... hän ajattelee et no ei se ehkä oo niin kauheen tärkeä ja mä taas ajattelen, et kun se soi ni mun on välittömästi lähdettävä. Mieli-pide-ero. (Irja)

Siljan, Hennin ja Eevin tavoin myös Irja oli joutunut puolustuskannalle. Tunteet perheessä näyttivät kuumenevan jo pelkän varallaolon vuoksi, Irjahan vasta varmisteli tilannetta mahdollista aktiiviyötä varten. Olisi mielenkiintoista tietää, miten Irja ja hänen puolisonsa olisivat toimineet, mikäli Irja olisi saanut hälytyksen. Jostain syystä sosiaalipäivystys tuntuu helposti aiheuttavan myrskyn vesilasissa, asiat saavat todellisuutta suuremmat mittasuhteet. Päiväkirja 5:n kirjoittajalla oli tällainen kokemus perheenjäsenten suhtautumisesta itse aktiiviyöhön.

Myöhemmin illalla kirjoitan raporttia ja tätä päiväkirjaa. Mieheni tulee huoneeseen ja ihmettelee, mitä kirjoitan. Kysyy, saanko palkkaakin tästä kirjoittamisesta ja puhelimesta olemisesta. Iltapäivälläkin olin kuulemma ainakin tunnin puhelimesta. Sanoin juuri mieltäväni, etten kehtaa tuosta vaivaisesta vartista mitään laskuttaa. Kotiväki on sitä mieltä, että ainakin puoli tuntia olin puhelimesta. Tarkistan kännykän laskurista: puhelun kesto oli 13 minuuttia. (päiväkirja 5)

Sanotaan, että odottavan aika on pitkä. Mitä ilmeisimmin tältä tuntui päiväkirja 5:n kirjoittajan miehestä. Uskoakseni kyseisellä puolisolalla ei ollut omakohtaista kokemusta päivystysluonteisesta työstä, ja sen vuoksi hänen oli vaikea suhtautua vaimon työskentelyyn kotoa käsin. Toisaalta kirjoittaja oli kokenut sosiaalityöntekijä ja sosiaalipäivystäjä, joten voisi olettaa elämänkumppaninkin jo tottuneen varallaoloon. Osalla sosiaalityöntekijöistä oli se kokemus, että päivystysluonteisen työn tuttuus helpotti puolison suhtautumista.

Mä liikun niin paljon, et sil ei oo käytännös mitään merkitystä... ei oo niinku millään taval kommentoinu, et mies on ihan hyvin ymmärtäny jos yö soi puhelin. Meil saattaa muutenki yö soida puhelin et se on ihan sama mikä niistä soi. (Anna)

Meil ei oikeestaan vaikuta siihen, et se on ehkä se et kun tää toinen puoliskokin päivystää oikeestaan melkeen jatkuvasti...olla oltu samaa tapausta tavallaan hoitamassa. (Marja)

Anna koki saavansa ymmärrystä mieheltään sen vuoksi, että perhe tiesi hänet muutenkin liikkuvaksi ihmiseksi eikä puhelimen soiminen öiseen aikaan ollut yllättävää. Marja taas sai puolisoltaan ikään kuin vertaistukea, koska tämän työhön kuului myös päivystystä. Näyttäisi siis todella olevan niin, että tottuminen ja tuttuus helpotti puolisoitten sosiaalipäivystystä kohtaan tuntemaa ymmärrystä ja hyväksyntää.

Sosiaalityöntekijöiden kokemus puolisoiden voimakkaasta reagoinnista ja huomiontarpeesta onnistui siis yllättämään minut. Sen sijaan kuvaukset lasten edesottamuksista vastasivat hyvin pitkälti odotuksiani. Arvelin, että jälkikasvu ei täysin purematta niele vanhemman työskentelyä vapaa-aikana ja näin olikin.

... laps huutaa suljetun oven takan minä pidän kahvast kii ja yritän puhua fiksusti päiväystyspuhelimeen ja kauhee huuto siel oven toisel puolella. Et mä annan tosi ammatillisen kuvan kyl itsestäni varmaan... (Silja)

Pienten lasten perheessä sosiaalipäivystys herätti kenties ristiriitaisimmat ajatukset. Purnaavasta puolisoista Silja saattoi vielä selvitä neuvottelemalla, mutta pienen lapsen huomion tarvetta on vaikea tyydyttää järkisyihin vetoamalla. Tilanne edellyttää valintaa: mikäli haluaa olla ammattitaitoinen sosiaalityöntekijä, on oltava huono äiti ja jätettävä itkevä lapsi oven toiselle puolelle. Varmasti tilanne oli omiaan herättämään syyllisyyden tunteen, kuten myös Siljan saama suora palaute lapsiltaan.

Ja lapset sano just mulle, tai se on mun ongelma, et tulee kotiin koska tulee, teeksä äiti taas töitä, nyt on viikonloppu. Aika työlääntyneitä kommentteja. (Silja)

Valinta-ajatukseni voi olla hieman kärjistetty, on toki selvää, ettei lapsen rajaaminen Siljan kuvaamalla tavalla tee kenestäkään huonoa äitiä. Tunnetasolla Siljan kokemus saattoi kuitenkin olla tällainen. Tilannetta ei varmasti tehnyt yhtään yksinkertaisemmaksi se, että Silja tuns antavansa epäammatillisen kuvan itsestään lasten vaatiessa huomiota kesken työskentelyn. Vapaamuotoisena varalla olona toteutettu sosiaalipäivystys on pahimmillaan aikamoista taiteilua eri roolien asettamien vaatimusten yhteensovittamiseksi.

Myöskään vanhemmat lapset eivät olleet välinpitämättömiä vanhempiensa vapaa-aikana tekemälle työlle. He pohtivat asiaa laajemmin. Iän myötä suhtautumisessa ilmeni paitsi huomionhakua myös kiinnostusta itse työhön sekä siihen, miltä varallaolo vanhemmasta tuntuu.

...vaikka olis lukittavia huoneita, niin tulee tilanteita, että joku perheenjäsenistä varmasti kuulee ja uteliaina kuunteleekin oikein tasan tarkkaan ja tulee sen jälkeen kysyyn tunneks mä sen? Mullon aikuiset lapset ja ne kuulee ja ymmärtää.(Taija)

Varttuneemmat lapset näyttivät suhtautuvan eri tavalla sosiaalipäivystykseen kuin puolisot tai pienemmät lapset. Elämänkumppaneita ja perheen pienimpiä tuntui yhdistävän protestointi, kun taas kaivattua ymmärrystä, empatiaa ja kiinnostusta löytyikin yllättäen usein hankalimmassa (murros)iässä olevilta perheenjäseniltä. Kenties Taijasta lasten uteliaisuus tuntui kiusalliselta, koska vaitiolovelvollisuutta on kuvatun laisessa tilanteessa hankala noudattaa. Toisaalta arvelen, että lasten kiinnostus tuntui hyvältä. Vaikka kiinnostus sinänsä olisi puhdasta uteliaisuutta sen suhteen, onko joku tuttava tai kaveri sosiaalityön tarpeessa, on se kuitenkin jonkinlainen osoitus siitä, että lapsi on pysähtynyt pohtimaan vanhempansa työtä.

Mullon kyl ollut tota erityisesti yks lapsista tavallas pitäny mun jaksamisen puoli, et sun ei tarvitse tommosta tehdä... puuttunut tilanteisiin, häiriköinyt mun työtä...(Eija)

Eijan lapsi oli ehkä askeleen pidemmällä kuin Taijan, jonka uteliaisuus sosiaalipäivystystä kohtaan oli herännyt. Eija koki lapsensa selkeästi ajattelevan asiaa nimenomaan hänen kannaltaan. Häiriköiminen ja tilanteisiin puuttuminen saattoi kertoa myös siitä, että Eijan lapsi kaipasi äitinsä huomiota ja hänen vaikuttimensa olivat puhtaasti itsekkäät. Vaikka näin olisikin ollut, asia ei kuitenkaan vähennä Eijan henkilökohtaisen kokemuksen merkitystä siitä, että lapsi kantaa huolta äidin jaksamisesta. Huomioimisen lisäksi murrosikäiset lapset olivat ainoita perheenjäseniä, jotka sosiaalityöntekijöiden mielestä löysivät sosiaalipäivystyksestä selkeästi jotain positiivista.

...mun lapset on ollu parhaassa iässä siinä mielessä et ne on ollu ihan tyytyväisiä kun äiti lähtee johonkin pois viikonloppuna illalla ja ne sattuu jämmään ihan kaksistaan tai jopa yksin kotiin. Ne on ollu ihan tyytyväisiä, hyvä että häivyt joskus. Sellanen tyyppi joka ei paljon harrasta mitään eikä paljon kulje missään iltasin niin lapset kyllästyy katsomaan sen naamaa.(Taija)

Taijan lapset osoittivat paitsi uteliaisuutta sosiaalipäivystystä kohtaan myös tietynlaista kypsyyttä suhtautumisessaan. Varmasti heillä oli oma lehmä ojassa: päivystävä äiti ei ehdi vahtia lasten menemisiä, mikä voi olla toivottu asia murrosiässä. Itsenäistymisen kynnyksellä olevat lapset osaavat paitsi huolehtia itsestään myös olla vaatimatta huomiota. Niillä sosiaalityöntekijöillä, joiden lapset olivat murrosikäisiä, kokemukset lasten suhtautumisesta olivat samantapaisia.

...ne oli varmaan päivystyksen kannalta parhaassa iässä silloin kun mä päivystin elikkä mun käsittääkseni kuitenkin sen verran omatoimisia että vaikka mä olin liikenteessä niin ei siinä ollut semmosta lastensuojelullista vaaraa, siellä tulivat keskenään toimeen. (Helena)

Sekä Helena että Taija totesivat, että lapset ovat olleet parhaassa iässä päivystyksen kannalta. Varmasti on hienoa, että murrosikäiset lapset pysähtyvät pohtimaan asioita monelta kannalta ja ymmärtävät kenties sosiaalipäivystyksen merkityksenkin. Tärkeintä päivystävän vanhemman kannalta oli todennäköisesti kuitenkin Helenan toteama asia, lapset pärjäävät ilman vanhemman huolenpitoa päivystystehtävän hoidon ajan.

6.3 Tunteet kuumina: voiko tästä selviytyä?

Työni yksi keskeinen lähtökohta oli se, että sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa sosiaalipäivystys herätti voimakkaita tunteita. Aikaisemmissa luvuissa tunteet ovat vahvasti olleet esillä, kun sosiaalipäivystäjät kertoivat kokemuksistaan eri näkökulmista. Kävin aineiston läpi vielä kootakseni millaisia tunteita sosiaalipäivystäjät itse nimeävät ja miksi näitä tunteita kokevat. Paljon puhetta syntyi jännittämisestä ja siihen liittyvistä tunteista kuten pelko, kiukku, turhautuminen ja epävarmuus. Myönteisistä tunteista sosiaalityöntekijät puhuivat vähemmän ja ne liittyivät lähinnä päivystysvuoron päättymiseen. Jonkin verran puhetta syntyi onnistumisen ilosta, josta sosiaalityöntekijät kuitenkin puhuivat varovaisen vaatimattomasti.

6.3.1 Perhosia vatsassa

Vapaamuotoisena varallaolona toteutettu sosiaalipäivystys on suurimmaksi osaksi odoteltua, ainakin siinä tapauksessa, että haluaa todella tehdä töitä ja sen vuoksi odottaa varallaolon muuttumista aktiivityöksi. Oletin oman kokemukseni perusteella, että sosiaalityöntekijöillä olisi perhosia vatsassa ja näin olikin. Lähes jokainen koki odottelun jollain lailla epämiellyttäväksi.

...jos se ei soi, ni jollain tappaa ehkä jännittää sitä päivystystä niinku enemmän ja sitku tulee niitä hoidettavii juttui, ni ne on kumminki voi sanoo niin lähel sitä päivätyötä, et, tai mulle sattunu, et ei ne oo ylivoimasii. Mut et tavallas jonkun asian odottaminen ja pelkääminen ni se on rankempaa ku

sit sen homman hoitaminen. (Eija)

Mulla menee yleensä se perjantai ja lauantai vaan siihen et mää olen vähä tämmönen vauhko et sit mä niinku rauhotun mitä pitemmälle se viikko menee. (Henni)

Henni kuvasi itseään sanalla vauhko. Hänen kokemuksensa oli, että ”vauhkous” helpotti viikon edetessä. Samoin Eija totesi odottelun olevan rankempaa kuin itse tehtävän hoitamisen. Useimmilla sosiaalityöntekijöillä oli samantapaisia kokemuksia. Vauhkouden tai vatsassa lentelevien perhosten sijasta suurin osa sosiaalityöntekijöistä puhui Eijan tapaan jännittämisestä.

Joka tapauksessa jonkin verran jännittäminen helpottaa kun on päässy viikonlopun yli.” (päiväkirja 2)

No, mul tuli viikonloppuna sen verran töitä, et sen jälkeen mul on niinko jännitys lauennu koska keskiarvo on semmonen kaks kolme aktiiviyötuntia ja ne tuli jo viikonloppuna ni mää en ol sillai jännittäny iltaisin. (Hilja)

Hilja arveli jännittämisen helpottavan sen vuoksi, että oli tehnyt aktiiviyötä keskimääräisen ajan ja oletti, ettei hälytyksiä enää osu hänen kohdalleen. Ajatuksestaan huolimatta uskon hänen olleen tietoinen siitä, että aktiiviyöpiikki saattoi osua hänen viikolleen. Usein sattui myös viikkoja, ettei aktiiviyötä ole lainkaan ja vastaavasti taas joillekin viikoille puhelut kasaantuvat. Sosiaalityöntekijöissä tällaisen suman kohdalle osuminen ei herättänyt myönteisiä tunteita.

Sit joskus tulee semmonen niinku kiukku, et hetkinen kolme piti tulla keskimäärin, et miks se nyt taas soi? (Silja)

Todennäköisesti myös Silja oli täysin tietoinen siitä, että päivystystehtävien tulemista on koko lailla mahdoton ennustaa. Toki jonkinlainen tilastollinen todennäköisyys esimerkiksi hälytyksen tyypillisimmästä ajankohdasta oli olemassa, mutta puhelu saattaa silti yllättää koska tahansa. Sekä Siljalla että Hiljalla oli tunne, että asialla on tietynlainen suunta, ja he perustelivat kokemustaan tunteella. Tilastollisella todennäköisyydellä tai muulla järkisyyllä ei näin ollen ehkä ollut heille merkitystä.

Sosiaalipäivystyksen sujuminen keskimääräisesti näyttäisi olevan ihannetilanne, sillä liiallisen aktiivisuuden lisäksi myös täysin turha odottelu herätti sosiaalipäivystäjissä jännityksen lisäksi turhautumista ja kiukkuakin.

”Se oli ensimmäinen juhannus, kun mä päivystin ja muu perhe lähti Itä-Suomeen ja mä olin yksin kotona ja se perhanan puhelin ei soinu kertakaan. Sillon must niinku tuntu tosi turhautavalta et täällä mä istun yksin...”
(Eevi)

”Et kyl mää tätä tässä nyt kannan mut et... eiks se nyt sitten soi? Ku kumminki on vähän semmonen levoton koko ajan. Menee koko viikko eikä oi-keestaan, sit on helpottunu, ettei se soinukkaan mut sit siinä viikolla ni miksei tää nyt sitten soi?” (Henni)

Hennin ja Eevin kuvausten perusteella päivystysviikko kului varsin ristiriitaisissa tunnelmissa. Puhelimen soiminen ei ollut hyvä asia, eikä myöskään sen soimattomuus. Sosiaalityöntekijöiden toive tuntui olevan, että päivystyspuhelin soisi kerran, jotta odottamisen aiheuttama jännitys laukeaisi ja puhelun pitäisi tulla sosiaalityöntekijälle sopivaan aikaan, toisin sanoen olla täysin ennakoitavissa. Jokainen tietää toki, ettei tämä toive mitenkään voi toteutua. Vaikka järki kieltäisi toivomasta mahdottomia, voi mielessä pyöriä ajatus ihanteellisesta päivystysviikosta. Toiveen mahdottomuus tekee päivystyksestä raskaan kokemuksen.

Jännittämisen ohella pelko oli tunne, jota useimmat sosiaalityöntekijät kokivat tuntevansa suhteessa johonkin sosiaalipäivystykseen liittyvään tilanteeseen.

Eniten inhosin ja pelkäsin yöherätyksiä, koska puhelimen pirinään herää niin totaalisesti säikähtäen, ettei nukkuminen sen jälkeen onnistu. (päiväkirja 1)

Tämän päiväkirjan kirjoittajan kokemuksia yöheräämisestä käsiteltiin aikaisemmin jo luvussa 6.2.3. Tunnereaktionä yöherätys merkitsi hänelle pelon lisäksi myös inhoa. Pelon tunne liittyyne yhtä lailla herätyksen odottamiseen kuin itse herätykseen, mutta inhon tunne kirjoittajalla uskoakseni heräsi vasta kokemuksen myötä. Asioita voi pelätä jo pelkän ennako-odotuksen perusteella, mutta inhoa jotakin kohtaan lienee vaikea tuntea ilman omakohtaista kokemusta.

Eniten pelon tuntemuksia näytti aiheuttavan sosiaalityöntekijän epävarmuus siitä, selviytykö tulevasta päivystystehtävästä. Näitä tuntemuksia käsittelin luvussa 6.1.1 Yhdistävä tekijä näissä kokemuksissa näytti olevan päivystystyön vaikea ennustettavuus. Tilannetta on vaikea hallita, jos siitä ei tiedä mitään etukäteen. Hallinnan tunteen puuttuminen taas on omiaan aiheuttamaan pelkoa ja epävarmuutta.

6.3.2 Helpotuksen huokaus ja onnistumisen ilo

Tutkimukseni lähtökohta siitä, että sosiaalipäivystys on tunteita herättävää työtä, näyttäisi tulosten perusteella olevan tosiasiassa. Hyvin nopeasti havaitsin, että positiivisia tunteita sosiaalityöntekijät eivät juuri kuvanneet. Tuloksista nousi kuitenkin kaksi asiaa, joihin sosiaalityöntekijät liittivät positiivisia tunteita: helpotus päivystyksen päättymisestä sekä onnistumisen ilo hyvin hoidettuun tehtävään liittyen.

Helpotus päivystyksen päättymisestä oli asia, joka synnytti keskustelua jokaisessa ryhmähaastattelussa. Sosiaalityöntekijät kokivat helpotusta paitsi siitä, että päivystysviikko on ohi, myös siitä, että varallaolo keskeytyy joka aamu virka-aikaan.

Vaik on se ihanaa maanantaiaamun ku saa pistää sen kii ja seuraavan perjantaina, se on kaikkein paras. (Janita)

Joo sama juttu niinku nyt puolivälis, sit mä lasken ah ihanaa näin mont ja näin mont aamuu enää ja sit perjantaiaamun hip hurraa nyt se on ohitte! Vaik sitä periaattees viel on jäljel ku kottoo lähtee. Hip hurraa nyt se on ohitte. Et kyl mää ainaki lasken. (Anna)

Sosiaalityöntekijät näyttivät suhtautuvan päivystysviikkonsa loppumiseen kuin nuoriso asepalveluksen päättymiseen. Melkeinpä voin kuvitella Annan nipsineen piikkejä seitsenpiikkisestä aamukammasta ja perjantaiaamuna heiluttelevan ohi on –lippua. Toisaalta on varsin ymmärrettävää iloita tehtävän loppuun suorittamisesta, mutta on myös jonkin verran ironista, että vaativan, raskaan ja intensiivistä paneutumista edellyttävän työn ainoana motiivina on sen päättymisen perjantaiaamuna kello 9:00. Muiden arkiaamujen helpotusta sosiaalityöntekijät perustelivat sillä, etteivät olleet enää yksin vastuussa koko seudun sosiaalityöstä.

Kieltämättä ajattelee kahdeksalta, et nyt alkaa jo muut olla töissä, et nyt tää ei oo enää mun harteillani. (Silja)

Totta kai se on aamulla helpotus, kun tulee kello seitsemänki aamulla ja ajattelee, et ei ehkä päivystäjäl, tai siis hätäkeskus enää soita päivystäjäl, vaan odottaa sen tunnin että ihmiset tulee ja... mut ei tietyst, se on yhdeksään saakka, mut et se on helpotus aina. (Hilja)

Sosiaalityöntekijä on aina yksin virkavastuussa tekemästään työstä, mutta virka-aikana on useimmiten mahdollisuus jonkinlaiseen tukeen tiimiltä, työyhteisöltä tai yhteistyökumppaneilta. Näin on toki myös virka-ajan ulkopuolella, mutta kynnys tuen hankkimiseen on korkeammalla. Virka-ajan ulkopuolella kollegat ja yhteistyökumppanit viettävät vapaa-aikaa, eikä päivystävä sosiaalityöntekijä kovin pienen asian vuoksi lähde häiritsemään vapaa-ajan viettäjä. Uskoakseni tämä asia vaikutti siihen, että sosiaalityöntekijät tunsivat helpotusta joka aamu päivystysvelvoitteen päättyessä.

Toinen myönteinen tunne, josta sosiaalityöntekijät puhuivat ja kirjoittivat, oli onnistumisen ilo. Kenties ilo sanana on tässä yhteydessä hieman liioiteltu, sillä sosiaalityöntekijät kuvasivat varsin varovaisesti ja vaatimattomasti tilanteita, joissa kokivat onnistuneensa. Yksi päiväkirjan kirjoittajista kuvasi varovaisesti tuntojaan ottaessaan hätäkeskukselta vastaan tiedon miehestä, joka oli tehnyt katoamisilmoituksen vaimostaan ja tarvitsi apua.

Puhelimen soidessa juoksen vastaamaan kuin sadan metrin aituri. Sydän hakkaa. Hakkaa vieläkin hetken sen jälkeen kun kuulen keikan luonteen. Hetkessä kuitenkin teen suunnitelman mitä tehdään ja sydän rauhoittuu. Sanat, joita käytin olivat selvät ja ajatukset selkeitä. Ei jännitystä enää tämän jälkeen. (Päiväkirja 9)

Tälle sosiaalityöntekijälle kokemus siitä, että hallitsi hermonsensa ja pystyi toimimaan järkevästi haastavassa asiakastilanteessa, toi tunteen onnistumisesta. Yhtä tärkeää kuin tapauksen hoitaminen asianmukaisesti näyttäisi olevan tunne siitä, että voittaa jännityksen, säilyttää toimintakykyisyytensä ja hallitsee tilanteen. Hallinnan tunne on siis tässäkin tilanteessa varsin keskeinen tekijä, asiaa on käsitelty aikaisemmin vapaa-ajan vieton yhteydessä. Onnistumisen iloon liittyviä kokemuksia käsittelin myös aikaisemmin luvussa 6.1.1.

7 YHTEENVETO

7.1 Sosiaalipäivystys osana sosiaalityöntekijöiden virkatyötä

Tutkimukseen osallistuneilla sosiaalityöntekijöillä vaikutti olevan *kaksi työtä*: he olivat sosiaalityöntekijöitä omassa työnantajakunnassaan ja sosiaalipäivystäjiä 11 kunnan yhteisessä sosiaalipäivystäjäringissä. Sosiaalityöntekijän työ tehtiin virka-aikana ja sosiaalipäivystäjän työ virka-ajan ulkopuolella. Sosiaalipäivystäjän työn raportointi asianosaisiin kuntiin tehtiin virka-aikana, ja tämä kahden työn yhteensovittaminen koottiin haasteelliseksi. Näiltä osin sosiaalipäivystäjän työ häiritsi sosiaalityöntekijän työtä, josta sosiaalityöntekijät käyttivät nimitystä *oma työ*. Sosiaalipäivystäjän työstä yleisimmin käytetty nimitys oli *päivystäminen*. Sosiaalityöntekijät käyttivät myös nimityksiä *oma kunta* ja *toinen kunta*. Oman kunnan asioita oli helpompi hoitaa myös päivystysaikana.

Sosiaalipäivystäjän työssä oli havaittavissa kolme puhetta herättävää ominaisuutta: *yksinäisyys, yllätyksellisyys ja yöllä herääminen*. Yksinäisyys liittyi yksin tehtävän työn haasteellisuuteen, konsultaatio- ja reflektointimahdollisuuksien rajallisuuteen ja jopa puuttumiseen sekä huoleen toisen kunnan alueella tehtävään työhön. Sosiaalityöntekijöillä oli korkea kynnys pyytää apua vapaalla olevalta kollegalta ja tähän ratkaisuun päättymistä edelsi usein pitkä pohdinta. Sosiaalipäivystyksessä sosiaalityöntekijöillä ei näyttänyt olevan työyhteisöä. Päivystävät sosiaalityöntekijät olivat hajanainen joukko, joka kokoontui harvakseltaan eikä sosiaalityöntekijöillä ollut selkeää rakennetta siihen, kenen kanssa päivystystyöstä voisi puhua.

Päivystystyön vaikeus liittyi paljolti toisessa kunnassa työskentelyyn. Koska yhteistä asiakastietojärjestelmää ei ollut, oli taustatietojen saaminen mahdollista ainoastaan vapaalla olevan kollegan konsultoiminen. Tähän ei haluttu vähäisin perustein ryhtyä eikä tavoittaminen myöskään aina onnistunut. Sosiaalityöntekijät kokivat myös saaneensa kritiikkiä toisen kunnan tehtävien hoidosta.

Päivystystyön yllätyksellisyys koettiin vaikeaksi asiaksi. Koska tehtävän sisältöä ei voinut tietää etukäteen, ei siihen voinut valmistautua ja sosiaalityöntekijöiden valmiudet tällaiseen työskentelyyn vaihtelivat melko paljon. Toisaalta tehtävistä selvittiin hyvin sillä

osaamisella, jota sosiaalityöntekijöillä oli, toisaalta taas päivystysaikana saattoi tulla eteen tehtäviä, jotka virka-aikana eivät kuuluneet sosiaalityöntekijän toimenkuvaan. Haastavimmiksi päivystystehtäviksi sosiaalityöntekijät kokivat kiireellisen sijoituksen ja kriisiavun kuolemantapauksissa.

Paitsi raportointi virka-ajalla, myös yöllä hoidettavien tehtävien hoitaminen koettiin omaa työtä häiritseväksi. Viikonloppuna päivystyksen vuoksi vähiin jääneet yöunet vaikuttivat jaksamiseen päivätyössä. Jos viikonloppuna oli päivystystehtäviä hoidettavana, oli palautuminen työstä vaikeaa. Myös arkisin yöherätykset häiritsivät sosiaalityöntekijöitä. Osa työntekijöistä meni tämän vuoksi päivystysviikolla aikaisemmin nukkumaan ehtiäkseen varmasti saada edes jonkin verran lepoa ennen mahdollista hälytystä. Osa taas ei halunnut herätä hälytykseen ja valitsi sen vuoksi valvomisen aamuyön tunneille.

7.2 Sosiaalipäivystys ja sosiaalityöntekijöiden vapaa-aika

Vapaamuotoisena varallaolona toteutettu sosiaalipäivystys näytti olevan kolmiodraama, jossa osallisina olivat *puhelin, päivystäjä ja perhe*. Vapaa-aika oli puhelimen soimisen odottelua: toisaalta pelkoa, että se soi ja toisaalta kiukkua sen soidessa ja keskeyttäessä vapaa-ajan vieton. Sosiaalityöntekijät kuvasivat päivystystä viikon kestäväksi karanteeniksi, joka asetti rajoitteita normaalille vapaa-ajan vietolle. Päivystys nähtiin esteenä juhliin ja muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen osallistumiselle, yli 50 kilometrin päähän päivystysalueelta liikkumiselle, harrastustoimintaan osallistumiselle ja tavanomaisille arjen toiminnoille kuten kaupassa käynnille, saunomiselle ja nurmikon leikkuulle.

Toisaalta sosiaalityöntekijät olivat päivystysviikoilla aktiivisia toimijoita ja kuvasivat tekemisiään monipuolisesti. Kaikkea toimintaa leimasi varautuminen ja puhelimen mukana kuljettaminen: sosiaalityöntekijöillä oli erilaisia keinoja puhelimen mukana kuljettamiseen säästä ja toiminnosta riippumatta.

Sosiaalipäivystys vaikutti sosiaalityöntekijöiden perhe-elämään merkittävästi. Sosiaalityöntekijät puhuivat enemmän puolisoiden kuin lasten reaktioista. Puolisoiden osallistumisessa oli kolme tapaa: osallistuminen pakotetusti, vapaaehtoinen osallistuminen sekä

osallistumisesta kieltäytyminen. Puolisot näyttivät alistuvan siihen, että vastuu arjen pyörittämisestä oli enemmän puolisoilla kuin päivystäjällä, mutta osoittivat sen eri tavoin, että eivät olleet ratkaisuun tyytyväisiä. Osa puolisoista auttoi vapaaehtoisesti vaikkapa puhelinta vahtimalla, osa taas kieltäytyi tinkimästä omasta vapaa-ajastaan, työstään tai menoistaan päivystävän kumppanin vuoksi.

Sosiaalityöntekijöiden lapset suhtautuivat päivystykseen eri tavoin riippuen lasten iästä. Pienet lapset protestoivat vanhemman työntekoa vapaa-ajalla ja häiritsivät myös tehtävän hoitoa esimerkiksi roikkumalla ovenkahvassa ja huutamalla. Sosiaalityöntekijöillä oli tästä huono omatunto. Teini-ikäiset lapset suhtautuivat päivystykseen uteliaasti, heitä kiinnosti esimerkiksi tuntevatko he asiakkaita. He pohtivat päivystystä myös päivystäjän kannalta ja kantoivat huolta vanhemman jaksamisesta. Teini-ikäiset lapset olivat sosiaalityöntekijöiden mielestä päivystyksen kannalta hyvässä iässä, koska pärjäsivät itsenäisesti kotona ja olivat myös tyytyväisiä, kun saivat vanhemman työn vuoksi olla yksin tai keskenään kotona.

Uni ja nukkuminen päivystysviikolla tuli esille kaikissa aineiston keruutavoissa. Sosiaalityöntekijöissä oli hyviä nukkuja ja huonoja nukkuja. Huonosti päivystysviikolla nukkuja jännittivät päivystystä. Hyvissä nukkujaissa oli sekä jännittäjiä että päivystykseen rauhallisesti suhtautuvia sosiaalityöntekijöitä. Mahdollisia selityksiä hyvälle yöunille olivat levollinen suhtautuminen päivystykseen sekä jännityksen tuoma rasitus. Unen ohella myös syöminen ja ruuan laitto olivat mukana sosiaalityöntekijöiden puheissa. Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä huolehtia syömisestä, jotta pysyivät toimintakuntoisena hälytyksen tullessa.

7.3 Tunteet ja kehittämisideat

Tutkimuskysymyksistäni päivystyksen herättämät tunteet ja sosiaalityöntekijöiden kehittämisideat jäivät haastatteluissa ja päiväkirjoissa enemmän taustalle kuin olin olettanut. Niiden tarkasteleminen erikseen irrallaan työn ja arjen pohdinnoista ja kuvauksista tuntuu nyt keinotekoiselta ratkaisulta.

Sosiaalityöntekijät puhuivat paljon odottamisen tuomasta jännityksestä ja kokivat jännityksen helpottavan, kun puhelin soi ja odottaminen palkittiin. Toisaalta puhelimen soittaminen herätti kiukkua, jos se soi sosiaalityöntekijälle sopimattomaan aikaan. Sosiaalityöntekijät puhuivat myös pelosta, joka liittyi mahdolliseen päivystystehtävään. Pelko liittyi lähinnä siihen, että tehtävä olisi liian vaikea hoidettava sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijät kuvasivat pelkäävänsä ja jännittävänsä enemmän odottamista kuin varsinaista aktiiviyötä.

Sosiaalityöntekijät kokivat onnistumisen iloa hyvin hoidetusta tehtävästä, mutta toivat tämän ilon varsin maltillisesti esiin. He kuvasivat tätä iloa kertomalla selviytymisestään ja usein nämä kokemukset liittyivät erityisen haastaviin tehtäviin.

Kaikki sosiaalityöntekijät puhuivat kokemastaan helpotuksesta päivystyksen päättyessä. Helpotuksen tunne liittyi sekä jokaiseen arkiamuun, kun päivystys loppui virka-ajan ajaksi sekä perjantaiamuun, jolloin oma päivystysvuoro päättyi.

Tärkeimmät kehittämisideat olivat aktiivipäivystykseen siirtyminen, työparius ja yhteinen asiakastietojärjestelmä. Aktiivipäivystyksestä sosiaalityöntekijät käyttivät nimityksiä *unelmamalli*, *ihannemalli* ja *sosiaalipäivystystoimisto*. Sosiaalityöntekijät tiesivät, ettei aktiivipäivystykseen siirtyminen ollut mahdollista, joten he toivoivat työparia ainakin takapäivystäjäksi. Reaaliaikainen pääsy asiakastietojärjestelmään sekä kuntien yhteinen järjestelmä olivat myös sosiaalityöntekijöiden toiveissa, mutta tämänkään toteutumista sosiaalityöntekijät eivät pitäneet todennäköisenä.

7.4 Johtopäätökset ja pohdinta

Sosiaalityöntekijöiden varautumispuhe oli läsnä tässä tutkimuksessa voimakkaasti. Sosiaalityöntekijät varautuivat kaikkeen mahdolliseen, ainoastaan hälytyksen ajankohtaa ja tehtävän sisältöä he eivät voineet ennakoida. Sosiaalityöntekijät puhuivat nimenomaan varautumisesta, eivät juurikaan päivystystyön tuomista yllätyksistä ja siitä, että eivät olisi varautuneet johonkin asiaan. Varautuminen näytti olevan keskeinen taustatekijä sosiaalityöntekijöiden selviytymisen tunteessa: kun olen varautunut kaikkeen mihin voin, saan myös tehtävän hoidettua kunnialla. Hyvin hoidettu tehtävä toi mukanaan onnistumisen

ilon ja tekee työstä mielekästä.

Tästä varautumisen kautta selviytymiseen ja onnistumiseen kulkevasta prosessista on mielestäni löydettävissä koherenssin tunteen ulottuvuudet: *hallittavuus* saavutetaan hyvän varautumisen kautta. Vaikka tehtävä toisi mukanaan yllätyksiä, on kaikkeen mahdolliseen varauduttu ja työkalut tehtävän hoitamiseen ovat valmiina. *Ymmärrettävyys* liittyy osin etukäteisvarautumiseen mutta myös tehtävän sisältöön: sosiaalityöntekijöillä oli ammattitaitoa tehtävien hoitamiseen ja he pystyivät tekemään tehtävien edellyttämät ratkaisut useimmiten parhain päin. *Mielekkyys* seuraa onnistuneesti hoidetusta tehtävästä ja sen mukanaan tuomasta onnistumisen ilosta.

Yksi tutkimuskysymykseni oli koherenssin tunteen löytäminen aineistosta ja tässä tehtävässä uskon edellä kuvaamani perusteella onnistuneeni. Mielestäni tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden koherenssin tunne oli melko hyvä, myös niiden sosiaalityöntekijöiden osalta, jotka toivat epävarmuuttaan voimakkaammin esiin. Kaikkien puheista oli kuitenkin löydettävissä edellä kuvaamani prosessi varautumisen kautta selviytymiseen. Kaikki sosiaalityöntekijät tekivät samantyyppisiä valmisteluja ja järjestelyitä varmistaakseen itselleen mahdollisimman toimivat työolosuhteet.

Arjen hallintaan liittyvät tulokseni ovat samankaltaisia kuin muissa työn ja vapaa-ajan yhteensovittamista koskevissa tutkimuksissa (ks. luku 3). Erityisesti pienten lasten perheissä työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisessa sosiaalityöntekijät kokivat haasteita. Sanna Rikalan kuvaama kaksoistaakka oli myös nähtävissä sosiaalityöntekijöiden puheissa.

Työyhteisön puute näkyi selkeästi sosiaalityöntekijöiden puheissa. Yksinäisyyden kokemus oli voimakas, koska päivystäjänä kuului epämääräiseen sosiaalipäivystäjien ryhmään, joka toimi hajasijoitetusti 11 kunnan sosiaalitoimistoissa ja tämän työyhteisön yhteisiä tapaamisia oli harvoin. Työnilon kokeminen edellyttää sosiaalista kanssakäymistä (ks. Luku 3), ja tässä tutkimuksessa vähäiset ja vaatimattomat onnistumisen kuvaukset johtuvat kenties juuri tästä seikasta. Työyhteisön puuttuminen toi päivystystyöhön epävarmuutta, pelkoa ja huolta selviytymisestä. Ryhmähaastatteluiden näytti muodostuvan hetkellisesti sosiaalipäivystyksen työyhteisö ja uskoakseni tämän vuoksi sosiaalityöntekijät kokivat haastattelut mielekkäinä kokoontumisina.

Tulosten perusteella en suosittelisi varallaoloon perustuvan sosiaalipäivystysmallin rakentamista missään olosuhteissa, eikä sellaista toivottavasti enää missään suunnitellaan. En ole ottanut selvää, toimiiko jossain Suomessa vielä varallaoloon perustuva sosiaalipäivystys. Näen samaa työtä tekevän työyhteisön puuttumisen suurena uhkana työntekijöiden jaksamiselle, ammattitaidolle ja työstä selviytymiselle.

Astvik ja Malin: selviytymiskeinot. Ei löytynyt samankaltaisia tuloksia, johtuu todnäk päivystystyön luonteesta. Tapauksia tulee ja menee. Jos olisi ollut kiire, olisi tilanne ollut toinen. Kuitenkin keskimäärin kaksi hälytystä viikossa, ei synny helposti tilannetta, jolloin aktiivisuudesta ei olisi selvinnyt.

Tutkimusaineistossani oli havaittavissa jonkin verran eroja riippuen aineiston keruutavasta. Ryhmähaastatteluissa sosiaalityöntekijät puhuivat asioista kauniisti ja rakentavasti vaikka osa suhtautuikin melko kriittisesti päivystykseen. Kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät olivat kriittisempiä ja antoivat suoraan negatiivista palautetta sosiaalipäivystyksestä. Samanlaista puhetta ei ollut ryhmähaastatteluissa eikä myöskään päiväkirjoissa. Arvelen tämän johtuvan siitä, että ryhmähaastatteluihin ja päiväkirjan pitäjiksi valikoitui päivystykseen myönteisemmin suhtautuneita sosiaalityöntekijöitä. Kyselyyn vastasivat lähes kaikki päivystykseen osallistuneet sosiaalityöntekijät, joten joukossa oli todennäköisesti päivystystä voimakkaammin vastustaneita työntekijöitä. Kyselyyn oli myös helpointa vastata täysin anonymisti.

Päiväkirjoissa sosiaalityöntekijöillä olisi ollut mahdollisuus antaa anonymisti tiukkaakin palautetta, mutta päiväkirjat olivat enimmäkseen huumorilla höystettyjä, taidokkaita pohdintoja sosiaalityöntekijöiden vapaa-ajasta päivystyspuhelimien kanssa. Sosiaalityöntekijät ovat tottuneita dokumentoijia, joten kirjoittaminen lienee useimmalle luonteva tapa ilmaista itseään. Päiväkirjoissa oli positiivinen yleissävy.

7.4 Lopuksi: historianäkökulma

Tämän tutkimuksen aineisto on koottu aikana, jolloin sosiaalipäivystys Salon seudulla oli

verrattain uusi asia eikä sosiaalityöntekijöille ollut vielä muodostunut rutiinia päivystystyöhön. Vaikka useimmat sosiaalityöntekijät olivat olleet mukana kokeilun alusta alkaen eli nelisen vuotta aineiston keruu-aikaan, ja monet kahdesta kolmeen vuotta, oli jokaisella ollut päivystysviikkoja kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Kun esimerkiksi vuonna 2006 oli 97 hälytystä (ks. johdanto), ja kokeiluvuosina vielä vähemmän, ei aktiivisuudesta kertynyt kokemusta yksittäiselle sosiaalityöntekijälle kovinkaan paljoa.

Sosiaalipäivystyksellä tuntui olevan tuolloin jonkinlainen mystisyyden leima, joka muodostui kenties juuri tuosta vähäisestä kokemuksesta ja rutiinin puuttumisesta, epätyypilliseen aikaan tehdystä, päivätyöstä poikkeavasta työstä, yllättävistä ja akuuteista tilanteista sekä päivätyössä harvinaisemmista yhteistyökumppaneista (häätäkeskus, ensihoito ja pelastustoimi). Mystisyyttä toi kenties myös se, että pienehköjen paikkakuntien sosiaalitoimistoissa kaikki työntekijät tunsivat tai ainakin tiesivät suurimman osan asiakkaista, mutta päivystystehtävällä naapurikunnassa tilanne oli toinen. Päivystystyössä suunnitelmallisuus oli erilaista kuin päivätyössä: sille oli ominaista tarve nopeisiin ratkaisuihin ja toimintaan. Tällaiseen ei ollut totuttu, kun päivystystoimintaa vasta aloiteltiin.

Kokemus matkapuhelimen käytöstä lisääntyi nopeasti ja viimeistään lankapuhelimien poistuessa käytöstä kokonaan oli kaikilla sosiaalityöntekijöillä edessään matkapuhelimen käytön opettelu. Matkapuhelimien yleistyminen Salon seudulla saattoi myös tapahtua muuta maata nopeammin ja aikaisemmin Salossa sijainneen Nokian matkapuhelintehtaan vuoksi. Kännykkää mukanaan kantava ja siihen kaupan kassajonossa vastaava sosiaalityöntekijä ei ollut enää kummajainen, koska kaikki muutkin toimivat samalla tavalla.

1.1.2009 toteutuneen kuntaliitoksen myötä päivystysalueelle saatiin yhteinen asiakastietojärjestelmä Someron kaupunkia lukuun ottamatta. Sosiaalityöntekijät saivat ennen pitkää kannettavat tietokoneet ja sosiaalipäivystystä varten oli myös oma kone. Etäyhteyksien parantuessa reaaliaikainen pääsy asiakastietojärjestelmään helpotti paitsi tiedonsaantia myös asiakirjojen laadintaa ajantasaisesti. Aikaisemmin raportti kirjattiin erilliselle lomakkeelle, joka postitettiin tai lähetettiin faxilla asiakkaan kotikuntaan. Kuntaliitoksen jälkeen asiakastietojärjestelmään saatiin sosiaalipäivystystä varten osio ja järjestelmään voitiin kirjata myös ulkopaikkakuntalaisia koskevia tietoja.

Viranomaisverkkolaite Virve korvasi matkapuhelimen vuonna 2002 sosiaalipäivystyksen

viestivälineenä ja sen käyttö oli 2010-luvulla, jolloin vielä työskentelin seudulla, melko rutinoitunutta. Virven perinteinen käyttäjäkunta tekee töitä kentällä, joten sen mukana kantamiseen oli olemassa asianmukaiset varusteet. Ei siis ollut tarvetta viritellä Virveä rintaliiveihin kotia imuroidessa. Sosiaalipäivystyksen siirryttyä Virven käyttäjäksi kaikki hätäkeskuksen kautta hälytettävät viranomaiset tavoitettiin samalla tavalla. Myös yhteydenpito erityisesti poliisin kanssa helpottui virven myötä.

Virven käyttöönotto paransi huomattavasti sosiaalipäivystäjän turvallisuutta, koska hätäkeskuspäivystäjä pystyi seuraamaan tehtävällä olevan työntekijän sijaintitietoja ja tehtävän venyessä pystyi tarkistamaan päivystäjältä tilanteen. Uhkaavassa tilanteessa sosiaalipäivystäjä sai yhtä nappia painamalla yhteyden auki hätäkeskukseen ja hätäkeskuspäivystäjä pystyi kuuntelemalla arvioimaan tilanteen ja lähettämään paikalle lisäapua. Tiedossani ei ole, että kukaan olisi seudulla työskentelyaikanaani joutunut painamaan ”punaista nappia”, mutta tieto mahdollisuudesta nopeaan avunsaantiin tarvittaessa lisäsi kyllä turvallisuudentunnettani päivystäessäni.

Aineiston keruun aikaan oli meneillään Hätäkeskuskokeilu, jossa yhtenä osallistujana oli Salon seudun hätäkeskus. Joulukuussa 2004 aloitti toimintansa Varsinais-Suomen hätäkeskus, jonka muodostivat Turun hätäkeskus, Turunmaan hätäkeskus, Salon seudun hätäkeskus ja Turun poliisin hälytyskeskus (Turun Sanomat 20.12.2004). Salon keskuksen työntekijät siirtyivät Turkuun, joten alueen palvelujen tuntemus siirtyi uuteen yksikköön heidän mukanaan. Tällä hetkellä toiminnassa on Turun hätäkeskus, jonka toiminta-alueet ovat Varsinais-Suomi ja Häme (Hätäkeskuslaitoksen internetsivut).

Kuntaliitos toi sosiaalipäivystäjille kaivatun työyhteisön. Someron kaupunkia lukuun ottamatta kaikki työntekijät olivat saman työnantajan palveluksessa ja halukkaita päivystäjiä löytyi helpommin. Näin ollen päivystyksestä voi myös halutessaan kieltäytyä. Suurin osa päivystykseen osallistuneista työntekijöistä oli virka-aikana töissä lastensuojelussa, joten osaamista myös kiireellisten lastensuojelutoimenpiteiden tekemiseen löytyi alkuvuosia enemmän. Saman työyhteisön sisällä oli helpompi sopia etukäteen mahdollisesta työpariudesta tarpeen vaatiessa. Kynnys soittaa vapaalla olevalle kollegalle madaltui huomattavasti, kun asiasta oli sovittu etukäteen ja työpari oli tuttu työntekijä.

Myös lainsäädännössä on tapahtunut muutoksia. Sosiaalipäivystystä koskeva

lainsäädäntö on tarkentunut. Sosiaalipäivystyskokeilun aikaan oli voimassa vuoden 1982 sosiaalihuoltolaki eikä laissa erikseen mainittu sosiaalipäivystystä. Lain 40 §:ssä todetaan ainoastaan, että kiireellisissä tapauksissa sosiaalipalvelujen tarve on arvioitava viipymättä. Sosiaalihuoltolain muutos astui voimaan 1.4.2015. Uuden lain 29 §:ssä säädetään sosiaalipäivystyksen järjestämisestä ja 29 a §:ssä sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyöstä. Lastensuojelulaki on myös muuttunut. Tutkimuksen toteutuksen aikaan lastensuojelulain 18 §:ssä säädettiin kiireellisestä huostaanotosta. Vuonna 2008 voimaan tulleen lain 38 §:ssä kiireellinen huostaanotto korvattiin kiireellisellä sijoituksella.

Edellä kuvattujen muutosten ohella myös aika sinänsä on tehnyt tehtävänsä Salon seudun sosiaalipäivystykselle. Ajan kuluessa varallaolona toteutetusta sosiaalipäivystyksestä tuli vakiintunut toimintakäytäntö, jonka sosiaalityöntekijät hyväksyivät osaksi työtään. Työntekijöiden vaihtuessa sosiaalipäivystyksen otti haltuunsa ”uusi sukupolvi”, jolle kerrottiin jo työhaastattelussa sosiaalipäivystykseen osallistumisesta ja joille teknisten työvälineiden kuten virven käytön opettelu ei ollut ongelma. Uskoakseni sosiaalipäivystyksen kuuluminen toimenkuvaan oli helpompi hyväksyä, kun asiasta sai tietää jo työpaikkailmoituksesta tai viimeistään työhaastattelussa. Sen sijaan työtehtävien lisääminen olemassa olevaan työnkuvaan herättää helposti vastustusta.

Nykyään sekä Salon että Someron sosiaalipäivystyksen hoitaa aktiivimallin Turun sosiaalipäivystys (Salon ja Someron kaupunkien internetsivut). Sosiaalityöntekijöiltä saamani tiedon mukaan aktiivimallia toteuttava Turun sosiaalipäivystys vastaa sosiaalipäivystyksestä ja välittää tehtävän Salon ja Someron päivystäjälle ainoastaan siinä tapauksessa, että tehtävää ei voi hoitaa puhelimitse. Käytännössä kaikki sosiaalityöntekijöiden 20 vuotta sitten toivomat kehittämis ehdotukset ovat siis nyt toteutuneet. Tietojeni mukaan yksi tutkimukseen osallistunut sosiaalityöntekijä työskentelee edelleen seudulla.

Ajatus seurantatutkimuksen toteuttamisesta oli mielessäni, mutta muuttuneen päivystysmallin (ja oman ajanpuutteeni) vuoksi luovuin suunnitelmasta. Toki olisi mielenkiintoista verrata nykytilannetta parinkymmenen vuoden takaiseen. Miten työntekijät esimerkiksi kokevat hälytyksen odottamisen ja sen tulemisen, kun tietävät, että tiedossa olevaa tehtä-

vää ei voi hoitaa puhelimitse vaan virven hälyttäessä jo tietää, että on lähdettävä? Mielinkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi myös verrata aktiivipäivystyksessä ja varallaolomuotoisessa päivystyksessä työskentelevien selviytymisen tunteita.

Tätä kirjoittaessani omasta työskentelystäni ja osallistumisesta sosiaalipäivystykseen seudulla on aikaa jo useampi vuosi, joten tutkijapositioni on varsin toisenlainen kuin aloitellessani tämän aiheen parissa. Olen malliesimerkki siitä, miten ei tule opiskella (heittäytyä vuosikausiksi työhön opintojen kustannuksella), mutta tämän aineiston parissa etäisyyden otto oli viisasta. Hymyillen luen nyt kirjittäni sosiaalityöntekijöille 20 vuotta sitten ja tavoitan sen innon, jolla olin tietoa tuottamassa, käytännössä tuolloisen päivystysmallin alasajoa varten. Hyvin vähän oli merkitystä opiskelijan tuottamalla tiedolla ja sosiaalityöntekijöiden mielipiteellä.

Tällä tutkimuksella ja sen valmistumisella juuri nyt on se merkitys, että asiat todella edistyvät ja kehittyvät, vaikka siihen joskus meneekin aikaa. Tämän ymmärtäminen on tärkeää rivisosiaalityöntekijälle, joka työskentelee kuntatyönantajan joskus hitailta ja kankeilta tuntuvien prosessien keskellä. Usein muutos voi tapahtua huomaamatta, niin kuin tapahtui nytkin: suurin osa tutkimukseni sosiaalityöntekijöiden kehittämisehdotuksista toteutui aikana, jolloin vielä itse työskentelin alueella. En kuitenkaan tullut sitä silloin koskaan ajatelleeksi.

On siis hyvä pysähtyä tarkastelemaan oman työnsä lähihistoriaa, koska vanhasta voi oppia. Tämän työn avulla voi pohtia, kannattaako sosiaalipalveluja järjestää vapaamuotoisena varallaolona, jos sellaiseen olisi tarve vaikkapa kustannussyistä. Työyhteisön merkitys sosiaalityössä on korvaamaton. Tutkimukseni osoittaa osaltaan, että ei kannata rakentaa järjestelmää, jossa työyhteisön tuki on vaikeasti tavoitettavissa tai sitä ei ole järjestetty lainkaan niin kuin tässä mallissa oli. Teknisten työvälineiden kehitys on ratkaissut monta tällaisen päivystysmallin ongelmaa, mutta työyhteisön ja työpariuden tuomaa tukea työlle ei voi saada muulla tavoin kuin varmistamalla tuen saanti tilanteesta riippumatta.

Tutkimuksellani ei siis ollut eikä varsinkaan nyt valmistuessaan ole sitä merkitystä, jonka kuvittelin sillä olevan, kun työhön ryhdyin. Kyselyn tulokset olivat kuitenkin käytettä-

vissä jatkosta päätettäessä, mikä oli tärkeintä. Valmistuessaan tämä työ on pala sosiaalipäivystyksen alkutaivalta Suomessa, historiakuvaus virka-ajan ulkopuolisten sosiaalipalvelujen järjestämisestä yhden seutukunnan alueella. Jos nyt lähtisin uudelleen tutkimuksen tekoon, valitsisin kuitenkin tutkimuskysymykset toisin. Tämän loppuosan analyysini korvaisin empiirisellä tutkimuksella: toteuttaisin seurantatutkimuksen ja tutkisin tarkemmin sitä muutosta, joka sosiaalipäivystyksen järjestämisessä on tapahtunut 20 vuodessa. Jatkotutkimukselle olisi siis aihetta.

Lähteet

Antila, Juha. Veteen piirretty viiva? Työn ja yksityiselämän välisen rajapinnan tarkastelua. Hakapaino Oy. Helsinki 2005.

Antonovsky, Aaron. The structure and properties of the sense of coherence scale. Julkaisussa Social science & medicine, Vol.36 (6). 1993

Astvik, Wanja ja Melin, Marika. Coping with the imbalance between job demands and resources: A study of different coping patterns and implications for health and quality in human service work. Julkaisussa Journal of Social Work, Vol. 13 (4). 2013.

Feldt, Taru. Sense of Coherence. Structure, Stability and Health Promoting Role in Working Life. Jyväskylän University Printing House ja ER-Paino Ky. Jyväskylä ja Lievestuore 1999.

Hakanen, Jari. Työuupumuksesta työn imuun: työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla. Tampereen yliopistopaino. Tampere 2004.

Huotari, Kari. Positiivista elämää: HIV-tartunnan saaneiden selviytyminen arjessa. Helsingin yliopisto. Helsinki 1999.

Hätäkeskuslaitoksen yhteystiedot. <https://112.fi/yhteystiedot>

Kivimäki, Riikka. “Työ on mielentila”. Miten arki muuttuu, kun työ ei riipu ajasta ja paikasta? Teoksessa Eriksson, Päivi & Vehviläinen, Marja (toim.). Tietoyhteiskunta seisakkeella. Teknologia, strategiat ja paikalliset tulkinnat. Jyväskylän Yliopistopaino. 1999.

Lastensuojelulaki. 1984 ja 2008.

Lammi-Taskula, Johanna ja Salmi, Minna. Aikaa työlle, aikaa perheelle. Teoksessa Salmi, Minna ja Lammi-Taskula, Johanna (toim.). Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 2004.

Liimatainen, Anne. Salon seudun sosiaalipäivystyskokeilun 1.4.1996-31.3.2001 loppuraportti. Julkaisematon

Raitasalo, Raimo. Aaron Antonovskyn “salutogeeninen malli” ja elämäntilintila. Teoksessa Raitasalo, Raimo (toim.). Elämäntilintilaa etsimässä. Kelan omatarvepaino. Helsinki 1996.

Rikala, Sanna. Työssä uupuvat naiset ja masennus. Tampere University Press. Tampere 2013.

Salmi, Minna ja Lammi-Taskula, Johanna (toim.). Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 2004.

Sopimus Salon seudun sosiaalipäivystyksestä vuodelta 2007. Julkaisematon.

Sosiaalihuoltolaki. 1982 ja 2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalipäivystyksen kehittäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:4. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2006.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Yhteenveto moniammatillisen yhteistoiminnan kehittämisestä 1996–2000 ja jatkoehdotukset. Häätäkeskustoiminta ja viranomaisradioverkko sosiaali- ja terveydenhuollon palveluksessa. Monisteita 2001:9. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2001.

Varila, Juha ja Viholainen, Taija. Työnilo tutkimuksen kohteeksi. Mitä uusia tuulia ja viirikkeitä työnilon kokemukset tarjoavat henkilöstön tai organisaation kehittämiseen. Joensuu yliopisto. Joensuu 2000.

Varsinais-Suomen hätäkeskus aloittaa toimintansa. Turun Sanomat 20.12.2004.

Liitteet

Liite 1 Kyselylomake

Hei!

Oheisen kyselyn tarkoitus on kartoittaa alustavasti Salon alueen sosiaalipäivystäjien ajatuksia sosiaalipäivystyskokeilusta. Mielipiteiden kerääminen tässä vaiheessa kokeilua on tärkeää, koska kunnat päättävät kesällä/alkusyksystä jatkoa ajatellen tärkeistä määrärahoista.

Vastaa siis kysymyksiin harkiten ja palauta lomake allekirjoittaneelle (*osoite poistettu*) 31.1.2000 mennessä. Pikainen palautus sen vuoksi, että ehdin tehdä kyselystä yhteenvedon sosiaalijohdon tapaamiseen 7.2.2000.

Kiitos vaivannäöstäsi!

Seija Mäkitalo
(*yhteystiedot poistettu*)

1. Ikä _____
2. Sukupuoli
Mies _____
Nainen _____

3. Työpaikka
Iso kunta (xxx) _____
Pikkukunta (xxxxxxx) _____

4. Oletko halukas jatkamaan päivystystä kokeilun jälkeen?
Kyllä _____
Ei _____

Perustelut:

5. Mikä sosiaalipäivystyksessä on mielestäsi ollut
A) hyvää

B) huonoa

6. Minkälaisia parannusehdotuksia toivoisit sosiaalipäivystysjärjestelmään?
(*rastita sopivat vaihtoehdot ja/tai kirjoita itse*)

Lisää koulutusta ____
 Työnohjaus ____
 Työpari (toinen päivystäjä) ____
 Työpari (takapäivystäjä) ____
 Työpari (muu kuin sos.tt.) ____
 "Kevennys" päivätyöhön ____
 Lisää palkkaa ____
 Muuta, mitä?

7. Oletko saanut työssäsi palautetta asiakkailta?

En ____
 Olen ____
 Millaista palautetta?

8. Mitä uskot ja toivot seuraavien tahojen tietävän ja ajattelevan sosiaalipäivystyskokeilusta?

- A) Esimiehesi
- B) Työnantajasi (kunnan johto)
- C) Luottamushenkilöiden
- D) Yhteistyötahojen

Liite 2 Infokirje ja päivystyspäiväkirjojen kirjoituspyyntö

Halikossa 14.6.2000

HEIPÄ HEI Salon seudun sosiaalipäivystäjät,

Kuten varmasti muistatte, olen tekemässä graduani Helsingin yliopiston sosiaalipoliitiikan laitoksen sosiaalityön yksikölle Salon seudun 31.1.01 päättyvästä sosiaalipäivystyskokeilusta. Graduni tulee olemaan arviointitutkimus, jonka tarkoituksena on selvittää päivystäjien näkemyksiä, kokemuksia ja ajatuksia päivystysmallista, ja tältä pohjalta arvioida kokeilun onnistumista ja pyrkiä löytämään ideoita ja erilaisia vaihtoehtoja seudun päivystysmallin kehittämiseen.

Tarkoitukseni on kerätä työssä tarvittava aineisto kahdessa osassa: päivystyspäiväkirjojen muodossa sekä ryhmähaastatteluin, joiden tiimoilta olen yhteydessä teihin loppukesästä/syksyllä. Päivystyspäiväkirjoista enemmän seuraavassa:

PÄIVÄKIRJAN PITO PÄIVYSTYSVIIKOLLA

Ajatuksena on, että mahdollisimman moni sosiaalipäivystäjä pitäisi vapaamuotoista päiväkirjaa päivystysviikkonsa aikana. Päiväkirjaan on tarkoitus kirjata ajatuksia ja kokemuksia siitä, miltä päivystys tuntuu, minkälaisia ajatuksia se herättää, miten se vaikuttaa vapaa-aikaan ja virkatyöhön, harrastuksiin, nukkumiseen, kaupassa käymiseen jne.

Merkinnät voivat olla täysin vapaamuotoisia, niistä tulisi kuitenkin käydä ilmi viikonpäivä sekä kellonaika, esim. *“keskiviikko klo 18.45: olen kävelyllä koiran kanssa, kännykkä taskussani...”*. Päiväkirjat voivat sisältää yhtä hyvin arjen kuvausta kuin pohdintaa itse päivystyksestäkin tai aktiivisuuden kuvausta, tärkeintä on kirjoittaa asioista, jotka spontaanisti tulevat mieleen. Päiväkirjan ei tarvitse olla tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettu, toivon kuitenkin, että päiväkirjat kirjoitetaan kohtuullisen selkeällä käsialalla.

Toivon, että merkintöjä on useammalta päivältä ja samalta päivältä useampaan eri kellonaikaan. Tätä ohjetta ei kuitenkaan tarvitse orjallisesti noudattaa, jos joka päivä samoihin aikoihin kirjoittaminen luonnistaa niin hyvä, jos taas koko päivystysviikolta kirjoittaa yhden merkinnän on päiväkirja aivan yhtä arvokasta tutkimusmateriaalia kuin laajempikin pohdinta.

Päiväkirjat voi (ja pitääkin!) kirjoittaa nimettömänä ja niitä voi palauttaa muutaman viikon viiveellä (näin päivystyslistasta on mahdollon tarkistaa päiväkirjan pitäjän henkilöllisyyttä) joko suoraan minulle Salon sosiaalitoimistoon 31.8. asti, tämän jälkeen lopetan työt Salossa, tai kotiosoitteeseeni (*osoite poistettu*). Toinen vaihtoehto on palauttaa päiväkirja yhdessä päivystysraportin kanssa koordinaattorille (*nimi poistettu*) Halikon sosiaalitoimistoon, josta käyn ne sitten noutamassa.

Vastaanotan päiväkirjoja kuluva vuoden päivystysviikoilta, alkuvuodesta 2001 tarkoitukseni on keskittyä tulosten analysointiin ja raportin kirjoittamiseen. Käytännössä päiväkirjoja voi palauttaa 31.1.2001 asti. Toivon, että mahdollisimman moni teistä tarttuu tehtävään ajatellen, että näin saadaan päivystystoiminnan jatkoa ajatellen ratkaisevan tärkeää tietoa. Vastaan mielelläni asiaa koskeviin kysymyksiin ja annan tarvittaessa tarkempia ohjeita päiväkirjan pitoon.

Kesäterveisin,

Seija Mäkitalo
(*yhteystiedot poistettu*)

Liite 3 Ryhmähaastattelun kyselyrunko

Päivystäjien kokemuksia Salon alueen sosiaalipäivystyksestä 1.4.1996-31.3.2001
Haastattelurunko 2.11., 16.11. ja 30.11.2000

Aluksi kerron parilla sanalla gradustani, tutkimusongelmasta ja ryhmähaastattelusta, käyn läpi aikataulun, kahvit ym. käytännön järjestelyt.

Varsinaiset kysymykset:

- Lyhyt esittelykierros: etunimi ja arvio siitä, kuinka paljon on päivystänyt, onko ollut kokeilussa mukana alusta asti ja kuinka usein on päivystysviikkoja osunut omalle kohdalle (tähän muistinvirikistykseksi montako viikkoa kullakin kunnalla on hoidettavanaan)
- Kokemuksia vapaa-ajan vietosta, perhe-elämästä, harrastuksista ym., ts. Työajan ulkopuolisesta toiminnasta päivystysviikolla
- Kokemuksia oman työn sujumisesta päivystysviikolla
- Kokemuksia itse päivystyksestä: miltä tuntuu varallaolo ja itse aktiivisuus (hyvät ja huonot puolet)
- Minkälainen merkitys sosiaalipäivystyksellä on, kenelle tai mille taholle sillä on merkitystä
- Kokeilu päättyy. Miten toivoisi päivystyksen olevan jatkossa järjestetty, toisaalta jatkosta päätettäneen kaikissa kunnissa siten, että sama malli jatkuu: minkälaisia parannuksia tai kehittämisedotuksia nykyiseen malliin haluaisi esittää
- Lopuksi lyhyt palautekeskustelu, miltä haastattelu tuntui, onko jonkulla vielä mielessä jotain, joka pitäisi ehdottomasti tuoda esille

